

О. В. Максимович

**ОСНОВИ МЕТОДОЛОГІЇ ТА МЕТОДІВ
СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Львівський національний університет
імені Якова Голубовича
Львів
15.05.2015

НБ ПНУС

m4264

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛІЯ СТЕФАНІКА
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ

О. В. Максимович

**ОСНОВИ МЕТОДОЛОГІЇ ТА МЕТОДІВ
СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

навчально-методичний комплекс

для студентів напрямку підготовки 0301 «Філософія»

Івано-Франківськ
«Симфонія форте»
2011

УДК 316:001.8

ББК 60.5

М 17

Рекомендовано до друку вченою радою філософського факультету Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 1 від 30 червня 2011 року).

Рецензенти:

Гайналь Т. О., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника,

Гнатюк Я. С., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Максимович О. В.

М 17 Основи методології та методів соціологічних досліджень: навчально-методичний комплекс для студентів напряму 0301 «Філософія» / О. В. Максимович. – Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2011. – 112 с.
ISBN 978-617-7009-51-0

У навчально-методичному комплексі викладено зміст лекційного курсу, питань семінарських занять, завдань самостійної роботи студентів, практичні завдання, програмові вимоги, а також основні вимоги та критерії оцінювання знань і вмінь слухачів курсу.

УДК 316:001.8

ББК 60.5

ISBN 978-617-7009-51-0

© Максимович О.В., 2011

Інв. №

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
<i>Розділ I. СТРУКТУРА ЗАЛКОВИХ КРЕДИТІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ</i>	9
МОДУЛЬ 1. Теоретико-методологічні орієнтири дослідження явищ соціальної реальності	9
1.1. Короткий виклад лекційного курсу.....	9
1.2. Плани семінарських занять, практичні завдання та завдання для самостійної роботи.....	10
МОДУЛЬ 2. Програмування соціологічного дослідження	14
2.1. Короткий виклад лекційного курсу.....	14
2.2. Плани семінарських занять, практичні завдання та завдання для самостійної роботи.....	16
МОДУЛЬ 3. Методи, методики, техніки та процедури соціологічного дослідження	23
3.1. Короткий виклад лекційного курсу.....	23
3.2. Плани семінарських занять, практичні завдання та завдання для самостійної роботи	28
МОДУЛЬ 4. Аналіз, інтерпретація, презентація результатів соціологічного дослідження	46
4.1. Короткий виклад лекційного курсу.....	46
4.2. Плани семінарських занять, практичні завдання та завдання для самостійної роботи	47
<i>Розділ II. ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ</i>	54
<i>Розділ III. ОРГАНІЗАЦІЯ, ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ТА ЗАСОБИ ЗДІЙСНЕННЯ ПОТОЧНОГО І ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ</i>	60
<i>Розділ IV. ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ</i>	63
СПИСОК НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	68
1. Підручники, навчальні посібники, енциклопедії, довідники та словники.....	68
2. Статті та повідомлення.....	73
3. Монографії та збірники праць.....	79
4. Джерела документальні: документи, матеріали, статистичні дані та результати проведених соціологічних досліджень.....	84
5. Джерела авторські.....	86
6. Ресурси мережі Інтернет.....	88
ДОДАТКИ	92
<i>Додаток 1. Указ Президента України «Про розвиток соціологічної науки в Україні»</i>	92
<i>Додаток 2. Кодекс професійної етики соціолога</i>	95

ПЕРЕДМОВА

Навчально-методичний комплекс «Основи методології та методів соціологічних досліджень» розроблений з урахуванням засад Болонської декларації 1999 р., офіційних документів Болонського процесу, а також на основі Закону України «Про вищу освіту», Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах, затвердженого наказом Міністерства освіти України від 2 червня 1993 р., (№ 161) наказу Міністерства освіти і науки України від 23 січня 2004 р. (№48) «Про проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу», наказу Міністерства освіти і науки України від 30 грудня 2005 р. (№ 774) «Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу», Положення про кредитно-модульну систему організації навчального процесу в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника, затвердженого вченою радою 28 листопада 2006 р., протокол № 4 Порядку організації та проведення оцінювання успішності студентів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника на 2010/2011 навчальний рік, затвердженого наказом ректора від 27 серпня 2010 р. (№ 462).

Навчальне видання «Основи методології та методів соціологічних досліджень» підготовлено на основі теорії та практики впровадження сучасних технологій здійснення соціологічних досліджень з метою його залучення до процесу викладання навчальної дисципліни «Методологія та методи соціологічних досліджень» для студентів, котрі опановують соціогуманітарні напрями фахової підготовки. Адже, в Україні накопичено значний досвід виконання соціологічних досліджень і використання сучасних методів отримання, обробки й аналізу соціологічної інформації, що й зумовлює об'єктивну необхідність ознайомлення студентів, які опановують соціогуманітарні фахові напрями зі здобутками та проблемами цієї предметної галузі. Знання дисципліни сприятимуть зростанню рівня фахової компетентності спеціалістів соціогуманітарного профілю, слугуватимуть передумовою застосування набутих студентами теоретичних знань у практичній площині реальних соціокультурних умов та обставин.

У межах публікації розглянуто ключові проблеми, що виникають у процесі планування та здійснення соціологічного дослідження – від постановки проблеми та вибору стратегії до аналізу отриманих результатів і складання підсумкової документації дослідження. Поряд із традиційними методами масових опитувань в межах методичної розробки детально проаналізовано новітні методологічні здобутки, розглянуто приклади їхнього успішного застосування у дослідницькій практиці.

Навчально-методичний комплекс «Основи методології та методів соціологічних досліджень» спрямований не лише на теоретичне висвітлення проблематики курсу, він містить практичний компонент, який реалізується в системі практичних завдань до кожної теми. Завдання самостійної роботи заохочують студентів до детальнішого вивчення класичних прикладів застосування окремих методів дослідження в історії соціологічної думки, ознайомлення із практичними здобутками української та зарубіжної прикладної соціології.

Вивчення курсу передбачає ознайомлення студентів зі сучасним баченням якості соціологічного вимірювання, ключовими підходами до конструювання інструментарію дослідження, а також аналізу й опрацювання отриманої інформації. Окрім іншого, структура видання передбачає, що на заняттях актуалізуються питання, котрі виникають під час співвіднесення теорії та практики в реальних соціокультурних умовах, аналізуються етичні та правові аспекти соціологічної роботи.

У навчально-методичному комплексі «Основи методології та методів соціологічних досліджень» викладено зміст лекційного курсу, питань семінарських занять, завдань самостійної роботи студентів, практичні завдання а також вимоги та критерії оцінювання знань і вмінь слухачів курсу.

Викладання курсу «Методологія та методи соціологічних досліджень» здійснюється з метою вивчення теоретико-методологічних основ а також окремих методів, методик, технік і процедур соціологічних досліджень.

Окреслена мета реалізується в наступній послідовності завдань:

- сформулювати розуміння фундаментальних питань теорії та методології соціологічного дослідження, ключових сучасних методологічних концепцій у галузі дисциплін соціогуманітарного профілю, місця й ролі емпіричного дослідження в предметному полі соціології та в структурі соціологічного знання, специфіки методології емпіричного рівня;
- розкрити зміст, особливості й вимоги до здійснення програмування соціологічного дослідження;
- охарактеризувати ключові підходи та методи соціологічного дослідження;
- розглянути зі слухачами курсу окремі методики, техніки, процедури дослідницького пошуку в межах соціологічної науки;
- ознайомити студентів із основами аналізу підсумків соціологічного дослідження, соціального моделювання та прогнозування;
- визначити вимоги до складання підсумкових документів соціологічних досліджень.

Окреслені мета та завдання навчальної дисципліни реалізована в структурі залікових кредитів (табл.1):

Таблиця 1

**Структура залікових кредитів навчальної дисципліни
«Методологія та методи соціологічних досліджень»**

Теми занять	Кількість годин відведених на:		
	лекції	практичні (семінарські,) заняття	самостійну роботу
Модуль 1. Теоретико-методологічні орієнтири дослідження явищ соціальної реальності			
Тема 1. Організація соціологічного знання та специфіка методології емпіричного рівня	2	2	6
Тема 2. Емпіричне дослідження в предметному полі соціології	2	2	6
Тема 3. Фундаментальні проблеми теорії та методології соціологічного дослідження	2	2	6
Модуль 2. Програмування соціологічного дослідження			
Тема 4. Визначення проблеми та підходу до здійснення соціологічного дослідження	2	2	10
Тема 5. Програмування соціологічного дослідження: методологічний компонент	2	2	10
Тема 6. Програмування соціологічного дослідження: методичний компонент	2	2	12
Тема 7. Вибірка: категоріально-дефінітивний аналіз	2	2	12
Тема 8. Вибірка: типи та процедури відбору	2	4	12
Разом за п'ятий семестр: 108	16	18	74
Модуль 3. Методи, методики, техніки та процедури соціологічного дослідження.			
Тема 9. Поняття методу, методики, техніки та процедури соціологічного дослідження	2	2	2
Тема 10. Первинне вимірювання соціальних характеристик	2	2	2
Тема 11. Методи вимірювання	2	2	2

соціальних характеристик за допомогою шкал			
Тема 12. Структура оцінки шкали	2	2	2
Тема 13. Спостереження	2	2	2
Тема 14. Експеримент	2	2	2
Тема 15. Метод аналізу документів	2	2	2
Тема 16. Контент-аналіз	2	2	2
Тема 17. Опитування: анкетування; інтерв'ю; телефонне; поштове; експертне; електронне	2	2	2
Тема 18. Соціометрія	2	2	2
Тема 19. Якісні методи соціологічного дослідження	2	2	2
Тема 20. Спеціальні методики і процедури якісного дослідження	2	2	2
Тема 21. Порівняльні дослідження	2	2	2
Тема 22. Організація роботи соціологічної служби	2	2	2
Модуль 4. Аналіз, інтерпретація, презентація результатів соціологічного дослідження			
Тема 23. Аналіз даних соціологічного дослідження	2	2	2
Тема 24. Основи статистичного аналізу даних соціологічного дослідження	2	2	2
Тема 25. Основи організації обробки соціологічної інформації за допомогою ЕОМ	2	2	2
Тема 26. Підсумкові документи соціологічного дослідження	2	2	2
Разом за шостий семестр: 108	36	36	36
Усього за підсумками вивчення дисципліни: 216	52	54	110

За підсумками вивчення курсу «Методологія та методи соціологічних досліджень» студенти повинні:

По-перше, *знати* схеми і правила логіко-методологічних дій дослідника явищ соціальної реальності, котрі забезпечують належну якість соціологічного дослідження і на теоретико-методологічному і на емпіричному рівнях, методи та методики соціологічного дослідження, логіку програми соціологічного дослідження, форми організації й здійснення соціологічних досліджень, критерії вибору та передумови оптимального застосування окремих підходів, методів, технік чи методик в умовах конкретної дослідницької ситуації, правові й етичні вимоги до

процесу здійснення соціологічних досліджень у реальних соціокультурних умовах.

По-друге, *уміти* застосовувати набуті знання під час самостійного програмування соціологічного дослідження за обраною проблематикою, викладати та фахово аргументувати власне бачення проблеми і можливостей її розв'язання й на теоретичному й емпіричному рівнях, застосовувати методи збирання та обробки соціологічної інформації, створювати й опрацьовувати накопичені масиви інформації, аналізувати, узагальнювати, формулювати висновки та рекомендації, презентувати отримані результати, аргументовано доводити методологічні та методичні передумови достовірності підсумків дослідження.

По-третє, *розуміти* зміст, характер, специфіку й особливості застосування теорії, методології, методики, техніки та процедури дослідження явищ соціальної реальності.

Робота студентів над опануванням цього курсу передбачає форми організації навчального процесу: навчальні заняття (лекції, семінарські, колоквиуми, практичні, індивідуальні заняття); самостійну роботу студентів; практичну підготовку студентів, контрольні заходи (поточний, модульний, підсумковий). Підсумковий контроль здійснюється у формі семестрового контролю: залік наприкінці п'ятого семестру навчання та іспит наприкінці шостого семестру.

Розділ I. СТРУКТУРА ЗАЛІКОВИХ КРЕДИТІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

МОДУЛЬ 1. Теоретико-методологічні орієнтири дослідження явищ соціальної реальності

1.1. Короткий виклад лекційного курсу

Тема 1. Організація соціологічного знання та специфіка методології емпіричного рівня

Структура соціологічного знання. Методологічне значення взаємозв'язку рівнів соціологічного знання.

Суть і специфіка емпіричного рівня науково-дослідної діяльності. Особливості емпіричного дослідження у предметному полі соціології.

Поняття соціального факту. Поняття наукового факту. Емпіричний і теоретичний факт. Статистичний факт. Соціологічне розуміння статистичного факту. Науковий факт як підсумок дослідження. Факт – емпіричний базис теорії. Інтерпретація фактів.

Поняття соціального процесу, соціальних змін і соціального розвитку. Типи соціальних процесів та специфіка їхнього дослідження

Суть і специфіка емпіричного рівня науково-дослідної діяльності. Особливості емпіричного дослідження в предметному полі соціології.

Тема 2. Емпіричне дослідження в предметному полі соціології

Соціологічне дослідження як вид соціально-наукового пізнання. Методологічне обґрунтування соціологічного дослідження. Поняття якості й надійності соціально-наукового пізнання.

Соціологічне дослідження: суть, структура.

Класифікація досліджень. Пошукові дослідження. Описові дослідження. Аналітичні дослідження. Порівняльні дослідження.

Дослідження в реальному світі: методи, проблеми, пастки.

Тема 3. Фундаментальні проблеми теорії та методології соціологічного дослідження

Соціологія в умовах глобалізації. Суспільство як об'єкт дослідження соціології. Особливості застосування методу наукового пізнання у предметному полі соціології.

Основи соціологічного світосприйняття. Дилема «індивідуальне-загальне» в предметному полі соціологічного теоретизування.

Своєрідності соціологічного бачення соціальної реальності.

Соціологічна теорія. Основоположуючі структурні й функціональні принципи соціологічної теорії.

Теоретичне мислення в соціології. Пояснювальний потенціал соціологічної теорії. Мультипарадигмальність теоретико-методологічної основи соціологічної науки. Домінуючі парадигми пояснення соціальної реальності: марксизм та неомарксизм, функціоналізм, структуралізм, символічний інтеракціонізм.

Ключові теоретичні дилеми сучасної соціології.

1.2. Плани семінарських занять, практичні завдання та завдання для самостійної роботи.

Тема 1. Організація соціологічного знання та специфіка методології емпіричного рівня

1. Система соціологічного знання: трирівнева та п'ятирівнева концепції соціології.

2. Соціологічна теорія.

3. Соціальний факт.

4. Соціальний процес.

Практичні завдання

1. Відвідайте офіційний сайт Соціологічної асоціації України (<http://www.sau.kiev.ua/>) й проаналізувавши тематику конгресів, конференцій та з'їздів за останнє десятиліття підготуйте усне повідомлення стосовно проблематики, що перебуває сьогодні в центрі уваги наукового співтовариства українських соціологів. Запропонуйте власне пояснення, чому саме ці теми становлять предмет дослідницького інтересу вітчизняних науковців.

2. Проаналізуйте зміст Указу Президента України «Про розвиток соціологічної науки в Україні» (№ 275/2001); (див: Додаток 1). Підготуйте усне повідомлення стосовно магістральних тенденцій розвитку української соціології, окреслених цим документом.

Завдання для самостійної роботи

Міждисциплінарна матриця соціології.

Філософія та соціологія: партнерство чи конкуренція?

Список основної літератури

Добренев В. И. Трехуровневая концепция социологии / В. И. Добренев, А. И. Кравченко // *Фундаментальная социология: в 15 т. / В. И. Добренев, А. И. Кравченко. – М.: ИНФА-М, 2003. – Т. 1. Теория и методология. – С. 436–441.*

Добренев В. И. Пятиуровневая концепция социологии / В. И. Добренев, А. И. Кравченко // *Фундаментальная социология:*

в 15 т. / В. И. Добренев, А. И. Кравченко. – М.: ИНФА-М, 2003. – Т. 1. Теория и методология. – С.441-447.

Головаха Є. Соціологічне знання: специфіка, критерії науковості та перспектива розвитку / Є. Головаха // *Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2004. – № 1. – С.5-20.*

Масионис Дж. Социологический подход / Дж. Масионис // *Социология / Дж. Масионис. – 9-е изд. – СПб.: Питер, 2004. – С. 24-54.*

Смелзер Н. Дж. Проблеми соціології. Георг-Зімелівські лекції, 1995 / Н. Дж. Смелзер /перекл. з англ. В. Дмитрук. – Львів: Кальварія, 2003. – 128 с.

Соціологічна енциклопедія /укл. В. Г. Городяненко. – К.: Академ-видав, 2008. – 456 с.

Ушаков Е. Эмпирический и теоретический уровни научного познания / Е. Ушаков // *Введение в философию и методологию науки: учебник / Е. Ушаков. – М.: «Экзамен», 2005. – С. 82-95.*

Ушаков Е. Теория / Е. Ушаков // *Введение в философию и методологию науки: учебник / Е. Ушаков. – М.: «Экзамен», 2005. – С. 224-238.*

Ядов В. Понятие социального факта / В. Ядов // *Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности / В. Ядов. – М.: Добросвет, 2001. – С. 34-43.*

Ядов В. Структура социологического знания / В. Ядов // *Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности / В. Ядов. – М.: Добросвет, 2001. – С. 29-34.*

Тема 2. Емпіричне дослідження в предметному полі соціології

1. Соціологічне дослідження як вид соціально-наукового пізнання.

2. Проблема якості й надійності наукового пізнання соціальних явищ.

3. Класифікація соціологічних досліджень.

4. Специфіка соціологічного дослідження.

Практичні завдання

1. Оберіть певне соціальне явище та започаткуйте спостереження з обов'язковим фіксуванням його об'єктивних свідчень. Термін виконання спостереження – 14 днів. Яких труднощів Ви зазнали під час здійснення спостереження? Підсумки подайте у формі есе. Документальні додатки есе – обов'язкові (в сенсі прикладу див: Миллс Р. Интеллектуальное мастерство / Миллс Р. – див. список основної літератури).

2. Як, на Вашу думку, взаємопов'язані пошукові, описові, аналітичні (причинно-наслідкові) й порівняльні дослідження?

3. Автор відомого підручника з соціології Дж. Масіоніс вирізняє три методологічні підходи у межах соціологічної науки (науковий, інтерпретативний, критичний) із відповідними теоретичними парадигмами (структурний функціоналізм, символічний інтеракціонізм та парадигма соціального конфлікту). До якого з-поміж підходів Ви б віднесли погляди таких фундаторів соціології як Е. Дюркгайм, М. Вебер, К. Маркс? Обґрунтуйте Вашу позицію. Поміркуйте, котра саме теоретична парадигма володіє найбільшим пояснювальним потенціалом в умовах глобальних реалій сьогодення?

Завдання для самостійної роботи

Історичні траєкторії соціології: методологічні пошуки тривалістю в два з половиною століття.

Основоположачі принципи організації соціологічного знання.

Список основної літератури

Бурдьє П. Общественное мнение не существует / П. Бурдьє // Социология политики / П. Бурдьє: пер. с франц. Г. А. Чередниченко; сост., ред. и предисл. Н. А. Шматко. — М.: Socio-Logos, 1993. — С. 159-177.

Гіденс Е. Дослідження в реальному світі: методи, проблеми, пастки / Е. Гіденс // Соціологія / Е. Гіденс. — К: Основи, 1999. — С. 627-630

Гіденс Е. Чи є соціологія наукою? / Е. Гіденс // Соціологія / Е. Гіденс. — К: Основи, 1999. — С. 28-30.

Масіоніс Дж. Социологическое исследование / Дж. Масіоніс // Социология / Дж. Масіоніс. — 9-е изд. — СПб.: Питер, 2004. — С. 54-93.

Миллс Р. Интеллектуальное мастерство / Р. Миллс // Социологические исследования. — 1994. - № 1. — С. 107-114.

Сікевич З. Основные методы эмпирического исследования / З. Сікевич // Социологическое исследование: практическое руководство / З. Сікевич. — СПб.: Питер, 2005. — С. 65-85.

Тема 3. Фундаментальні проблеми теорії та методології соціологічного дослідження

1. Особливості застосування методу наукового пізнання у предметному полі соціології. Основи соціологічного трактування соціальної реальності.

2. Теоретичне мислення в соціології. Пояснювальний потенціал соціологічної теорії.

3. Мультипарадигмальність теоретико-методологічної основи соціологічної науки. Парадигми сучасної соціологічної теорії.

4. Ключові теоретичні дилеми сучасної соціології.

Практичні завдання

1. Виокремивши аспект соціальної реальності, спробуйте вписати його у відповідний соціальний контекст. Підсумки власних розмірковувань подайте у формі есе за обраною темою (в сенсі прикладу див: Гіденс Е. Розвиваючи соціологічне світосприйняття / Гіденс Е. — див. список основної літератури).

2. Беручи до уваги парадигми сучасної соціологічної теорії (див: Гіденс Е. Соціологічна теорія / Гіденс Е. — див. список основної літератури) сформулюйте щонайменше три запитання стосовно телебачення, війни, університету, церкви з погляду кожної з-поміж виокремлених Е. Гіденсом парадигм. Проаналізуйте відмінності між цими групами запитань. Чому при висвітленні однакових соціальних явищ ракурс запитань різниться?

3. Послугуючись ключовими категоріями, термінами та поняттями модуля, складіть кросворд (щонайменше 30 понять). Запитання кросворду подайте у формі дефініцій.

Завдання для самостійної роботи

Роль соціолога в умовах сучасного українського суспільства.

Категоріально-термінологічна система прикладного рівня структури соціологічного знання.

Список основної літератури

Гіденс Е. Поле досліджень соціології: перший приклад / Е. Гіденс // Соціологія / Е. Гіденс. — К.: Основи, 1999. — С. 16-17.

Гіденс Е. Розвиваючи соціологічне світосприйняття / Е. Гіденс // Соціологія / Е. Гіденс. — К.: Основи, 1999. — С. 17-21.

Гіденс Е. Соціологічна теорія / Е. Гіденс // Соціологія / Е. Гіденс. — К.: Основи, 1999. — С. 640-662.

Мансон П. Лодка в алеях парку: введення в соціологію / П. Мансон // СОЦИС. — 1996. — № 4 — 5.

Ядов В. О предмете социологии / В. Ядов // Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности / В. Ядов. — М: Добросвет, 2001. — С. 11-29.

МОДУЛЬ 2. Програмування соціологічного дослідження

2.1. Короткий виклад лекційного курсу

Тема 4. Визначення проблеми та підходу до здійснення соціологічного дослідження

Програма як організаційна основа соціологічного дослідження. Специфіка побудови програми дослідження. Проблема узгодження концептуальних вимог та організаційних можливостей програми соціологічного дослідження. Ескіз проекту соціологічного дослідження.

Зміст і функції програми соціологічного дослідження. Структура програми.

Постановка проблеми – вихідний пункт розроблення програми дослідження. Розгортання проблеми дослідження. Процедура уточнення інформаційних потреб.

Методологічні, методичні й організаційно-процедурні вимоги до програми соціологічного дослідження. Основні положення «Кодексу професійної етики соціолога».

Тема 5. Програмування соціологічного дослідження: методологічний компонент

Характер і завдання методологічного компонента програми соціологічного дослідження.

Взаємозв'язок між проблемою, об'єктом і предметом дослідження. Мета і завдання дослідження.

Гіпотеза – головний методологічний інструмент соціологічного дослідження: джерела формування, логічна структура, принципи побудови, класифікація. Можливість емпіричної перевірки гіпотез.

Аналіз та інтерпретація основних понять: теоретична, емпірична, операціональна.

Попередній системний аналіз об'єкта дослідження.

Тема 6. Програмування соціологічного дослідження: методичний компонент

Характер і завдання методичного компонента програми соціологічного дослідження.

Залежність типу соціологічного дослідження від наявності та змісту основних гіпотез. Стратегія соціологічного дослідження: категоріально-дефінітивний аналіз. Варіанти стратегії соціологічного дослідження: пошукова стратегія, описова, аналітико-експериментальна й аналітико-практична стратегії дослідницького пошуку в предметному полі

соціології, стратегія повторно-порівняльного дослідження. Типові помилки та труднощі під час стратегічного планування дослідницького пошуку в предметному полі соціології.

Робочий план соціологічного дослідження: завдання, зміст, структура.

Поняття розрахунку й обґрунтування вибірки дослідження, її функції в структурі програми соціологічного дослідження.

Підбір та обґрунтування методів дослідження: ключові твердження.

Загальні вимоги до програми соціологічного дослідження

Тема 7. Вибірка: категоріально-дефінітивний аналіз

Поняття та проблеми формування вибірки.

Логічна схема переходу від об'єкта дослідження до одиниць спостереження (опитування).

Поняття генеральної та вибіркової сукупностей дослідження.

Стратегія з'ясування співвідношення генеральної та вибіркової сукупності дослідження. Визначення обсягу вибірки. Визначення типу вибірки. Оцінка якості вибірки

Етапи вибіркового методу: підготовчий; оперативний; результативний; завершальний

Тема 8. Вибірка: типи та процедури відбору

Поняття методу вибіркового дослідження. Детерміновані методи (цілеспрямований підхід): нерепрезентативна вибірка; поверхова вибірка; квотна вибірка; вибірка за принципом «снігової кулі».

Імовірнісні методи (ймовірнісний підхід) вибірки: проста випадкова; систематична; стратифікована; кластерна (одноступінчаста, двоступінчаста та багатоступінчаста).

Природа та характер помилок вибіркового дослідження.

Порівняльний аналіз доцільності й умов застосування детермінованих і ймовірнісних методів вибірки.

Переваги та недоліки розглянутих методів формування вибірки: порівняльний аналіз.

2.2. Плани семінарських занять, практичні завдання і завдання для самостійної роботи

Тема 4. Визначення проблеми та підходу до здійснення соціологічного дослідження

1. Програма – організаційна основа дослідження.
2. Методологічні й методичні функції програми соціологічного дослідження.
3. Проблема дослідження:
  - 3.1. Постановка проблеми – вихідний пункт розробки програми дослідження.
  - 3.2. Теоретичні та прикладні проблеми.
  - 3.3. Основні вимоги до розгортання проблеми дослідження.
  - 3.4. Уточнення інформаційних потреб дослідження.
4. Структура програми: методологічний і методичний компоненти.
5. Технологія підготовки програми соціологічного дослідження.

Практичні завдання

1. Опрацювавши «Кодекс професійної етики соціолога» (див: Додаток 2) підготуйте доповідь про основні твердження цього документа. Які його твердження виявились для Вас несподіваними? Чому?
2. Схематично зобразіть структуру програми соціологічного дослідження.

Завдання для самостійної роботи

- Помилки постановки та формулювання проблеми соціологічного дослідження.
- Інститут соціології НАН України: моніторинг «Українське суспільство».

Список основної літератури

Паніна Н. Проект і програма емпіричного дослідження / Н. Паніна // Технологія соціологічного дослідження: курс лекцій. – 2-ге вид., доповн. / Н. Паніна – К.: Інститут соціології НАН України, 2007. – С. 21-50.

Програма соціологічного дослідження // Соціологія: навч. посіб. / за ред. С. О. Макеєва. – 4-те вид., переробл. і доповн. – К.: Знання; КОО, 2008. – С. 459-463.

Проект соціологічного дослідження // Соціологія: навч. посіб. / за ред. С. О. Макеєва. – 4-те вид., переробл. і доповн. – К.: Знання; КОО, 2008. – С. 452-459.

Ушаков Е. Проблема / Е. Ушаков // Введение в философию и методологию науки: учебник / Е. Ушаков. – М.: «Экзамен», 2005. – С. 187-197.

Хеллевик О. Социологическое исследование: полезно и достоверно ли оно? / О. Хеллевик // Социологический метод / О. Хеллевик. — М.: Весь мир, 2002. — С. 8-17.

Черниш Н. Розробка програми соціологічного дослідження / Н. Черниш // Соціологія: підручник за рейтингово-модульною системою навчання. – 5-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2009. – С. 394-411.

Ядов В. Практические советы / В. Ядов // Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности / В. Ядов. – М.: Добросвет, 2001. – С. 109-112.

Тема 5. Програмування соціологічного дослідження: методологічний компонент

1. Проблема, об'єкт і предмет дослідження.
2. Визначення мети та завдань дослідження.
3. Гіпотеза – головний методологічний інструмент соціологічного дослідження.
  - 3.1. Джерела формування гіпотез.
  - 3.2. Логічна структура гіпотези та принципи її побудови.
  - 3.3. Класифікація гіпотез соціологічного дослідження.
  - 3.4. Обґрунтованість і можливість емпіричної перевірки гіпотез.
4. Аналіз та інтерпретація основних понять: теоретична, емпірична, операціональна. Вимоги до процедури інтерпретації основних понять соціологічного дослідження.
5. Попередній системний аналіз об'єкта дослідження.

Практичні завдання

1. Розкрийте зміст і характер взаємозв'язку між об'єктом та предметом дослідження. Наведіть приклад.
2. Оберіть певну соціальну проблему. Окресліть її у формі теми ймовірного соціологічного дослідження. Виокремивши ключові поняття, здійсніть їхню інтерпретацію: теоретичну, емпіричну, операціональну.

Завдання для самостійної роботи

Аналітичні моделі: вербальні, графічні, математичні.

Потенційні джерела помилок програмування соціологічного дослідження.

Список основної літератури

Добренев В.И. Научная гипотеза / В.И. Добренев, А.И. Кравченко // Фундаментальная социология: в 15 т. / В.И. Добренев, А.И. Кравченко. – М.: ИНФА-М, 2003. – Т. 1. Теория и методология. – С. 584-594.

Кузнецов И. Теоретическая часть программы / И. Кузнецов Технологии социологического исследования: учебно-методическое пособие / И. Кузнецов. – М.: «МарТ». – С. 91-110.

Мангейм Дж. Б. Работа по плану: как составить программу исследования / Дж. Б. Мангейм, Р. К. Рич // Политология: методы исследования / Дж. Б. Мангейм, Р. К. Рич / пер. с англ.; предисл. А. К. Соколова. – М.: “Весь Мир”, 1997. – 544 с. – Электронный ресурс. Режим доступа: www.grachev62.narod.ru

Ушаков Е. Гипотеза / Е. Ушаков // Введение в философию и методологию науки: учебник / Е. Ушаков. – М.: «Экзамен», 2005. – С. 208-224.

Хеллевик О. Постановка проблемы / О. Хеллевик // Социологический метод / О. Хеллевик. — М.: Весь мир, 2002. — С. 32-48.

Ядов В. Проблема, объект и предмет исследования / В. Ядов // Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности / В. Ядов. – М.: Добросвет, 2001. – С.57-58.

Ядов В. Определение цели и задач исследования / В. Ядов // Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности / В. Ядов. – М.: Добросвет, 2001. – С.58-63.

Ядов В. Уточнение и интерпретация основных понятий / В. Ядов // Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности / В. Ядов. – М.: Добросвет, 2001. – С.70-77.

Ядов В. Предварительный системный анализ объекта исследования / В. Ядов // Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности / В. Ядов. – М.: Добросвет, 2001. – С.77-81.

Ядов В. Выдвижение рабочих гипотез / В. Ядов // Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности / В. Ядов. – М.: Добросвет, 2001. – С.81-88.

Тема 6. Програмування соціологічного дослідження: методичний компонент

1. Залежність типу соціологічного дослідження від наявності та змісту основних гіпотез. Стратегічний план соціологічного дослідження.
2. Робочий план соціологічного дослідження.
3. Розрахунок і обґрунтування вибірки дослідження.
4. Підбір та обґрунтування методів дослідження.
5. Вимоги до програми соціологічного дослідження.

Практичні завдання

1. Схематично розкрийте характер співвідношення між стратегічним і робочим планами соціологічного дослідження. Обґрунтуйте Вашу точку зору, презентовану обраною схемою.

2. Проглянувши останні випуски газет, журналів чи телевізійних новин підберіть: п'ять прикладів досліджень з метою визначення проблеми (план пошукового дослідження); п'ять прикладів досліджень з метою розв'язання проблеми (план аналітико-практичного чи аналітико-експериментального дослідження). Що слугувало основною передумовою приналежності кожного з-поміж прикладів досліджень до першої чи другої групи?

Завдання для самостійної роботи

Східноукраїнський фонд соціальних досліджень: основні напрями та результати діяльності.

Прикладна соціологія: особливості інституціоналізації в умовах сучасного українського суспільства.

Список основної літератури

Кузнецов И. Процедурно-методическая часть программы / И. Кузнецов Технологии социологического исследования: учебно-методическое пособие / И. Кузнецов. – М.: «МарТ». – С. 110-113.

Сикевич З. Стратегия исследования / З. Сикевич // Социологическое исследование: практическое руководство / З. Сикевич. – СПб.: Питер, 2005. – С. 46-65.

Хеллевик О. План исследования / О. Хеллевик // Социологический метод / О. Хеллевик. — М.: Весь мир, 2002. — С. 48-65.

Черниш Н. Методичний компонент програми соціологічного дослідження / Н. Черниш // Соціологія: підручник за рейтингово-модульною системою навчання / Н. Черниш. – 5-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2009. – С. 411-430.

Ядов В. Общие требования к программе / В. Ядов // Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности / В. Ядов. – М.: Добросвет, 2001. – С.106-109.

Ядов В. Принципиальный (стратегический) план исследования / В. Ядов // Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности / В. Ядов. – М.: Добросвет, 2001. – С.88-95.

Тема 7. Вибірка: категоріально-дефінітивний аналіз

1. Суть вибіркового методу та його роль у соціології.
2. Логічна схема переходу від об'єкта дослідження до одиниць спостереження (опитування).

3. Поняття генеральної й вибіркової сукупностей дослідження. Стратегія з'ясування співвідношення генеральної та вибіркової сукупностей дослідження. Визначення обсягу вибірки.

4. Етапи вибіркового методу.

5. Критерії та поняття оцінки якості вибірки.

6. Програмові вимоги до вибірки соціологічного дослідження

Практичні завдання

1. Обґрунтуйте доцільність, переваги, недоліки застосування вибіркового підходу в процесі здійснення соціологічного дослідження.

2. У чому полягає головна відмінність між вибіркоvim дослідженням і переписом населення?

3. Визначте генеральну сукупність й основу вибірки у таких умовних дослідницьких ситуаціях:

- Ректорат Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника планує проаналізувати ставлення студентів до проблеми безпритульних тварин у м. Івано-Франківську.

- Редакція місцевої газети «Репортер» планує вивчити спектр тематичних уподобань читачів з метою підвищення популярності видання.

Завдання для самостійної роботи

Критерії якості вибірки: валідність, надійність, репрезентативність.

Імовірнісний або детермінований підхід: порівняльний аналіз чинників вибору.

Список основної літератури

Выборочный метод в социологии: метод. пособ. / ред. А. Ермолаев. – М.: Социологический клуб «Город», 2000. – 26 с.

Паніна Н. Вибірка: визначення вибіркової сукупності / Н. Паніна // Технологія соціологічного дослідження: курс лекцій. – 2-ге вид., доповн. / Н. Паніна – К.: Інститут соціології НАН України, 2007. – С. 87-114.

Хеллевик О. Отбор данных / О. Хеллевик // Социологический метод / О. Хеллевик. — М.: Весь мир, 2002. — С. 65 – 80.

Ядов В. Программные требования к выборке / В. Ядов // Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности / В. Ядов. – М.: Добросвет, 2001. – С. 95-106.

Тема 8. Вибірка: типи та процедури відбору

1. Поняття методу вибіркового дослідження.

2. Детерміновані методи (цілеспрямований підхід) вибірки: нерепрезентативна; поверхова; квотна; вибірка за принципом «снігової кулі».

3. Ймовірнісні методи (імовірнісний підхід) вибірки: проста випадкова; систематична; стратифікована; кластерна (одноступінчаста, двоступінчаста та багатоступінчаста).

4. Природа і характер помилок вибіркового дослідження.

5. Переваги та недоліки розглянутих методів формування вибірки: порівняльний аналіз.

Практичні завдання

1. Визначаючи мінімальний обсяг вибіркової сукупності автор проекту вибірки насамперед повинен урахувати: ... . Мотивуйте Вашу відповідь. Наведіть приклад. Міркування презентуйте у письмовій формі.

2. Розкрийте процедуру визначення обсягу вибірки на конкретному прикладі.

3. Поясніть різницю між випадковою та систематичною помилками вибірки. Підготуйте усне повідомлення.

4. Наведіть приклад проблемної ситуації дослідження, для розв'язання якої доцільно застосувати цілеспрямовану вибірку. Аргументуйте Ваш вибір.

5. Опишіть процедуру визначення обсягу вибірки з використанням середнього значення генеральної сукупності зі заданим ступенем точності та рівнем достовірності, а також відомою величиною дисперсії генеральної сукупності за досліджуваною ознакою. Як установити довірчий інтервал після здійснення процедури такої вибірки вибірки?

6. Відвідайте офіційний сайт Центру соціальних і маркетингових досліджень SOCIS (www.socis.kiev.ua). Які опитування на цей момент проводить компанія? Які принципи відбору респондентів для таких опитувань? Проаналізуйте різноманітні типи помилок із погляду ймовірності їхньої появи, беручи до уваги способи відбору респондентів у цих опитуваннях.

Завдання для самостійної роботи

Рівень достовірності та ступінь точності вибіркового дослідження: порівняльний аналіз.

Досвід застосування вибіркового методу в соціологічних дослідженнях на теренах України.

Список основної літератури

Вибірка в соціологічному дослідженні // Соціологія: навч. посіб. / за ред. С. О. Макеєва. – 4-те вид., переробл. і доповн. – К.: Знання; КОО, 2008. – С. 463-482.

Выборочный метод в социологии: метод. пособ. / ред. А. Ермолаев. – М.: Социологический клуб «Город», 2000. – 26 с.

Мангейм Дж. Б. Кто, что, где, когда: проблема выборки / Дж. Б. Мангейм, Р. К. Рич // Политология: методы исследования

/ Дж. Б. Мангейм, Р. К. Рич / пер. с англ.; предисл. А. К. Соколова. – М.: “Весь Мир”, 1997. – 544 с. – Електронний ресурс. Режим доступу: www.grachev62.narod.ru

Паніна Н. Вибірка: типи і процедури відбору / Н. Паніна // Технологія соціологічного дослідження: курс лекцій. – 2-ге вид., доповн. / Н. Паніна – К.: Інститут соціології НАН України, 2007. – С. 115-143.

МОДУЛЬ 3. Методи, методика, техніки та процедури соціологічного дослідження

3.1. Короткий виклад лекційного курсу

Тема 9. Поняття методу, методика, техніки та процедури соціологічного дослідження

Сутнісний зміст наукового пізнання. Поняття наукової методології, методу, техніки, методика.

Теоретичний та емпіричний рівні дослідження. Методологія теоретичного рівня: логічні дії, методи, підходи. Методологія емпіричного рівня.

Метод соціологічного дослідження як система формалізованих правил.

Порівняльна характеристика основних методів отримання соціологічної інформації: спостереження, аналіз документів, експеримент, опитування.

Тема 10. Первинне вимірювання соціальних характеристик

Від концепта до вимірювання: можливості соціологічного дослідження. Методологічне обґрунтування вимірювання соціальних характеристик. Пошук і конструювання еталону вимірювання.

Характеристики основних шкал (номінальної, порядкової (рангової), інтервальної та шкали відношень (відносної).

Поняття дискретності шкали. Поняття неперервності шкали. Співвідношення дискретність/неперервність у сенсі критерію розмежування вимірювальних можливостей шкали. Порівняння шкал. Принципові обмеження квантифікації первинних соціальних характеристик.

Тема 11. Методи вимірювання соціальних характеристик за допомогою шкал

Поняття методу вимірювання соціальних характеристик за допомогою шкал. Шкалювання.

Порівняльні методи: попарне порівняння; впорядкування (рангування); шкалювання з постійною сумою; метод q-сортування.

Непорівняльні методи (безперервні й деталізовані рейтингові шкали). Шкала Гутмана. Шкала Лейкерта. Шкала Тьорстоуна. Шкала Богардуса. Семантичний диференціал.

Допоміжні теорії вимірювання.

Етапи конструювання еталону вимірювання.

Тема 12. Структура оцінки шкали

Поняття якості та надійності соціологічної інформації.

Поняття помилки вимірювання. Істинне значення вимірюваної характеристики. Систематична помилка вимірювання. Випадкова помилка вимірювання. Модель істинної оцінки. Потенційні джерела помилок вимірювання (систематичних і випадкових).

Методи оцінки надійності шкали: повторне тестування, метод альтернативних форм, тестування внутрішньої узгодженості, розподіл даних навпіл, коефіцієнт «альфа» (альфа Кронбаха) та ін.

Узаємозв'язок між надійністю та достовірністю вимірювання.

Поняття абсолютної достовірності. Методи оцінювання достовірності (валідності) шкали: змістовна достовірність, достовірність критерію, конструктивна достовірність (конвергенційна, дискримінантна (диференційована), номологічна).

Можливість практичного втілення шкали вимірювання соціальних характеристик у структурі оцінювання її якості.

Організаційно-процедурне забезпечення якості результатів дослідження.

Тема 13. Спостереження

Особливості ситуації наукового спостереження як методу вивчення явищ соціальної реальності. Класичні приклади застосування методу спостереження в галузі соціології.

Структура спостереження. Техніка спостереження. Реєстраційні документи. Класифікація спостережень.

Атрибутивні параметри наукового спостереження. Пізнавальні можливості та проблема об'єктивності підсумків спостереження. Проблема взаємовпливу суб'єкта й об'єкта у процесі спостереження.

Нормативно-правові аспекти здійснення спостережень.

Характерні помилки у процесі застосування методу.

Тема 14. Експеримент

Особливості експериментального вивчення явищ соціальної реальності. Експериментальний метод в історії соціології. Приклади застосування методу в галузі соціології.

Експеримент і спостереження: порівняльний аналіз. Етапи експериментального дослідження. Структура та логічна схема експерименту. Реєстраційні документи. Класифікація експериментів.

Пізнавальні можливості й проблема об'єктивності підсумків експериментального дослідження явищ соціальної реальності.

Нормативно-правові аспекти експериментальних досліджень явищ соціальної реальності.

Характерні помилки під час застосування методу.

Тема 15. Метод аналізу документів

Соціальна природа і статус масової комунікації. Парадигми вивчення масової комунікації. Методологічне обґрунтування пізнавальних можливостей методу.

Документ як об'єкт соціологічного аналізу. Поняття документа в предметному полі соціології. Джерела документальної інформації, класифікація документів.

Питання надійності й достовірності документів. Загальні принципи аналізу документів. Внутрішній та зовнішній аналіз документів. Протокол аналізу.

Класичні методи аналізу (журналістський, історичний, біографічний, літературний).

Переваги, недоліки, особливості й типові помилки застосування методу.

Тема 16. Контент-аналіз

Історія розвитку методу контент-аналізу. Розвиток методу в зарубіжній соціології. Контент-аналітичні дослідження в СРСР та Україні.

Сутність і можливості контент-аналізу. Принципи, умови, вимоги до соціологічного дослідження зі залученням методу контент-аналізу. Мета і завдання контент-аналітичного дослідження. Типи та види аналізу змісту документів. Об'єкт і предмет дослідження. Проблема надійності, достовірності й валідності контент-аналітичного дослідження. Особливості вибірки.

Процедура контент-аналізу. Проектування класифікатора. Вибір категорій аналізу. Термінологічне уточнення ознак аналізу. Визначення одиниць обліку, конструювання інструменту для вимірювання та реєстрації одиниць аналізу. Виокремлення одиниць аналізу. Квантифікація та інтерпретація даних контент-аналітичного дослідження.

Тема 17. Опитування: анкетування; інтерв'ю; телефоне; поштове; експертне; електронне

Опитування як метод отримання соціологічної інформації. Історія, приклади застосування методу. Пізнавальні можливості опитування.

Види опитувань: письмове (анкетування) й усне (інтерв'ю); очні й заочні (поштові, телефонні, пресові, електронні); експертні та масові; вибіркові й суцільні.

Визначення тематичного складу, проблем і завдань що включаються до анкети згідно з виокремленими категоріями аналізу та праграмними цілями дослідження. Вимоги до інструментарію опитування. Апробація й доопрацювання інструментарію. Помилки формулювання запитань. Помилки формулювання набору відповідей. Оформлення анкети.

Переваги, недоліки, типові помилки застосування методу опитування.

Тема 18. Соціометрія

Теоретичний потенціал мережевого вимірювання соціальних структур. Сіткові методи. Соціометричне опитування. Історія соціометрії. Можливості методу. Суть методу соціометричного опитування. Базові поняття теорії графів. Зображення даних. Соціоматриця. Соціометричні індекси. Сітковий аналіз.

Переваги, недоліки, типові помилки застосування методу соціометричного опитування.

Тема 19. Якісні методи соціологічного дослідження

Теоретичні основи якісного підходу до вивчення явищ соціальної реальності. Особливості методології якісного дослідження. Пізнавальні можливості й обмеження якісних методів соціологічного дослідження.

Відмінності стратегій дослідження згідно з постулатами кількісної та якісної методологій: порівняльний аналіз. Логіка якісного дослідження. Типи якісних досліджень. Фокус-група. Біографічне дослідження. Метод «вивчення випадку» («case study»). Візуальні дослідження. Проективні дослідження. Етнографічне дослідження. Новітні теоретико-методологічні пошуки: психосемантика та соціологіка.

Організаційні особливості якісного соціологічного дослідження.

Особливості аналізу даних якісного дослідження.

Тема 20. Спеціальні методика та процедури якісного дослідження

Методика вивчення соціальної дистанції. Анімалістична символіка в оцінці явищ соціальної реальності. Психосемантика кольору в дослідженні картини соціальної реальності. Проективний малюнок у вивченні стереотипів. Методика незакінчених речень.

Тема 21. Порівняльні дослідження

Порівняння як дослідницька процедура та форма презентації емпіричних даних.

Атрибутивні судження і судження відношень (релятивні судження): порівняльний аналіз можливостей відтворення соціальних характеристик. Особливості релятивних суджень. Правила релятивних суджень.

Умови і правила застосування порівняльного методу для вивчення явищ соціальної реальності. Порівняльні дослідження: можливості вивчення соціальних явищ системного характеру.

Вимоги до інструментарію порівняльного соціологічного дослідження. Особливості конструювання еталона вимірювання. Вибірка порівняльних соціологічних досліджень.

Методологічні засади й особливості організації порівняльного соціологічного дослідження.

Тема 22. Організація роботи соціологічної служби

Соціологічна служба - соціальний інститут і соціальна організація. Типологія соціологічних служб, функціональна специфіка.

Статут соціологічної служби. Посадові інструкції персоналу: директора соціологічної служби, керівника польового етапу дослідження, соціолога-аналітика. Кодекси та стандарти діяльності соціологічних служб: Кодекс професійної етики соціолога, Міжнародний кодекс ICC/ESOMAR стосовно практики здійснення маркетингових і соціальних досліджень та ін.

Документація як організаційний чинник діяльності соціологічної служби. Зберігання записів і матеріалів: вимоги, форми, терміни. Взаємодія соціологічної служби зі засобами масової інформації, основні проблеми. Вимоги стосовно оприлюднення результатів досліджень.

Структура соціологічної служби: відділи та їхні функціональні обов'язки. Особливості набору працівників соціологічної служби, навчання працівників соціологічної служби.

Специфіка оформлення замовлення на проведення соціологічного дослідження. Оцінка потреб і запитів. Складові пропозиції соціологічної служби. Розробка проекту соціологічного дослідження. Функціональний розподіл посадових обов'язків працівників соціологічної служби. Кошторис дослідження. Договір на проведення соціологічного дослідження. Графік виконання основних робіт. Акт здачі-приймання робіт. Вимоги до подання результатів, їхньої інтерпретації, висновків, рекомендацій.

Організація польового етапу дослідження: інструктаж, контроль роботи, штрафні санкції. Субпідрядники й оцінка їхньої ролі в реалізації соціологічного проекту. Організація етапу обробки даних.

3.2. Плани семінарських занять, практичні завдання та завдання для самостійної роботи

Тема 9. Поняття методу, методики, техніки і процедури соціологічного дослідження

1. Наукове пізнання в предметному полі соціології. Особливості методології, методу, техніки, методики.
2. Характеристика рівнів соціологічного дослідження.
3. Поняття методу соціологічного дослідження.
4. Порівняльна характеристика основних методів отримання соціологічної інформації: спостереження, аналіз документів, експеримент, опитування.

Практичні завдання

1. Відвідайте офіційний сайт Української асоціації маркетингу (<http://www.uam.in.ua>). У матеріалах рубрики «Стандарти» знайдіть «Міжнародний процесуальний кодекс маркетингових і соціальних досліджень ICC/ESOMAR». Опрацювавши документ, підготуйте доповідь стосовно його головних положень. Які можливості й обмеження дослідницької діяльності прописані в цьому документі.

2. Опрацюйте Керівництво ESOMAR/WAPOR щодо проведення опитувань громадської думки (див: Офіційний сайт Української асоціації маркетингу; рубрика Стандарти <http://www.uam.in.ua>). Підготуйте письмове повідомлення.

Завдання для самостійної роботи

Наукове пізнання у дисциплінарних межах філософії та соціології: порівняльний аналіз.

Описовий метод в історії соціологічної думки.

Список основної літератури

Добреньков В.И., Кравченко А.И. Что такое методология? / В. И. Добреньков, А. И. Кравченко // Фундаментальная социология: в 15 т. / В. И. Добреньков, А. И. Кравченко. – М.: ИНФА-М, 2003. – Т. 1. Теория и методология. – С. 433-436.

Гіденс Е. Методи соціологічного дослідження / Е. Гіденс // Соціологія / Е. Гіденс. – К: Основи, 1999. – С. 617-637.

Масионис Дж. Социологическое исследование / Дж. Масионис // Социология / Дж. Масионис. – 9-е изд. – СПб.: Питер, 2004. – С. 54-93.

Ушаков Е. Методология теоретического уровня: логические действия / Е. Ушаков // Введение в философию и методологию науки: учебник / Е. Ушаков. – М.: «Экзамен», 2005. – С. 162-167.

Ушаков Е. Методология теоретического уровня: подходы и методы / Е. Ушаков // Введение в философию и методологию науки: учебник / Е. Ушаков. – М.: «Экзамен», 2005. – С. 162-167.

Ушаков Е. Проблема научного метода / Е. Ушаков // Введение в философию и методологию науки: учебник / Е. Ушаков. – М.: «Экзамен», 2005. – С. 56-61.

Ядов В. Методология / В. Ядов // Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности / В. Ядов. – М: Добросвет, 2001. – С. 43-51.

Ядов В. Методы, техника, процедуры / В. Ядов // Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности / В. Ядов. – М: Добросвет, 2001. – С.55-57.

Тема 10: Первинне вимірювання соціальних характеристик

1. Вимірювання як метод наукового дослідження.

2. Теоретико-методологічні й методичні проблеми вимірювання соціальних характеристик.

3. Параметри основних шкал (номінальної, порядкової (рангової), інтервальної та шкали відношень (відносної).

4. Порівняння шкал.

5. Принципові обмеження квантифікації первинних соціальних характеристик.

Практичні завдання

1. Визначте тип шкали: номінальна, порядкова (рангова), інтервальна чи шкала відношень (відносна)? Обґрунтуйте Ваш вибір.

1.1. Дайте відповідь: Мені подобається розв'язувати кросворди.

Цілком погоджуюся		Цілком не погоджуюся		
1	2	3	4	5

1.2. Ваш вік ___?

1.3. Розташуйте такі способи проведення вільного часу з погляду Ваших уподобань, присвоюючи їм ранг від 1 до 5:

а) Читання літератури ___

б) Перегляд телепередач ___

в) Зустрічі з друзями ___

г) Покупки (шопінг) ___

д) Відвідування ресторанів, кафе, барів, дискотек ___

1.4. Намер Вашого полісу соціального страхування ___.

1.5. Скільки часу в середньому Ви присвячуєте підготовці до семінарського заняття з дисципліни «методологія та методи соціологічних досліджень»?

1. менше 15 хв

2. від 15 до 30 хв

3. від 30 до 45 хв

4. 45 хв. і більше

1.6. Яку суму грошей Ви витратили минулого місяця, купуючи книги?

2. Розробіть номінальну, порядкову (рангову), інтервальну шкалу та шкалу відношень (відносну) для вивчення довільної соціальної проблеми.

Завдання для самостійної роботи

Перетворення шкал.

Метод вимірювання в історії соціологічної думки.

Список основної літератури

Паніна Н. Вимірювання в соціології та принципи застосування тестів у масових опитуваннях // Соціологія: теорія, методи, маркетинг, 1998. — № 1-2.

Халлевик О. Измерения: о чем они свидетельствуют? / О. Хеллевик // Социологический метод / О. Хеллевик. — М.: Весь мир, 2002. — С. 90-91.

Халлевик О. Эффект исследования: оказывается ли воздействие на социальное явление? / О. Хеллевик // Социологический метод / О. Хеллевик. — М.: Весь мир, 2002. — С. 97-101.

Ядов В. Первичное измерение (квантификация) социальных характеристик / В. Ядов // Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности / В. Ядов. — М: Добросвет, 2001. — С. 113-169.

Тема 11. Методи вимірювання соціальних характеристик за допомогою шкал

1. Поняття методу вимірювання соціальних характеристик за допомогою шкал (шкалювання). Етапи конструювання еталону вимірювання.

2. Порівняльні й непорівняльні методи шкалювання.

3. Авторські розробки:

3.1. Шкала Гутмана.

3.2. Шкала Лейкерта.

3.3. Шкала Тьюрстоуна.

3.4. Шкала Богардуса.

3.5. Семантичний диференціал (Ч. Осгуд).

Практичні завдання

1. Відвідайте офіційний сайт Інституту соціології НАН України (www.i-soc.com.ua). У рубриці «Наші пропозиції» Ви знайдете анкети досліджень, проведених Інститутом у межах моніторингу «Українське суспільство» за підсумками 2010 р.

1.1. Відшукайте щонайменше п'ять прикладів номінальної, рангової, інтервальної та відносної шкал. Обґрунтуйте Ваш вибір.

1.2. У переліку запитань анкети знайдіть по два приклади шкали Лейкерта та семантично диференційованої шкали. Напишіть звіт, описуючи контекст і дослідницьку ситуацію в котрих застосовувалися ці шкали.

1.3. З-поміж запитань анкети підберіть щонайменше п'ять варіантів запитань, формулювання котрих Вам видалися оригінальними або цікавими.

2. Ідентифікуйте шкалу, що становить основу авторської методики З. В. Сікевич (див: З. В. Сікевич Приложение 1.), розробленої з метою виявлення символічної оцінки політичних образів. Адаптуйте цю методику для вивчення українських політичних реалій та самостійно дайте відповідь на сформульовані запитання.

Завдання для самостійної роботи

Шкала Степела.

Неподолана дистанція: досвід застосування шкали соціальної дистанції у дослідженнях національної толерантності в Україні (Інститут соціології НАН України).

Математичні методи шкалювання.

Список основної літератури

Мангейм Дж.Б., Рич Р.К. Шкалирование / Дж. Б. Мангейм, Р. К. Рич // Политология: методы исследования / Дж. Б. Мангейм, Р. К. Рич / пер. с англ.; предисл. А. К. Соколова. — М.: "Весь Мир", 1997. — 544 с. — Электронный ресурс. Режим доступа: www.grachev62.narod.ru

Паніна Н. Щодо застосування шкали соціальної дистанції у дослідженнях національної толерантності в Україні // Соціологія: Теорія, методи, маркетинг. — 2003. — № 4. — С. 21-43.

Сікевич З. В. Приложение 1. Методика парных сравнений для выявления символического оценивания политических образов / З. Сікевич // Социологическое исследование: практическое руководство / З. Сікевич. — СПб.: Питер, 2005. — С. 299-300.

Сікевич З. В. Семантический дифференциал / З. Сікевич // Социологическое исследование: практическое руководство / З. Сікевич. — СПб.: Питер, 2005. — С. 209-216.

Сикевич З. В. Шкала Богардуса / З. Сикевич // Социологическое исследование: практическое руководство / З. Сикевич. – СПб.: Питер, 2005. – С. 193-197.

Ядов В. Первичное измерение (квантификация) социальных характеристик / В. Ядов // Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности / В. Ядов. – М: Добросвет, 2001. – С. 113-169

Тема 12. Структура оцінки шкали

1. Поняття якості й надійності соціологічної інформації.
2. Помилка вимірювання. Потенційні джерела помилок вимірювання (систематичних і випадкових).
3. Модель істинної оцінки. Методи оцінки надійності й достовірності шкали. Взаємозв'язок між надійністю та достовірністю вимірювання.
4. Можливість практичного втілення шкали вимірювання соціальних характеристик у структурі оцінки її якості.
5. Організаційно-процедурне забезпечення якості результатів дослідження.

Практичні завдання

1. Розроблені Вами (за підсумками вивчення теми 10) шкали (номінальну, порядкову (рангову), інтервальну та шкалу відношень (відносну)) для вивчення довільної соціальної проблеми перевірте на невеликій вибірці. Які запитання виникали у респондентів? Удоскональте інструменти вимірювання, усунувши виявлені недоліки. Оцініть характер виявлених недоліків побудованих шкал, послуговуючись теоретичною структурою оцінки шкали на предмет надійності, достовірності (валідності) й можливості практичного втілення.

2. Розробіть шкалу Лейкерта, семантичний диференціал і шкалу Степела для вимірювання ставлення студентів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника до мережі Internet як джерела інформаційних матеріалів для підготовки до практичних занять. Перевірте кожен з-поміж інструментів вимірювання на невеликій вибірці. Які запитання виникали у респондентів? Удоскональте інструменти вимірювання, усунувши виявлені недоліки. Оцініть характер виявлених недоліків побудованих шкал, послуговуючись теоретичною структурою оцінки шкали стосовно надійності, достовірності (валідності) й можливості практичного втілення.

3. За підсумками вивчення тем, присвячених вимірюванню соціальних характеристик (10, 11, 12) складіть кросворд (щонайменше - 30 слів).

Завдання для самостійної роботи

Критерії якості результатів соціологічних досліджень: категоріально-дефінітивний аналіз.

Організаційно-процедурне забезпечення якості результатів дослідження.

Список основної літератури

Халлєвик О. Достоверность: являются ли измерения достаточно точными? / О. Хеллєвик // Социологический метод / О. Хеллєвик. — М.: Весь мир, 2002. — С. 91-95.

Ядов В. Способы проверки процедуры первичного измерения на надежность / В. Ядов // Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности / В. Ядов. – М: Добросвет, 2001. – С.118-137.

Тема 13. Спостереження

1. Особливості ситуації наукового спостереження як методу вивчення явищ соціальної реальності:

- 1.1. Параметри наукового спостереження.
  - 1.2. Пізнавальні можливості та проблема об'єктивності підсумків спостереження.
  - 1.3. Проблема взаємовпливу суб'єкта та об'єкта в процесі спостереження.
  - 1.4. Класичні приклади застосування методу спостереження в галузі соціології.
2. Структура та техніка спостереження.
  3. Класифікація спостережень.
  4. Нормативно-правові аспекти здійснення спостережень.

Практичні завдання

1. Проаналізувавши Директиву ESOMAR щодо аудіо- і відеозапису та спостереження клієнтом за інтерв'ю і груповими обговореннями (див: офіційний сайт Української асоціації маркетингу; рубрика «Стандарти» <http://www.uam.in.ua>), підготуйте доповідь.

2. Пригадайте: у межах теми 2 Ви намагалися здійснити спостереження тривалістю 14 днів, у сенсі прикладу орієнтуючись на статтю Р.Миллса «Интеллектуальное мастерство»:

2.1. Оцініть процес та підсумки виконаної Вами роботи з погляду параметрів наукового спостереження, об'єктивності його підсумків, проблеми взаємовпливу суб'єкта й об'єкта спостереження. Напишіть звіт.

2.2. Повторно оберіть «певне вище» соціальної реальності та започаткуйте спостереження з обов'язковим фіксуванням його

об'єктивних свідчень, намагаючись дотримуватися параметрів наукового спостереження, уникати взаємовпливу суб'єкта й об'єкта спостереження, і т. д. Термін виконання спостереження – 14 днів. Підсумки роботи подайте у формі есе. Документальні додатки – обов'язкові.

3. Підготуйте доповідь стосовно нормативно-правових та етичних вимог до процесу здійснення соціальних спостережень в Україні.

Завдання для самостійної роботи

Спостереження в історії соціологічної думки.

Вимоги українського законодавства до здійснення соціальних спостережень.

Список основної літератури

Дворецька Г. В. Методи збирання соціологічної інформації / Г. В. Дворецька // Соціологія: навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2002. – С. 380 – 389.

Ушаков Е. Наблюдение. / Е. Ушаков // Введение в философию и методологию науки: учебник / Е. Ушаков. – М.: «Экзамен», 2005. – С. 113-124.

Ядов В. Прямое наблюдение / В. Ядов // Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности / В. Ядов. – М.: Добросвет, 2001. – С. 169-185.

Тема 14. Експеримент

1. Експериментальне вивчення явищ соціальної реальності: суть, особливості, приклади в історії соціологічної думки.

2. Етапи, структура та логічна схема, реєстраційні документи експерименту. Класифікація експериментів.

3. Пізнавальні можливості й проблема об'єктивності підсумків експериментального дослідження явищ соціальної реальності. Характерні помилки під час застосування методу.

4. Нормативно-правові аспекти здійснення експериментальних досліджень явищ соціальної реальності.

Практичні завдання

1. Підготуйте доповідь про нормативно-правові та етичні вимоги до здійснення експериментальних досліджень в Україні.

2. Розробіть план для соціологічного дослідження з застосуванням методу експерименту за визначеною Вами тематикою.

3. Наведіть приклад конкретних проблемних ситуацій обраної теми, для розв'язання котрих можуть бути застосовані такі моделі експериментального методу:

3.1. Попереднє та підсумкове дослідження в межах однієї експериментальної групи.

3.2. Попереднє та підсумкове дослідження із залученням контрольної групи респондентів.

3.3. Підсумкове дослідження з приєднанням контрольної групи респондентів.

3.4. Факторна модель експерименту.

Завдання для самостійної роботи

Метод експерименту в історії розвитку соціології.

Умови існування причинно-наслідкового зв'язку між двома змінними.

Вимоги українського законодавства до здійснення експериментальних досліджень соціальної реальності.

Список основної літератури

Батыгин Г. С. Экспериментальный метод в социологии / Г. С. Батыгин // Лекции по методологии социологических исследований / Г. С. Батыгин. – М.: АО "Аспект-Пресс", 1995 – С.138-165.

Ушаков Е. Эксперимент. / Е. Ушаков // Введение в философию и методологию науки: учебник / Е. Ушаков. – М.: «Экзамен», 2005. – С. 124-142.

Черниш Н. Основні методи соціологічного дослідження / Н. Черниш // Соціологія: підручник за рейтингово-модульною системою навчання / Н. Черниш. – 5-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2009. – С.416-418.

Тема 15. Метод аналізу документів

1. Соціальна природа та статус масової комунікації. Парадигми вивчення масової комунікації.

2. Документ як об'єкт соціологічного аналізу. Поняття документа в предметному полі соціології. Джерела документальної інформації. Класифікація документів.

3. Питання надійності й достовірності документів.

4. Класичні методи аналізу (журналістський, історичний, біографічний, літературний) документів.

5. Переваги, недоліки, особливості та типові помилки застосування методу.

Практичні завдання

1. Напишіть есе з приводу семантичної спроможності текстів відображати зміст соціальної дійсності. Конкретизуйте це завдання у межах обраної Вами теми.

2. Поміркуйте: книга, яку ніхто не прочитав, становить предмет культури? Обґрунтуйте відповідь.

Завдання для самостійної роботи

Досвід застосування методу аналізу документів на теренах України: історія та сучасність.

Парадигми вивчення масової комунікації: порівняльний аналіз.

Список основної літератури

Костенко Н. Масова комунікація: соціальна природа та історична зумовленість / Н. Костенко, В. Іванов // Досвід контент-аналізу: моделі та практики: монографія / Н. Костенко, В. Іванов. – К.: Центр вільної преси, 2003. – С. 5-21.

Костенко Н. Методичні основи дослідження змісту комунікації / Н. Костенко, В. Іванов // Досвід контент-аналізу: моделі та практики: монографія / Н. Костенко, В. Іванов. – К.: Центр вільної преси, 2003. – С. 21-40.

Масова комунікація // Соціологія: навч. посіб. / за ред. С. О. Макеєва. – 4-те вид., переробл. і доповн. – К.: Знання; КОО, 2008. – С.216-241.

Ядов В. Документальные источники / В. Ядов // Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности / В. Ядов. – М.: Добросвет, 2001. – С. 185-201.

Тема 16. Контент-аналіз

1. Історія розвитку методу контент-аналізу.
2. Сутність та можливості контент-аналізу. Принципи, умови, вимоги до здійснення соціологічного дослідження зі залученням методу контент-аналізу.
3. Мета, завдання, об'єкт, предмет контент-аналітичного дослідження. Проблема надійності, достовірності й валідності дослідження зі застосуванням методу. Особливості вибірки.
4. Процедура контент-аналізу:
  - 4.1. Проектування класифікатора.
  - 4.2. Вибір категорій аналізу.
  - 4.3. Термінологічне уточнення ознак аналізу.
  - 4.4. Визначення одиниць обліку, конструювання інструменту для вимірювання та реєстрації одиниць аналізу.
  - 4.5. Виокремлення одиниць аналізу.

Практичні завдання

1. Підберіть 30 рекламних повідомлень з участю жінок за матеріалами певного періодичного видання. Розробіть методику та здійсніть контент-аналіз для з'ясування соціального портрета жінки, змальованого в цих повідомленнях. Первинну документацію подайте у формі додатку до письмового звіту про роботу й отримані результати.

Завдання для самостійної роботи

Методика частотного контент-аналізу Г. Ласвелла – Б. Берельсона.

Список основної літератури

Дворецька Г. Методи збирання соціологічної інформації / Г. В. Дворецька // Соціологія: навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2002. – С. 374 - 380.

Костенко Н., Іванов В. Методичні основи дослідження змісту комунікації / Н. Костенко, В. Іванов // Досвід контент-аналізу: моделі та практики: монографія / Н. Костенко, В. Іванов. – К.: Центр вільної преси, 2003. – С. 40-69.

Мангейм Дж. Б. Контент-анализ / Дж. Б. Мангейм, Р. К. Рич // Политология: методы исследования / Дж. Б. Мангейм, Р. К. Рич / пер. с англ.; предисл. А. К. Соколова. – М.: "Весь Мир", 1997. – 544 с. – Электронный ресурс. Режим доступа: www.grachev62.narod.ru

Масова комунікація // Соціологія: навч. посіб. / за ред. С. О. Макеєва. – 4-те вид., переробл. і доповн. – К.: Знання; КОО, 2008. – С.241-254.

Сикевич З. В. Контент-анализ в социологическом исследовании / З. Сикевич // Социологическое исследование: практическое руководство / З. Сикевич. – СПб.: Питер, 2005. – С. 218-238.

Соціологічна енциклопедія / укл. В. Г. Городяненко. – К.: Академ-видав, 2008. – 456 с.

Тема 17. Опитування: анкетування; інтерв'ю; телефоне; поштове; експертне; електронне

1. Опитування як метод отримання соціологічної інформації. Історія, приклади застосування методу. Пізнавальні можливості опитування.
2. Види опитувань: письмове (анкетування) й усне (інтерв'ю); очні та заочні (поштові, телефонні, пресові, електронні); експертні й масові; вибіркові та суцільні.
3. Запитання – інструмент спілкування інтерв'юєра з респондентом. Апробація та доопрацювання інструментарію. Помилки формулювання запитань. Помилки формулювання набору відповідей.
4. Оформлення анкети.
5. Переваги, недоліки, типові помилки застосування методу опитування.

Практичні завдання

1. Підберіть щонайменше десять багатозначних слів, яких слід уникати під час складання запитань анкети. Поясніть та обґрунтуйте Ваш вибір.
2. Перелічіть критерії внесення певного запитання до анкети.

3. Використовуючи матеріали лекційного курсу та підручників (наприклад Г. Дворецька / Дворецька Г. – див. список основної літератури) наведіть власні приклади кожного з-поміж запитань форми, змісту, структури а також функціональних запитань.

4. Застосовуючи матеріали лекційного курсу та підручників (Н. Паніної, С. Макеєва) наведіть приклади кожної з помилок формулювання запитань та помилок набору відповідей. Запропонуйте також і правильну версію кожного запитання.

5. Відвідайте офіційний сайт Київського міжнародного інституту соціології (KMIC) (www.kiis.com.ua/) та, використовуючи інформацію, розташовану на сайті, напишіть звіт про дослідницькі методики, котрі організація застосовує для розв'язання дослідницьких завдань.

6. Орієнтуючись на підсумки вивчення попередніх тематичних розділів, розробіть анкету для опитування за обраною Вами проблематикою. Переконайтеся, чи витримані всі методологічні, методичні та процедурні вимоги до розроблення інструментарію соціологічного дослідження. Перевірте Вашу анкету на невеликій вибірці. Усуньте виявлені недоліки. Підготуйте презентацію.

Завдання для самостійної роботи

Рекомендації стосовно форми, графіки та зовнішнього вигляду анкети.

Інститут соціології НАН України: моніторинг «Українське суспільство» (1992-2010).

Список основної літератури

Анкета – основний інструмент дослідження // Соціологія: навч. посіб. / за ред. С. О. Макеєва. – 4-те вид., переробл. і доповн. – К.: Знання; КОО, 2008. – С. 484-500.

Болотіна Є. В. Інструментарій по проведенню опитування / Є. В. Болотіна, В. Б. Мішура // Соціологія: навч. посіб. / Є. В. Болотіна, В. Б. Мішура. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – С. 59-96.

Болотіна Є. В. Методичні рекомендації щодо проведення соціологічного опитування / Є. В. Болотіна, В. Б. Мішура // Соціологія: навч. посіб. / Є. В. Болотіна, В. Б. Мішура. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – С. 35-39.

Дворецька Г. Методи збирання соціологічної інформації / Г. В. Дворецька // Соціологія: навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2002. – С. 391-410.

Мангейм Дж. Б. Опрос / Дж. Б. Мангейм, Р. К. Рич // Политология: методы исследования / Дж. Б. Мангейм, Р. К. Рич / пер. с англ.; предисл. А. К. Соколова. – М.: “Весь Мир”, 1997. – 544 с. – Электронный ресурс. Режим доступа: www.grachev62.narod.ru

Паніна Н. Підготовка анкети / Н. Паніна // Технологія соціологічного дослідження: курс лекцій. – 2-ге вид., доповн. / Н. Паніна – К.: Інститут соціології НАН України, 2007. – С. 51-86.

Сикевич З. В. Вопрос как инструмент общения с респондентом / З. Сикевич // Социологическое исследование: практическое руководство / З. Сикевич. – СПб.: Питер, 2005. – С. 144-190.

Сикевич З. В. Основные виды опроса / З. Сикевич // Социологическое исследование: практическое руководство / З. Сикевич. – СПб.: Питер, 2005. – С. 85-114.

Сикевич З. В. Составление опросного листа и его апробация / З. Сикевич // Социологическое исследование: практическое руководство / З. Сикевич. – СПб.: Питер, 2005. – С. 115-143.

Черниш Н. Основні методи соціологічного дослідження / Н. Черниш // Соціологія: підручник за рейтингово-модульною системою навчання / Н. Черниш. – 5-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2009. – С.418-424.

Ядов В. Анкетные опросы и интервью / В. Ядов // Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности / В. Ядов. – М.: Добросвет, 2001. – С.201-286.

Тема 18. Соціометрія

1. Концепція соціальних мереж. Сіткові методи.
2. Соціометричне опитування. Історія соціометрії. Можливості методу.
3. Суть методу соціометричного опитування. Зображення даних. Соціоматриця.
4. Соціометричні індекси. Сітковий аналіз.

Практичні завдання

1. Чому вивчення соціальних мереж набуло особливої актуальності у другій половині ХХ ст.?
2. Ознайомтеся з соціометричною анкетною (див: Огаренко В. М., Малахова Ж. Д. Додаток № 8. / В. М. Огаренко, Ж. Д. Малахова – див. список основної літератури). Поміркуйте: якщо б Ви отримали завдання провести опитування в групі (15 осіб) за допомогою цього інструментарію, як би Ви організували подібний захід? Яка послідовність дій дослідника повинна бути збережена задля забезпечення якості опитування? Які саме дії дослідник має виконати задля одержання зведених даних за групою та стосовно кожного зокрема учасника опитування? Підготуйте письмове повідомлення.
3. Використовуючи матеріали лекційного курсу, а також рекомендованої літератури, побудуйте інструментарій та інструкції до його застосування для здійснення соціометричного опитування у Вашій

групі за обраною проблематикою. Підготуйте презентацію Вашого задуму.

Завдання для самостійної роботи

Сіткові вимірювання в соціології: теорія та практика.

Забезпечення конфіденційності соціометричного опитування – обов'язкова умова його достовірності.

Список основної літератури

Болотіна Є. В. Методичні рекомендації щодо проведення соціометричного дослідження в групі / Є. В. Болотіна, В. Б. Мішура // Соціологія: навч. посіб. / Є. В. Болотіна, В. Б. Мішура. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – С. 39-48.

Градосельская Г. В. Концепция социальных сетей в социальной теории / Г. В. Градосельская // Сетевые измерения в социологии: учеб. пособ. / под ред. Г. С. Батыгина. – М.: «Новый учебник», 2004. — С.8-23.

Градосельская Г. В. Концепция социальных сетей в социальной теории / Г. В. Градосельская // Сетевые измерения в социологии: учеб. пособ. / под ред. Г. С. Батыгина. – М.: «Новый учебник», 2004. — С.23-33.

Дворецька Г. Методи збирання соціологічної інформації / Г. В. Дворецька // Соціологія: навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2002. – С. 411-13.

Огаренко В. М. Додаток № 8. Соціометрична анкета для учасників юнацького віку / В. М. Огаренко, Ж. Д. Малахова // Соціологія малих груп: підручник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – С. 264-266.

Огаренко В. М. Додаток № 9. Таблиця порівняльного оцінювання соціометричних методів / В. М. Огаренко, Ж. Д. Малахова // Соціологія малих груп: підручник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – С. 266-268.

Огаренко В. М. Дослідження малих груп / В. М. Огаренко, Ж. Д. Малахова // Соціологія малих груп: підручник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – С. 197-207.

Ядов В. Социометрическая процедура / В. Ядов // Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности / В. Ядов. – М: Добросвет, 2001. – С. 275-281.

Тема 19. Якісні методи соціологічного дослідження

1. Теоретичні основи якісного підходу до вивчення явищ соціальної реальності. Особливості методології якісного дослідження. Пізнавальні можливості та обмеження якісних методів соціологічного дослідження.

2. Відмінності стратегій дослідження згідно з постулатами кількісної та якісної методологій: порівняльний аналіз. Логіка якісного дослідження.

3. Типи якісних досліджень:

3.1. Фокус-група.

3.2. Біографічне дослідження.

3.3. Метод «вивчення випадку» («case study»).

3.4. Візуальні дослідження.

3.5. Проективні дослідження.

3.6. Етнографічне дослідження.

3.7. Новітні теоретико-методологічні пошуки: психосемантика та соціологіка.

4. Організаційні особливості якісного соціологічного дослідження.

Практичні завдання

1. Відвідайте офіційний сайт Аналітичного центру Юрія Левади (www.levada.ru) і напишіть звіт про кількісні та якісні методи дослідження, котрі організація залучає для розв'язання дослідницьких завдань. У чому, на Вашу думку, полягає принципова відмінність між ними?

2. Розробіть план-сценарій для проведення фокус-групи за обраною проблематикою (за приклад – Болотіна Є. В., Мішура В. Б. Сценарій проведення фокус-групи / Є. В. Болотіна, В. Б. Мішура. – див. список основної літератури). Сформулюйте тему, мету, завдання проведення фокус-групи, складіть перелік запитань і план для модератора дослідження.

3. Ознайомившись зі соціолінгвістичною методикою виявлення ціннісної зумовленості соціальної ідентифікації та соціолінгвістичною методикою виявлення модальних стереотипів нормативних установок соціальної поведінки З. В. Сікевич (див: З. В. Сікевич Приложение 2.1.), напишіть повідомлення про пізнавальні можливості соціолінгвістичного підходу. Чому автор методики до формулювання запитань долучає приповідки та прислів'я?

Завдання для самостійної роботи

Теоретичні основи якісної методології: соціальна феноменологія, символічний інтеракціонізм, драматургічний аналіз.

Методологічна дилема «кількісне-якісне» в предметному полі соціології.

Р. Мертон: фокусоване інтерв'ю.

Список основної літератури

Болотіна Є. В. Сценарій проведення фокус-групи / Є. В. Болотіна, В. Б. Мішура // Соціологія: навч. посіб. / Є. В. Болотіна, В. Б. Мішура. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – С. 96-99.

Добренев В.И. Визуальная социология / В.И. Добренев, А.И. Кравченко // Фундаментальная социология: в 15 т. / В.И. Добренев,

А. И. Кравченко. – М.: ИНФА-М, 2003. – Т. 1. Теория и методология. – С. 402-406.

Сикевич З. В. Приложение 2. Социолингвистические методики / З. Сикевич // Социологическое исследование: практическое руководство / З. Сикевич. – СПб.: Питер, 2005. – С. 300-306.

Сикевич З. В. Социолингвистика в социологическом исследовании / З. Сикевич // Социологическое исследование: практическое руководство / З. Сикевич. – СПб.: Питер, 2005. – С. 264-275.

Ядов В. Качественные методы в социологии / В. Ядов // Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности / В. Ядов. – М.: Добросвет, 2001. – С. 346-408.

Якісні дослідження в сучасній соціології // Соціологія: навч. посіб. / за ред. С. О. Макеєва. – 4-те вид., переробл. і доповн. – К.: Знання; КОО, 2008. – С. 524-565.

Тема 20. Спеціальні методики та процедури якісного дослідження

1. Методика вивчення соціальної дистанції.
2. Анімалістична символіка в оцінці явищ соціальної реальності.
3. Психосемантика кольору в дослідженні картини соціальної реальності.
4. Проективний малюнок у вивченні стереотипів.
5. Методика незакінчених речень.

Практичні завдання

1. Відвідайте сайт, присвячений проективним методикам психологічного тестування (azps.ru). Підберіть щонайменше три тести в межах питань семінарського заняття. Підготуйте аналітичну доповідь.

2. Спробуйте самостійно побудувати систему незакінчених речень за обраною тематикою. У чому, на Ваш погляд, полягає головна ідея цієї методики?

3. Ознайомтеся із методикою З. Сікевич, призначеною для виявлення ступеня ролівого конфлікту заміжніх працюючих жінок (див: З. В. Сікевич Приложение 3.). Ідентифікуйте тип використаних автором методики запитань. Чому саме ці запитання і саме в такій формі застосує автор методики?

4. Ознайомтеся із методикою призначеною для виявлення спрямованості етнічної самосвідомості З. В. Сікевич (див: З. В. Сікевич Приложение 5). Пройдіть тест. Ідентифікуйте тип використаних автором методики запитань. Чому саме ці запитання і саме в такій формі та послідовності застосує автор методики?

Завдання для самостійної роботи

Психологія та соціологія: партнерство чи конкуренція?

Список основної літератури

Сікевич З. В. Анімалістическая символика в оценивании социальных объектов / З. Сікевич // Социологическое исследование: практическое руководство / З. Сікевич. – СПб.: Питер, 2005. – С. 245-252.

Сікевич З. В. методика выявления неосознаваемых аспектов социального дистанцирования / З. Сікевич // Социологическое исследование: практическое руководство / З. Сікевич. – СПб.: Питер, 2005. – С. 239-242.

Сікевич З. В. Неоконченные предложения / З. Сікевич // Социологическое исследование: практическое руководство / З. Сікевич. – СПб.: Питер, 2005. – С. 200-203.

Сікевич З. В. Приложение 3. Тест «Рольовый конфликт работающей женщины» / З. Сікевич // Социологическое исследование: практическое руководство / З. Сікевич. – СПб.: Питер, 2005. – С. 310-312.

Сікевич З. В. Приложение 5. Тест «Этнические установки» / З. Сікевич // Социологическое исследование: практическое руководство / З. Сікевич. – СПб.: Питер, 2005. – С. 315-316.

Сікевич З. В. Проективные ситуации / З. Сікевич // Социологическое исследование: практическое руководство / З. Сікевич. – СПб.: Питер, 2005. – С. 203-209.

Сікевич З. В. Проективный рисунок в изучении стереотипов / З. Сікевич // Социологическое исследование: практическое руководство / З. Сікевич. – СПб.: Питер, 2005. – С. 260-264.

Сікевич З. В. Психосемантика цвета в исследовании картины социального мира / З. Сікевич // Социологическое исследование: практическое руководство / З. Сікевич. – СПб.: Питер, 2005. – С. 252-260.

Ядов В. Некоторые тестовые процедуры / В. Ядов // Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности / В. Ядов. – М.: Добросвет, 2001. – С.259—275; 281-286.

Тема 21. Порівняльні дослідження

1. Порівняння як дослідницька процедура та форма презентації емпіричних даних.

2. Атрибутивні судження і судження відношень (релятивні судження): порівняльний аналіз можливостей відтворення соціальних характеристик.

3. Умови та правила застосування порівняльного методу для вивчення явищ соціальної реальності.

4. Вимоги до інструментарію порівняльного соціологічного дослідження. Конструювання еталона вимірювання. Вибірка порівняльних соціологічних досліджень.

5. Особливості організації порівняльного соціологічного дослідження.

Практичні завдання

1. Розкрийте логіку дій керівника дослідницького проекту за умови, що в межах одного дослідження виникла необхідність зіставлення показників, отриманих із використанням шкал різного типу.

2. Відвідайте сайт Вищої школи соціології при Інституті соціології НАН України (www.i-soc.com.ua). Анотації яких навчальних курсів та майстер-класів пропонують відвідувачам сайту? Проаналізуйте зміст і структуру тих курсів, котрі найбільше наближені до проблематики поточної дисципліни. Які тематичні блоки Вас зацікавили? Чому?

Завдання для самостійної роботи

Методологічні засади та особливості організації міжнародного порівняльного соціологічного дослідження (ESS) в Україні.

Особливості стратегічного планування порівняльного соціологічного дослідження.

Список основної літератури

Головаха Є. Методологічні засади та особливості організації міжнародного порівняльного соціологічного дослідження (ESS) в Україні / Є. Головаха, А. Горбачик, Н. Паніна // Україна та Європа: результати міжнародного порівняльного соціологічного дослідження / Є. Головаха, А. Горбачик, Н. Паніна. – К., Ін-т соціології НАН України, 2006. – С. 4-11.

Мангейм Дж. Б. Поверх границ: практика сравнительных исследований / Дж. Б. Мангейм, Р. К. Рич // Политология: методы исследования / Дж. Б. Мангейм, Р. К. Рич / пер. с англ.; предисл. А. К. Соколова. – М.: "Весь Мир", 1997. – 544 с. – Електронний ресурс. Режим доступу: www.gtachev62.parod.ru

Ушаков Е. Сравнение. / Е. Ушаков // Введение в философию и методологию науки: учебник / Е. Ушаков. – М.: «Экзамен», 2005. – С. 104-107.

Ядов В. Анализ данных повторных и сравнительных исследований / В. Ядов // Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности / В. Ядов. – М: Добросвет, 2001. – С. 330-338.

Тема 22. Організація роботи соціологічної служби

1. Нормативні основи організації та проведення соціологічних досліджень в Україні (Кодекс професійної етики соціолога, Міжнародний

кодекс ICC/ESOMAR щодо практики проведення маркетингових і соціальних досліджень та ін.).

2. Порядок акредитації соціологічної служби в Україні.

3. Структура соціологічної служби. Конкурсний підбір і навчання кадрового складу соціологічної служби.

4. Підготовка та реалізація польового етапу дослідження, опрацювання результатів.

Практичні завдання

1. Проаналізуйте «Положення про порядок акредитації в Соціологічній асоціації України організацій, що здійснюють соціологічні дослідження» (див: офіційний сайт Соціологічної асоціації України www.sau.kiev.ua) та напишіть звіт про поточні вимоги до організації діяльності соціологічних служб в Україні.

2. Відвідайте офіційний сайт Східноукраїнського фонду соціальних досліджень (www.sociology.kharkov.ua) та напишіть звіт про основні напрями діяльності фонду, методи досліджень.

3. Опрацюйте Директиву ESOMAR як провести дослідження (див: офіційний сайт Української асоціації маркетингу; рубрика «Стандарти» <http://www.uam.in.ua>). Підготуйте доповідь.

4. Опираючись на твердження «Директиви ESOMAR з проведення опитувань серед дітей та молоді» (див. Офіційний сайт Української асоціації маркетингу; рубрика Стандарти <http://www.uam.in.ua>), підготуйте усне повідомлення про вимоги, яких дослідник повинен дотримуватися, працюючи з дітьми та молоддю. Поясніть, чому саме стосовно дітей та молоді складена окрема директива.

4. Послуговуючись ключовими категоріями, термінами та поняттями третього модуля, складіть кросворд (щонайменше 30 понять). Запитання кросворду подайте у формі дефініцій.

Завдання для самостійної роботи

Державні стандарти діяльності соціологічних служб в Україні.

Список основної літератури

Паніна Н. Організація збору даних / Н. Паніна // Технологія соціологічного дослідження: курс лекцій. – 2-ге вид., доповн. / Н. Паніна – К.: Інститут соціології НАН України, 2007. – С. 144-171.

Ядов В. Организация исследования / В. Ядов // Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности / В. Ядов. – М: Добросвет, 2001. – С. 409-434.

МОДУЛЬ 4. Аналіз, інтерпретація, презентація результатів соціологічного дослідження

4.1. Короткий виклад лекційного курсу

Тема 23. Аналіз даних соціологічного дослідження

Процес підготовки даних соціологічного дослідження до аналізу. Перевірка та редагування даних. Кодування. Перетворення даних. Статистичне коригування.

Вибір стратегії аналізу даних соціологічного дослідження. Рівні соціологічного аналізу емпіричних даних.

Якісний аналіз: особливості та процедури.

Кількісний аналіз. Рівень вимірювань і проблема вибору техніки аналізу. Класифікація статистичних методів.

Форма розподілу даних. Симетричний і асиметричний розподіл значень змінної.

Статистичні висновки: оцінювання та перевірка гіпотез. Типи перевірки гіпотез.

Параметричні методи апробації гіпотез соціологічного дослідження. Непараметричні методи апробації гіпотез. Передумови застосування параметричних і непараметричних методів апробації гіпотез.

Тема 24. Основи статистичного аналізу даних соціологічного дослідження

Планування методів статистичного аналізу.

Методи одновимірного статистичного аналізу метричних даних однієї вибірки.

Незалежні й взаємопов'язані методи одновимірного статистичного аналізу метричних даних двох і більше вибірок.

Багатовимірні методи статистичного аналізу однієї та декількох змінних.

Багатовимірні методи статистичного аналізу взаємозалежних змінних.

Варіаційний ряд. Дисперсійний аналіз. Кореляційний аналіз. Регресійний аналіз. Кластерний аналіз. Факторний аналіз.

Тема 25. Основи організації обробки соціологічної інформації за допомогою ЕОМ

Планування обробки даних соціологічного дослідження. Підготовка даних. Особливості роботи з відкритими запитаннями.

Внесення даних соціологічного дослідження до ЕОМ. Контроль внесеної інформації.

Пакети прикладних програм статистичного аналізу соціальних даних, які використовують в Україні. Особливості роботи з пакетом SPSS. Основні функціональні блоки програми. Можливості застосування пакету SPSS у процесі аналізу даних соціологічного дослідження.

Тема 26. Підсумкові документи соціологічного дослідження

Контрольний бланк оцінки якості соціологічного дослідження. Резюмований виклад схем та правил, котрі підсумовують логіко-методологічні дії дослідника.

Трактування та пояснення підсумків соціологічного дослідження. Моделювання.

Види підсумкових документів соціологічного дослідження.

Звіт: вимоги, структура, композиція змістовної частини, оформлення, висновки та рекомендації.

Наукова публікація.

Публікація в засобах масової інформації.

4.2. Плани семінарських занять, практичні завдання та завдання самостійної роботи

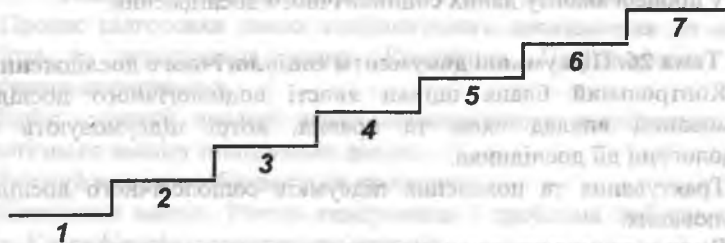
Тема 23. Аналіз даних соціологічного дослідження

1. Процес підготовки даних соціологічного дослідження до аналізу:
  - 1.1. Перевірка та редагування даних.
  - 1.2. Кодування. Перетворення даних.
  - 1.3. Статистичне коригування.
  - 1.4. Вибір стратегії аналізу даних соціологічного дослідження.
  - 1.5. Рівні соціологічного аналізу емпіричних даних.
2. Форма розподілу даних соціологічного дослідження.
3. Типи перевірки гіпотез соціологічного дослідження.
4. Якісний аналіз: особливості й процедури.
5. Кількісний аналіз: базові твердження та поняття.

Практичні завдання

1. Які чинники вибору стратегії аналізу даних соціологічного дослідження?
2. Вашій увазі запропоновано частину анкети моніторингу «Українське суспільство», здійсненого у 2010 р. Інститутом соціології НАН України. Створіть схему кодування відповідей таких запитань:

2.1. Уявіть, що на сходинках певної драбини розташовані люди з різним становищем у суспільстві: на найнижчій сходинці – ті, котрі мають найнижче становище, а на найвищій – ті, що з найвищим становищем. На яку з цих сходинок Ви б поставили себе? (Обведіть кружечком).

2.2. Якою мірою Ви загалом задоволені власним становищем у суспільстві на даний момент?

1. радше не задоволений
2. важко відповісти задоволений чи ні
3. радше задоволений

2.3. Ким, Ви, себе, передусім, вважаєте? (Позначте один найвідповідніший варіант відповіді)

1. мешканцем села, району чи міста, в якому Ви проживаєте;
2. мешканцем регіону (області чи кількох областей, де Ви проживаєте);
3. громадянином України;
4. представником свого етносу, нації;
5. громадянином колишнього Радянського Союзу;
6. громадянином Європи;
7. громадянином світу;
8. інше(напишіть) _____.

2.4. Чи Ви належите до СРЕДНЬОГО КЛАСУ в Україні?

1. мабуть, ТАК
2. мабуть, НІ
3. важко відповісти

2.5. На Вашу думку, від чого, насамперед, залежить те, як складається Ваше життя?

1. найперше – від зовнішніх чинників;
2. дещо залежить від мене, але більше – від зовнішніх чинників;

3. однаково – і від мене і від зовнішніх чинників;

4. більше від мене, аніж від зовнішніх чинників;

5. передусім від мене.

3. Для розробленої Вами (за підсумками вивчення теми 17) анкети розробіть схему кодування відповідей.

Завдання для самостійної роботи студентів

Процедура кодування відкритих запитань.

Особливості аналізу даних якісного дослідження.

Класифікація статистичних мір за рівнем соціологічного вимірювання.

Список основної літератури

Аналіз даних в якісному дослідженні // Соціологія: навч. посіб. / за ред. С. О. Макеєва. – 4-те вид., переробл. і доповн. – К.: Знання; КОО, 2008. – С. 552-565.

Мангейм Дж. Б. Подготовка и обработка данных / Дж. Б. Мангейм, Р. К. Рич // Политология: методы исследования / Дж. Б. Мангейм, Р. К. Рич / пер. с англ.; предисл. А. К. Соколова. – М.: “Весь Мир”, 1997. – 544 с. – Электронный ресурс. Режим доступа: www.grachev62.narod.ru

Обробка та аналіз первинної соціологічної інформації // Соціологія: навч. посіб. / за ред. С. О. Макеєва. – 4-те вид., переробл. і доповн. – К.: Знання; КОО, 2008. – С. 503-504.

Паніна Н. Аналіз і проблема вимірювання / Н. Паніна // Технологія соціологічного дослідження: курс лекцій. – 2-ге вид., доповн. / Н. Паніна – К.: Інститут соціології НАН України, 2007. – С. 196-200; 214-217.

Паніна Н. Висновок: технологічна схема аналізу соціологічних даних / Н. Паніна // Технологія соціологічного дослідження: курс лекцій. – 2-ге вид., доповн. / Н. Паніна – К.: Інститут соціології НАН України, 2007. – С. 265-266.

Паніна Н. Обробка даних / Н. Паніна // Технологія соціологічного дослідження: курс лекцій. – 2-ге вид., доповн. / Н. Паніна – К.: Інститут соціології НАН України, 2007. – С. 172-196.

Хеллевик О. Аналіз / О. Хеллевик // Социологический метод / О. Хеллевик. — М.: Весь мир, 2002. — С. 102-123.

Тема 24. Основи статистичного аналізу даних соціологічного дослідження

1. Планування методів статистичного аналізу. Класифікація статистичних методів.

2. Методи одновимірного статистичного аналізу метричних даних однієї вибірки:

2.1. Незалежні методи одновимірного статистичного аналізу метричних даних двох і більше вибірок.

2.2. Узаємопов'язані методи одновимірного статистичного аналізу метричних даних двох і більше вибірок.

3. Багатовимірні методи статистичного аналізу.

3.1. Багатовимірні методи статистичного аналізу однієї змінної.

3.2. Багатовимірні методи статистичного аналізу декількох змінних.

3.3. Багатовимірні методи статистичного аналізу взаємозалежних змінних.

4. Основи методів статистичного аналізу:

4.1. Варіаційний ряд.

4.2. Дисперсійний аналіз.

4.3. Кореляційний аналіз.

4.4. Регресійний аналіз.

4.5. Кластерний аналіз.

4.6. Факторний аналіз.

Практичні завдання

1. Поясніть передумови та суть нормального розподілу даних. Чому крива нормального розподілу – це теоретична крива?

2. Проаналізуйте відмінність між такими мірами середньої тенденції, як середнє арифметичне, мода, медіана.

3. Які саме параметри масиву даних дозволяють констатувати статистичну значущість відмінностей між досліджуваними показниками?

Завдання для самостійної роботи студентів

Коваріаційний аналіз.

Дискримінаційний аналіз.

Список основної літератури

Мангейм Дж. Б. Статистика I / Дж. Б. Мангейм, Р. К. Рич // Политология: методы исследования / Дж. Б. Мангейм, Р. К. Рич / пер. с англ.; предисл. А. К. Соколова. – М.: “Весь Мир”, 1997. – 544 с. –
Електронний ресурс. Режим доступу: www.grachev62.narod.ru

Мангейм Дж. Б. Статистика II / Дж. Б. Мангейм, Р. К. Рич // Политология: методы исследования / Дж. Б. Мангейм, Р. К. Рич / пер. с англ.; предисл. А. К. Соколова. – М.: “Весь Мир”, 1997. – 544 с. –
Електронний ресурс. Режим доступу: www.grachev62.narod.ru

Мангейм Дж. Б. Статистика III / Дж. Б. Мангейм, Р. К. Рич // Политология: методы исследования / Дж. Б. Мангейм, Р. К. Рич / пер. с англ.; предисл. А. К. Соколова. – М.: “Весь Мир”, 1997. – 544 с. –
Електронний ресурс. Режим доступу: www.grachev62.narod.ru

Обработка та аналіз первинної соціологічної інформації // Соціологія: навч. посіб. / за ред. С. О. Макеєва. – 4-те вид., переробл. і доповн. – К.: Знання; КОО, 2008. – С. 509-520.

Паніна Н. Аналіз одновимірних розподілів / Н. Паніна // Технологія соціологічного дослідження: курс лекцій. – 2-ге вид., доповн. / Н. Паніна – К.: Інститут соціології НАН України, 2007. – С. 221-241.

Паніна Н. Крос-табуляція: аналіз двовірних таблиць / Н. Паніна // Технологія соціологічного дослідження: курс лекцій. – 2-ге вид., доповн. / Н. Паніна – К.: Інститут соціології НАН України, 2007. – С.241-265.

Паніотто В. І. Статистичний аналіз соціологічних даних / В. І. Паніотто, В. С. Максименко, Н. М. Харченко. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2004. – 270 с.

Хеллевик О. Анализ таблицы / О. Хеллевик // Социологический метод / О. Хеллевик. — М.: Весь мир, 2002. — С. 123-164.

Тема 25. Основи організації обробки соціологічної інформації за допомогою ЕОМ

1. Планування обробки даних соціологічного дослідження.

2. Пакети прикладних програм статистичного аналізу соціальних даних, котрі використовують в Україні.

3. Пакет SPSS: особливості роботи, основні функціональні блоки програми, можливості застосування.

Практичні завдання

1. Беручи до уваги розроблену Вами (за підсумками вивчення теми 17) анкету (реалізовану на невеликій вибірці) та розроблену (за підсумками вивчення теми 23) схему кодування відповідей, виконайте такі завдання:

1.1. Використовуючи пакет SPSS внесіть щонайменше десять спостережень. Файл даних збережіть за назвою, яка є Вшим прізвищем, англійськими літерами.

1.2. Створіть шаблони для аналізу змінних демографічного блоку (стать, вік, освіта та ін.).

1.3. Побудуйте одновимірні таблиці для всіх інших змінних файлу.

Завдання для самостійної роботи

Можливості статистичного аналізу за допомогою пакетів програм SPSS та OCA: порівняльний аналіз.

Список основної літератури

Горбачик А. П. Анализ данных социологических исследований методами SPSS: навчальний посібник / А. П. Горбачик, С. А. Сальнікова. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин.нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – 164 с.

Обробка та аналіз первинної соціологічної інформації // Соціологія: навч. посіб. / за ред. С. О. Макеєва. – 4-те вид., переробл. і доповн. – К.: Знання; КОО, 2008. – С. 506-509.

Тема 26. Підсумкові документи соціологічного дослідження

1. Контрольний бланк оцінки якості соціологічного дослідження.

2. Трагування та пояснення підсумків соціологічного дослідження. Принципи моделювання.

3. Звіт: вимоги, структура, композиція змістовної частини, оформлення, висновки та рекомендації.

4. Наукова публікація.

5. Публікація в засобах масової інформації.

Практичні завдання

1. Поясніть, чому обов'язковим пунктом звіту є позиція за назвою «Обмеження та застереження стосовно підсумків дослідження».

2. Відвідайте офіційний сайт проекту «Євразійський монітор» (<http://www.eurasiamonitor.org/>) і напишіть прес-реліз про підсумки «Моніторингу соціальних настроїв населення країн пострадянського простору. 2010 р.», від 4 березня 2011 р. Переконайтеся, що у Вашому прес-релізі дотримані вимоги до публікації підсумків дослідження у засобах масової інформації.

3. Які вимоги окреслені «Кодексом професійної етики соціолога» (див: Додаток 2) стосовно презентації результатів дослідження, науковій публікації та публічного виступу з приводу підсумків соціологічного дослідження. Підготуйте доповідь.

Завдання для самостійної роботи

Вимоги ВАК України до структури та змісту наукової публікації (постанова президії ВАК України від 15 січня 2003 р. (№7-05/1) „Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліку ВАК України“).

Вимоги ВАК України до оформлення бібліографічного опису списку джерел наукової публікації (наказ № 63 від 26 січня 2008 р.).

Список основної літератури

Градосельская Г. Принципы моделирования / Г. В. Градосельская // Сетевые измерения в социологии: учеб. пособ. / под ред. Г. С. Батыгина. – М.: «Новый учебник», 2004. — С.11-17.

Мангейм Дж. Б. Контрольный бланк для оценки исследований / Дж. Б. Мангейм, Р. К. Рич // Политология: методы исследования / Дж. Б. Мангейм, Р. К. Рич / пер. с англ.; предисл. А. К. Соколова. – М.: “Весь Мир”, 1997. – 544 с. – Электронный ресурс. Режим доступа: www.grachev62.narod.ru

Мангейм Дж. Б. Математическое моделирование / Дж. Б. Мангейм, Р. К. Рич // Политология: методы исследования / Дж. Б. Мангейм, Р. К. Рич / пер. с англ.; предисл. А. К. Соколова. – М.: “Весь Мир”, 1997. – 544 с. – Электронный ресурс. Режим доступа: www.grachev62.narod.ru

Мангейм Дж. Б. Описание данных: построение таблиц, диаграмм, гистограмм / Дж. Б. Мангейм, Р. К. Рич // Политология: методы исследования / Дж. Б. Мангейм, Р. К. Рич / пер. с англ.; предисл. А. К. Соколова. – М.: “Весь Мир”, 1997. – 544 с. – Электронный ресурс. Режим доступа: www.grachev62.narod.ru

Паніна Н. Підсумкові документи / Н. Паніна // Технологія соціологічного дослідження: курс лекцій. – 2-ге вид., доповн. / Н. Паніна – К.: Інститут соціології НАН України, 2007. – С. 270-289.

Сикевич З. В. Работа над научным отчетом и требования к его содержанию / З. Сикевич // Социологическое исследование: практическое руководство / З. Сикевич. – СПб.: Питер, 2005. – С. 293-296.

Ушаков Е. Научное объяснение / Е. Ушаков // Введение в философию и методологию науки: учебник / Е. Ушаков. – М.: «Экзамен», 2005. – С.71-82.

Хеллевик О. Как следует представлять результаты / О. Хеллевик // Социологический метод / О. Хеллевик. — М.: Весь мир, 2002. — С. 181-185.

Хеллевик О. Трактовка результатів / О. Хеллевик // Социологический метод / О. Хеллевик. — М.: Весь мир, 2002. — С. 164-181.

Ядов В. Схемы и правила суммирующие логико-методологические действия исследователя / В. Ядов // Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности / В. Ядов. – М: Добросвет, 2001. – С.543

Розділ II. ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ

Контроль успішності студентів здійснюється на основі накопичувальної системи оцінювання знань за 100-бальною шкалою. Академічні успіхи студента відображаються у відомостях успішності за 100-бальною, національною та шкалою ECTS. Співвідношення між шкалою оцінок ECTS, національною шкалою оцінювання та стобальною шкалою оцінювання відображено в табл. 2.

Таблиця 2

Співвідношення між шкалою оцінок ECTS, національною шкалою оцінювання та 100-бальною шкалою оцінювання

Шкала ECTS	Національна шкала	Університетська шкала (бали)
A	5 («відмінно»)	90 – 100
B	4 («добре»)	80 – 89
C	3	70 – 79
D		60 – 69
E		50 – 59
FX	2 («не задовільно»)	26 – 49 (із можливістю повторного перескладання)
F	не зараховано	1 – 25 (з обов'язковим повторним курсом)

Оцінки «відмінно» заслуговують студенти, знання котрих підтверджують усебічну й глибоку обізнаність із матеріалом навчальної дисципліни, в тому числі ґрунтовне вивчення першоджерел та коментуючої літератури. Ця оцінка засвідчує також вільне орієнтування студента у суміжній проблематиці курсу, виконання завдань самостійної й індивідуальної роботи.

Оцінка «добре» передбачає ґрунтовні знання в обсязі навчальної програми дисципліни, належне вивчення основних джерел та матеріалів із додаткової літератури, ключових дискусійних ділянок курсу, часткове виконання завдань самостійної й індивідуальної роботи. На таку оцінку заслуговує відповідь, яка підтверджує, що курс засвоєний студентом в обсязі основного матеріалу, але знання додаткової та коментуючої літератури мають чатковий характер.

Оцінка «задовільно» передбачає володіння студентом знаннями в обсязі навчальної програми. А саме: знання основних літературних джерел, обізнаність із проблематикою курсу. Але, набутого обсягу знань недостатньо для всебічного осмислення суті навчальної дисципліни та

розв'язання проблемних ситуацій у реальних соціокультурних умовах на належному фаховому рівні.

Оцінка «незадовільно» ставиться тоді, коли відповіді студента підтверджують часткове (в окремих випадках – цілком незадовільне) засвоєння змісту теоретичного курсу, відсутність мінімальних знань, необхідних для формування практичних навичок роботи в реальних соціокультурних умовах.

Відповідно до видів контролю знань і вмінь набутих студентом, 100-бальна шкала передбачає врахування оцінок поточної успішності, підсумкових балів, балів за контрольну роботу, балів за індивідуальну роботу, а також балів, отриманих за підсумками складання іспиту.

Розподіл максимальної кількості балів під час оцінювання знань студентів за підсумками п'ятого семестру з дисципліни «Методологія та методи соціологічних досліджень» (форма підсумкового контролю – залік)

Максимальну кількість балів у процесі оцінювання знань студентів за підсумками п'ятого семестру з дисципліни розподіляють згідно з вимогами підсумкового контролю у формі заліку. Підсумковий бал із навчальної дисципліни «Методологія та методи соціологічних досліджень» визначають на останньому семінарському занятті. Він складається зі суми підсумкового балу за семінарські заняття (максимально 45 балів), балу за модульну контрольну роботу (максимально 50 балів) і балу за індивідуальну роботу (максимально 5 балів) та в сукупності становить 100 балів¹ (див. табл. 3). Незадовільні оцінки (за винятком відпрацьованих) не враховують під час додавання оцінок, але вони входять до переліку загальної кількості оцінок.

¹ Підсумковий бал за семінарські заняття обчислюється з урахуванням коефіцієнта «9»

Таблиця 3

Приклад обчислення підсумкового балу за семінарські заняття з навчальної дисципліни «Методологія та методи соціологічних досліджень» згідно з вимогами підсумкового контролю у формі заліку

Тема (№ п/п)	Оцінка	Підсумкова оцінка за семінарські заняття у семестрі	Підсумковий бал за семінарські заняття
Тема 1.	3	$(3+4+4+5+4+5+0+3)/8 = 3,5$	$3,5 \times 9 = 31,5 \approx 32$ балів
Тема 2.	4		
Тема 3.	4		
Тема 4.	5		
Тема 5.	4		
Тема 6.	5		
Тема 7.	2		
Тема 8.	3		

Приклад обчислення підсумкового семестрового балу зазначеної навчальної дисципліни відповідно до вимог контролю у формі заліку відображено в табл. 4

Таблиця 4

Приклад обчислення семестрового балу з навчальної дисципліни «Методологія та методи соціологічних досліджень» згідно з вимогами підсумкового контролю у формі заліку

Тема (№ п/п)	Оцінка	Підсумкова оцінка за семінарські заняття у семестрі	Підсумковий бал за семінарські заняття ²	Індивідуальна робота ³	Модульний контроль ⁴	Підсумковий бал навчальної дисципліни ⁵
Тема 1.	3					
Тема 2.	4					
Тема 3.	4	$(3+4+4+5+4+5+0+3)/8 = 3,5$	$3,5 \times 9 = 31,5 \approx 32$ балів	4 балів	35 балів	71 бал
Тема 4.	5					
Тема 5.	4					
Тема 6.	5					
Тема 7.	2					
Тема 8.	3					

Розподіл максимальної кількості балів у процесі оцінювання знань студентів за підсумками шостого семестру з дисципліни «Методологія та методи соціологічних досліджень» (форма підсумкового контролю – іспит)

Підсумковий бал із навчальної дисципліни за результатами шостого семестру навчання (максимально 100 балів) розраховують згідно з вимогами підсумкового контролю у формі іспиту. Бал складається із, по-перше, підсумкового семестрового балу (балу за семінарські заняття – максимум 25 балів, балу за модульну контрольну роботу – максимум 20 балів, балу за індивідуальну роботу – максимум 5 балів та (в окремих випадках) балу за участь у науковій роботі⁶ – максимум 10 балів), що в сукупності становить максимум 50 балів; по-друге, – підсумків складання іспиту (максимально 50 балів).

Підсумкову оцінку поточної успішності обчислюють за показниками роботи на семінарських заняттях у формі оцінки, яка становить середнє арифметичне (заокруглене до сотих) усіх отриманих оцінок за семінарські

² максимум 45 балів

³ максимум 5 балів

⁴ змістовні модулі 1,2; максимум 50 балів

⁵ максимум 100 балів

⁶ Студентів, який бере активну участь у студентській науковій роботі (має наукові публікації, виступи на наукових конференціях, є членом студентського наукового гуртка, був учасником олімпіад чи конкурсів з відповідної дисципліни), за поданням наукових керівників та рішенням кафедри до підсумкового семестрового балу додається максимум 10 балів (за умови, що підсумковий семестровий бал не перевищує 50 балів).

заняття та оцінок за відпрацьовані заняття. Незадовільні оцінки (за винятком відпрацьованих) не враховують під час додавання оцінок, але вони входять до переліку загальної кількості одержаних оцінок. Приклад визначення підсумкового балу за семінарські заняття із згаданої навчальної дисципліни⁷ показано в табл. 5.

Таблиця 5

Приклад обчислення підсумкового балу за семінарські заняття з навчальної дисципліни «Методологія та методи соціологічних досліджень» згідно з вимогами підсумкового контролю у формі іспиту

Тема (№ п/п)	Оцінка	Підсумкова оцінка за семінарські заняття в семестрі	Підсумковий бал за семінарські заняття
Тема 1.	3	$(3+4+4+5+4+5+0+3)/8 = 3,5$	$3,5 \times 5 = 17,5 \approx 18$ балів
Тема 2.	4		
Тема 3.	4		
Тема 4.	5		
Тема 5.	4		
Тема 6.	5		
Тема 7.	2		
Тема 8.	3		

Під час обчислення підсумкового балу за результатами роботи у шостому семестрі враховують: оцінки поточної успішності, виставлені в процесі проведення семінарських занять; підсумковий бал за контрольну роботу; бал за індивідуальну роботу та, у зазначених випадках, – бал за участь у науковій роботі. Приклад обчислення семестрового балу навчальної дисципліни «Методологія та методи соціологічних досліджень»⁸ подано в табл. 6.

Таблиця 6
Приклад обчислення семестрового балу навчальної дисципліни «Методологія та методи соціологічних досліджень» згідно вимог підсумкового контролю у формі екзамену

Тема (№ п/п)	Оцінка	Підсумкова оцінка за семінарські заняття у семестрі	Підсумковий бал за семінарські заняття ⁹	Індивідуальна робота ¹⁰	Модульний контроль ¹¹	Іспит ¹²	Підсумковий бал навчальної дисципліни ¹³
Тема 1.	3	$(3+4+4+5+4+5+0+3)/8 = 3,5$	$3,5 \times 5 = 17,5 \approx 18$ балів	4 бали	15 балів	40 балів	77 балів
Тема 2.	4						
Тема 3.	4						
Тема 4.	5						
Тема 5.	4						
Тема 6.	5						
Тема 7.	2						
Тема 8.	3						

⁷ Підсумковий бал за семінарські заняття обчислюється з урахуванням коефіцієнта «5»

⁸ Підсумковий бал за семінарські заняття обчислюється з урахуванням коефіцієнта «5»

⁹ максимально 25 балів

¹⁰ максимально 5 балів

¹¹ змістовні модулі 3,4; максимально 20 балів

¹² максимально 50 балів

¹³ максимально 100 балів

Розділ III. ОРГАНІЗАЦІЯ, ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ТА ЗАСОБИ ЗДІЙСНЕННЯ ПОТОЧНОГО І ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Система оцінювання знань студентів із навчальної дисципліни «Методологія та методи соціологічних досліджень» розроблена згідно з діючими вимогами й охоплює поточний, модульний та підсумковий контроль знань.

Поточний контроль

Поточний контроль рівня знань студентів здійснюється під час проведення лекційних, семінарських, індивідуальних консультаційних занять і має на меті перевірку знань студентів з окремих тем навчальної дисципліни та рівня їхньої підготовленості до виконання конкретних завдань.

Завдання поточного контролю рівня знань студентів – виявити обсяг, глибину та якість сприйняття (засвоєння) матеріалу; а також виявити прогалини у знаннях студентів і реалізувати можливості їх усунення; стимулювати інтерес студентів до предмета.

Форми здійснення поточного контролю рівня знань студентів: усне опитування; письмове опитування; тести; дискусійне обговорення; індивідуальне розв'язання практичних завдань, творчих проблемних запитань. За підсумками поточного контролю знань, результати якого відображені в оцінках за семінарські заняття, наприкінці семестру виводять підсумкову оцінку поточного рівня успішності студентів – середнє арифметичне всіх отриманих оцінок.

Пропуски занять студенти відпрацьовують в обов'язково. Студент зобов'язаний відпрацювати пропущене заняття впродовж двох тижнів з дня його пропуску. Невідпрацьовані вчасно пропущені заняття є підставою для недопуску студента до складання модульного контролю, заліку чи іспиту.

За бажанням студента дозволяється також відпрацювання однієї незадовільної оцінки, отриманої на семінарських заняттях в тому ж порядку. Якщо заняття не відпрацьоване в зазначений термін, отриману негативну оцінку враховують під час визначення підсумкової оцінки.

Модульний контроль

Модульний контроль (сума балів за окремих змістовий модуль) здійснюють на підставі оцінювання знань студентів після вивчення матеріалу з логічно завершеної частини дисципліни – змістового модуля. Завдання модульного контролю полягає в перевірці розуміння та ступеня засвоєння певного матеріалу (теми). Структура навчальної дисципліни передбачає контроль за підсумками вивчення чотирьох змістових модулів у формі контрольних робіт №1 та №2 під час п'ятого семестру навчання; №3 та №4 – шостого семестру.

Семестровий контроль

Семестровий контроль є формою оцінювання результатів навчання на завершальному етапі вивчення дисципліни. Семестровий контроль здійснюється у формі диференційованого заліку наприкінці п'ятого семестру навчання й іспиту – наприкінці шостого семестру. Терміни складання семестрового контролю встановлює деканат філософського факультету Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Хоча б одне пропущене та невідпрацьоване заняття становить підставу для недопуску студента до складання семестрового контролю. Його також не допускають до складання семестрового контролю, якщо впродовж семестру він набрав менше ніж 25 балів. Такий студент зобов'язаний виконати додаткові види роботи з метою підвищення семестрового рейтингу (перескласти тему, за підсумками вивчення якої отримав незадовільну оцінку, виконати завдання індивідуальної роботи та ін.). У терміни встановлені графіком навчального процесу, списки студентів, недопущених до складання семестрового контролю, до початку контролю, згідно з графіком навчального процесу подають у формі доповідної керівника курсу завідувачеві кафедри та деканові факультету. Позначка у відомості про недопуск студента до складання підсумкової форми семестрового контролю робиться за розпорядженням деканату навчального підрозділу.

Залік – форма підсумкового контролю, зміст якої полягає в оцінюванні засвоєння студентом навчального матеріалу з дисципліни і містить складені залікові змістові модулі, виконані завдання, контрольних робіт, індивідуальні завдання для самостійної роботи.

Іспит – форма підсумкового контролю, котра передбачає перевірку розуміння студентом теоретичного та практичного програмного матеріалу за підсумками вивчення всього курсу, здатності творчо застосовувати набуті знання та уміння, фахово аргументувати власне бачення розв'язання певної проблеми.

Перескладання семестрового контролю студентами, котрі не з'явилися на момент складання заліку/іспиту, одержали незадовільну підсумкову оцінку (менше 50 балів) або були недопущені до складання семестрового контролю, здійснюється згідно з графіком навчального процесу та розпорядженнями навчального підрозділу. Студенти, які не з'явилися на перескладання семестрового контролю а також ті, котрі за підсумками перескладання отримали незадовільну оцінку (менше 50 балів) або були недопущені до перескладання семестрового контролю, перескладають залік/іспит до початку наступного семестру перед

комісією, створеною за розпорядженнями відповідного навчального підрозділу.

Розділ IV. ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ

1. Соціологічне дослідження як вид соціально-наукового пізнання.
2. Методологічне обґрунтування соціологічного дослідження.
3. Наукове пізнання, його сутність, структура та методи.
4. Особливості застосування методу наукового пізнання у предметному полі соціології.
5. Специфіка соціологічного дослідження.
6. Типи соціологічних досліджень.
7. Евристичність соціологічного знання. Поняття методології. Принципи наукової методології.
8. Рівні соціологічного знання та специфіка методології емпіричного дослідження.
9. Емпіричний і теоретичний рівні наукового пізнання. Структура соціологічного знання.
10. Методологічне значення взаємозв'язку рівнів соціологічного знання.
11. Специфіка методології та методів емпіричного дослідження в предметному полі соціології. Вплив методології та методів на вірогідність результатів і висновків дослідження.
12. Критерії якості результатів соціологічних досліджень.
13. Первинна та вторинна соціологічна інформація. Методологічні проблеми методів збирання й опрацювання інформації.
14. Поняття соціального факту. Поняття наукового факту. Емпіричний і теоретичний факт. Статистичний факт.
15. Соціологічне розуміння статистичного факту. Науковий факт як підсумок дослідження. Факт як емпіричний базис теорії. Інтерпретація фактів.
16. Поняття соціального процесу, соціальних змін та соціального розвитку.
17. Типи соціальних процесів. Соціальні процеси та специфіка їхнього дослідження.
18. Емпіричне та теоретичне дослідження соціальних процесів. Функціональний аналіз соціальних процесів.
19. Визначення проблеми та підходу до проведення соціологічного дослідження.
20. Структура та функції програми соціологічного дослідження.
21. Структура робочого плану соціологічного дослідження.
22. Основні типи соціологічного дослідження. Специфіка побудови програми дослідження залежно від його типу.
23. Гіпотеза - головний методологічний інструмент соціологічного дослідження.

24. Класифікація гіпотез соціологічного дослідження.
25. Залежність типу соціологічного дослідження від наявності й змісту основних гіпотез (стратегічний план дослідження).
26. Аналіз та інтерпретація основних понять: теоретична, емпірична, операціональна.
27. Вимоги до процедури інтерпретації основних понять соціологічного дослідження.
28. Вибірка: категоріально-дефінітивний аналіз.
29. Вибірковий метод у соціологічному дослідженні. Генеральна та вибіркова сукупності.
30. Репрезентативність вибірки. Помилки репрезентативності.
31. Типи вибірок. Види відбору.
32. Типові помилки та труднощі програмування прикладного соціологічного дослідження.
33. Поняття методу, методики, техніки та процедури соціологічного дослідження.
34. Логічні дії (операції) дослідження (абстрагування, ідеалізація, аналогія, формалізація, аналіз і синтез, дедукція й індукція, класифікація та типологія).
35. Порівняльна характеристика пізнавальних можливостей основних методів отримання соціологічної інформації: спостереження, аналіз документів, експеримент, опитування.
36. Первинне вимірювання соціальних характеристик. Теоретико-методологічні та методичні проблеми вимірювання соціальних характеристик.
37. Структура оцінки шкали.
38. Модель істинної оцінки. Методи оцінки надійності й достовірності шкали. Взаємозв'язок між надійністю та достовірністю вимірювання.
39. Етапи конструювання еталона вимірювання.
40. Параметри основних шкал (номінальної, порядкової (рангової), інтервальної та шкали відношень (відносної)) вимірювання соціальних характеристик.
41. Порівняльний аналіз основних шкал (номінальної, порядкової (рангової), інтервальної та шкали відношень (відносної)) вимірювання соціальних характеристик.
42. Шкала Гутмана.
43. Шкала Терстоуна.
44. Шкала Лейкерта.
45. Шкала Богардуса.
46. Шкала Степела.

47. Семантичний диференціал.
48. Методи порівняльного шкалювання.
49. Методи непорівняльного шкалювання.
50. Помилка вимірювання. Потенційні джерела помилок вимірювання (систематичних і випадкових).
51. Особливості ситуації наукового спостереження як методу вивчення явищ соціальної реальності. Параметри наукового спостереження.
52. Класичні приклади застосування методу спостереження в галузі соціології.
53. Класифікація спостережень.
54. Спостереження: структура, техніка, нормативно-правові аспекти.
55. Експериментальне вивчення явищ соціальної реальності: суть, специфіка, особливості.
56. Експеримент: приклади в історії соціологічної думки.
57. Класифікація експериментів.
58. Експеримент: етапи, структура, логічна схема, нормативно-правові аспекти.
59. Документ як джерело інформації про соціальні явища та процеси.
60. Загальна характеристика методу аналізу документів.
61. Класичні методи аналізу документів (журналістський, історичний, біографічний, літературний).
62. Поняття документа в предметному полі соціології.
63. Джерела документальної інформації, класифікація документів.
64. Особливості, переваги та недоліки методу аналізу документів. Типові помилки.
65. Контент-аналіз: історія методу (вітчизняний досвід).
66. Контент-аналіз: історія методу (зарубіжний досвід).
67. Контент-аналіз: суть, етапи, процедура.
68. Опитування як метод збирання соціологічної інформації: пізнавальні можливості.
69. Метод опитування в історії соціологічної думки.
70. Анкетування.
71. Класифікація запитань.
72. Помилки формулювання запитань.
73. Помилки формулювання набору відповідей.
74. Анкета: композиція, кодування, графічне оформлення. Можливі зсуви інформації під час застосування методу анкетування, їхнє коригування.
75. Інтерв'ю: класифікація, процедура проведення, особливості, потенційні труднощі.

76. Телефонне опитування.
77. Поштове опитування.
78. Експертне опитування.
79. Електронне опитування.
80. Соціометричне опитування.
81. Теоретичні основи якісного підходу до вивчення явищ соціальної реальності.
82. Особливості методології якісного соціологічного дослідження.
83. Пізнавальні можливості якісних методів соціологічного дослідження.
84. Відмінності стратегій дослідження згідно з постулатами кількісної та якісної методологій: порівняльний аналіз.
85. Фокус-група.
86. Біографічне дослідження.
87. Метод «вивчення випадку» («case study»).
88. Візуальні дослідження.
89. Проективні дослідження.
90. Спеціальні методики та процедури якісного дослідження.
91. Соціолінгвістичний підхід до дослідження явищ соціальної реальності: суть, специфіка, методи, методики.
92. Психосемантичний підхід до вивчення явищ соціальної реальності: суть, специфіка, методи, методики.
93. Організаційні особливості якісного соціологічного дослідження.
94. Джерела первинних матеріалів для якісного дослідження.
95. Порівняльні дослідження: методологічні орієнтири.
96. Соціологічна служба як соціальний інститут і соціальна організація.
97. Типологія соціологічних служб, функціональна специфіка.
98. Порядок акредитації соціологічної служби в Україні.
99. Структура соціологічної служби.
100. Підготовка та реалізація польового етапу дослідження.
101. Аналіз результатів у структурі робочого плану дослідження.
102. Процес підготовки даних соціологічного дослідження до аналізу. Вибір стратегії аналізу.
103. Якісний аналіз: особливості й процедури.
104. Методи та процедури аналізу підсумків кількісного дослідження.
105. Перевірка гіпотез соціологічного дослідження. Параметричні й непараметричні методи апробації гіпотез.
106. Рівень вимірювань і проблема вибору техніки аналізу даних соціологічного дослідження.

107. Методи одновимірного статистичного аналізу метричних даних однієї вибірки.
108. Незалежні й взаємопов'язані методи одновимірного статистичного аналізу даних двох і більше вибірок.
109. Багатовимірні методи статистичного аналізу однієї та декількох змінних.
110. Пакети прикладних програм статистичного аналізу соціальних даних, які використовують в Україні.
111. Пакет SPSS: особливості роботи, основні функціональні блоки програми, можливості застосування.
112. Контрольний бланк оцінки якості соціологічного дослідження.
113. Трактуювання та пояснення підсумків соціологічного дослідження.
114. Звіт: вимоги, структура, композиція змістовної частини, оформлення, висновки та рекомендації.
115. Наукова публікація за підсумками соціологічного дослідження.
116. Публікація в засобах масової інформації.
117. Нормативні основи організації та проведення в Україні соціологічних досліджень.
118. Кодекси і стандарти діяльності на території України соціологічних служб.
119. Основні твердження Указу Президента України «Про розвиток соціологічної науки в Україні» (Додаток 1.).
120. Основні твердження Кодексу професійної етики соціолога» (Додаток 2.).

СПИСОК НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Підручники, навчальні посібники, енциклопедії, довідники та словники

- Аверьянов Л. Я. Социология: искусство задавать вопросы / Л. Я. Аверьянов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Мысль, 1998 – 240 с.
- Артемов Г. П. Методологические и теоретические основы социологического исследования политической жизни / Г. П. Артемов // Политическая социология: учеб. пособ. – М.: Прогрес, 2002. – С.13-79.
- Асп Э. К. Введение в социологию / Э. К. Асп. — СПб.:Алетейя, 1998. — 245 с.
- Бабосов Е. М. Прикладная социология: учеб. Пособ / Е. М. Бабосов. — Мн.: ТетраСистемс, 2000. — 496 с.
- Барвінський А. О. Методологія та методика конкретних соціологічних досліджень (КСД) / А.О. Барвінський // Соціологія: курс лекцій / А.О. Барвінський. – К.: Знання, 2005. – С. 55 – 77.
- Барвінський А. О. Соціологічний аналіз суспільства як системи / А.О. Барвінський // Соціологія: курс лекцій / А.О. Барвінський. – К.: Знання, 2005. – С. 125 – 158
- Батыгин Г. С. Лекции по методологии социологических исследований / Г. С. Батыгин. – М.: АО "Аспект-Пресс", 1995 – 285 с.
- Белановский С. А. Глубокое интервью: учеб. пособ. / С. А. Белановский. – М.:Никколо-Медиа, 2001 – 320 с.
- Белановский С. А. Метод фокус-групп: учеб. пособ / С. А. Белановский. – М.:Никколо-Медиа, 2001 – 280 с.
- Биографический метод в социологии: история, методология, практика. — М.: Ин-т социологии РАН, 1994. — 147 с.
- Болотіна Є. В. Соціологія: навчальний посібник / Є. В. Болотіна, В. Б. Мішура. – К.: Центр навч. л-ри, 2007. – 128 с.
- Большой толковый социологический словарь: у 2 т.— М.: Вече; АСТ, 2001. — Т.1. — 544 с; Т.2. — 528 с.
- Бутенко И. А. Прикладная социология: наука и искусство / И.А.Бутенко. — М.: МГИМО, 1999. — 186 с.
- Войшвилло Е. К. Логика как часть теории познания и научной методологии (фундаментальный курс): учеб. пособ. для студентов философских факультетов и преподавателей логики / Е. К. Войшвилло, М. Г. Дегтярев. – М: Наука, 1994. – Кн. 1. – 312 с.
- Выборочный метод в социологии: методическое пособие / ред.-сост. А. Ермолаев. – М.: Социологический клуб "Город", 2000. – 26с.
- Гіденс Е. Соціологія / Е. Гіденс. – К.: Основи, 1999. – 726 с.
- Гласс Дж. Статистические методы в педагогике и психологии / Дж. Гласс, Дж. Стэнли. – М.: Прогресс, 1976. – 494 с.
- Гнеденко Б. В. Курс теории вероятностей: ученик / В. Б. Гнеденко. – М.: Наука, 1988. – 448 с.
- Горбачик А. П. Аналіз даних соціологічних досліджень засобами SPSS: навч. Посіб / А. П. Горбачик, С. А. Сальнікова. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин.нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – 164 с.
- Градосельская Г. В. Сетевые измерения в социологии: учеб. пособ. / Г. В. Градосельская / под ред. Г. С. Батыгина. – М.: Издательский дом «Новый учебник», 2004. – 248 с.
- Гречихин В. Г. Лекции по методике и технике социологических исследований / В. Г. Гречихин. – М.: Изд-во МГУ, 1988. – 232 с.
- Григорьев С. И. Социология в подготовке и деятельности специалистов по социальной работе в России: учеб. пособ. / С. И. Григорьев, Л. Г. Гусякова. – Барнаул: ВШ, 2001. — 143 с.
- Давыдов А. А. Модульный анализ и моделирование социума / А. А. Давыдов, А. Н. Чураков. – М.: Ин-т социологии РАН, 2000. — 208 с.
- Деятко И. Ф. Методы социологического исследования / И. Ф. Деятко. – Екатеринбург: Изд-во Урал.ун-та, 1998 – 208 с.
- Деятко И. Ф. Модели объяснения и логика социологического исследования / И. Ф. Деятко. – М.: Знание, 1996 – 174 с.
- Джессен Р. Методы статистических обследований / Джессен Р. – М: Финансы и статистика, 1985 – 478 с.
- Джонсон А. Тлумачний словник з соціології / А. Джонсон. – Львів: Вид-во ЛНУ, 2003. – 480 с.
- Добренев В. И. Фундаментальная социология: в 15 т. / В. И. Добренев, А. И. Кравченко. – М.: ИНФА-М, 2003. – Т. 1. Теория и методология. – 908 с.
- Добренев В. И. Социология: в 3 т. / В. И. Добренев, А. И. Кравченко. – М.: ИНФРА-М, 2000. – Т.1: Методология и история. – 400 с.
- История социологии в Западной Европе и США: учеб. для вузов. — М.: Издат.группа НОРМА-ИНФРА-М, 1999. – 576 с.
- Как провести социологическое исследование / под ред. М. К. Горшкова, Ф. Э.Шереги. – М.: Политиздат, 1990. – 288 с.
- Кокрен У. Методы выборочного исследования / У. Кокрен. — М.: Статистика, 1976. — 440 с.
- Крыштановский А.О. Анализ социологических данных с помощью пакета SPSS: учеб. пособ. для вузов / А. О. Крыштановский. – М: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2006 – 281 с.

Кузнецов И. Технологии социологического исследования: учеб.-метод. Пособ / И. Кузнецов. – М.: МарТ. – 144 с.

Левин К. Теория поля в социальных науках / К. Левин. — СПб.: Сенсор, 2000. — 368 с.

Лубкович І. Предмет конкретних соціологічних досліджень / І. Лубкович // Соціологія і журналістика: підручник. — Львів, 2005. — С.19-22.

Лукашевич М. П. Методологія і технології соціологічних досліджень / М. П. Лукашевич // Соціологія: підручник. — 2-ге вид. — К.: Знання, 2006. — С. 364 – 404.

Луков В. А. Социальное проектирование: учеб. пособие. / В. А. Луков — М.: Социум, 2000. — 224 с.

Мангейм Дж. Б. Политология. Методы исследования: пер. с англ.; предисл. А.К. Соколова / Дж. Б. Мангейм, Р. К. Рич. — М.: Весь Мир, 1997 — 544 с.

Мандель И.Д. Кластерный анализ / И. Д. Мандель. — М: Финансы и статистика, 1988. — 176 с.

Масионис Дж. Социология: 9-е изд / Дж. Масионис. — СПб.: Питер, 2004. — 752 с.

Математические методы анализа и интерпретации социологических данных. — М.: Наука, 1989. — 171 с.

Математические модели социальных систем: учеб. пособие. / А. К. Гуц, В. В. Коробицын, А. А. Лаптев, Л. А. Паутова, Ю. В. Фролова. — Омск: ОГУ, 2000. — 256 с.

Методичні рекомендації щодо технології проведення в Україні соціологічних досліджень з євроатлантичної тематики: [підготовлено Інститутом трансформації суспільства] // Вступ до НАТО – стратегічний вибір України: монографія / за заг. ред. О.І.Соскіна. — К., 2008. — С. 180-189.

Методы сбора информации в социологических исследованиях: в 2 т. /отв.ред. В.Г.Андреев, О.М.Маслова. — М.: Наука, 1990. — Кн. 1. — 229 с; Кн. 2. — 222 с.

Мещеркина Е. Библиографический метод: история, методология, практика / Е. Мещеркина, В. Семенова. — М.: Изд-во Ин-та социологии РАН, 1994. — 337 с.

Монсон П. Лодка на аллеях парка. Введение в социологию / П. Мансон. — М.: Весь мир, 1995. — 96 с.

Монсон П. Современная западная социология: теории, традиции, перспективы / П. Мансон. — СПб: НОТАБЕНЕ, 1992. — 445 с.

Наследов А. Д. SPSS: Компьютерный анализ данных в психологии и социальных науках / А. Д. Наследов. — СПб: Питер, 2005 — 416 с.

Начала практической социологии / Р. Ледуар, Д. Мерлье, Л. Пэнто, П. Шампань. — М.: Ин-т эксперим. социологии; СПб.: Алетейя, 2001. — 410 с.

Новикова С. С. Введение в прикладную социологию: анкетирование: учеб. Пособие / С. С. Новикова. — М.: СпортАкадемПресс, 2000. — 102 с.

Ноэль Э. Массовые опросы: введение в методику домоскопии / Э. Ноэль. — М.: Авакстра, 1993. — 272 с.

Овсянников В. Г. Методология и методика в прикладном социологическом исследовании В. Г. Овсянников. — Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1989. — 136 с.

Огаренко В. М. Соціологія малих груп: підручник / В. М. Огаренко, Ж. Д. Малахова. — Київ: Центр навчальної літератури, 2005. — 292 с.

Організація соціологічних досліджень, методи збирання та аналізу соціологічної інформації // Практикум з соціології: навч. посібник / за ред. В. М. Пічі. — Львів: Новий світ, 2004. — С.348-366.

Орлов А. И. Нечисловая статистика / А. И. Орлов. — М: МЗ-Пресс, 2004 — 513 с.

Осипов Г.В. Методы измерения в социологии / Г. В. Осипов, Э. П. Андреев. — М.: Наука, 1977. — 183 с.

Панина Н.В. Технологія соціологічного дослідження: курс лекцій / Н. Панина / 2-ге видання, доповнене. — К.: Інститут соціології НАН України, 2007. — 320 с.

Паніотто В. І. Статистичний аналіз соціологічних даних / В. І.Паніотто, В. С. Максименко, Н. М. Харченко. — К.: Вид. дім «КМ Академія», 2004. — 270 с.

Плотинский Ю.М. Модели социальных процессов: учеб. пособие. для ВУЗов /Ю. М. Плотинский. — 2-е изд. — М: Логос, 2001 — 296 с.

Полторац В. А. Социология общественного мнения: учеб. пособие. / В. А. Полторац. — Днепропетровск: Арт-Пресс, 2000. — 264 с.

Рабочая книга социолога / под общ. ред. и с предисл. Г.В.Осипова. — 4-е изд. — М.: КомКнига, 2006 — 480 с.

Семенова В. Качественные методы: введение в гуманистическую социологию / В. Семенова. — М.: Добросвет, 1998. — 292 с.

Сикевич З. В. Социологическое исследование: практическое руководство / З. В. Сикевич. — СПб.: Питер, 2005. — 320 с.

Смелзер Н. Социология / Н. Смелзер. — М.: Феникс, 1994. — 688 с.

Социальные исследования: построение и сравнение показателей. — М.: Наука, 1978. — 319 с.

Соціологічна думка України: навч. посіб. — К.: Заповіт, 1996. — 423 с.

Соціологічна енциклопедія / укл. В. Г. Городяненко. — К.: Академвидав, 2008. — 456 с.

Соціологія: навч. посіб. / за ред. С.О.Макеєва. — К.: Знання, 2003. — 455 с.

Страусс А. Основы качественного исследования: обоснованная теория, процедуры и техники / А. Страусс, Дж. Корбин. — М.: Эдиториал УРСС, 2001. — 256 с.

Сурмин Ю. П. Методология и методы социологических исследований: учеб. пособ. / Ю. П. Сурмин, Н. в. Туленков. — К.: МАУП, 2000. — 304 с.

Толстова Ю. Н. Анализ социологических данных: учеб. пособ. для студентов социолог. ф-та / Ю. Н. Толстова. — М.: Научный мир, 2000. — 352 с.

Толстова Ю. Н. Измерение в социологии: курс лекций / Ю. Н. Толстова. — М.: ИНФРА-М, 1998 — 224 с.

Толстова Ю.Н. Основы многомерного шкалирования: учебное пособие / Ю. Н. Толстова. — Москва: КДУ, 2006 — 160с.

Удогова Л. Ф. Соціальна статистика: підручник / Л. Ф. Удогова. — К.: КНЕУ, 2002. — 376 с.

Ухванова-Шмыгова И.Ф. Дискурсивные методики в социологическом исследовании / И. Ф. Ухванова-Шмыгова. — Мн.: БГУ, 2003. — 191 с.

Ушаков Е. Введение в философию и методологию науки: ученик / Е. Ушаков. — М.: «Экзамен», 2005. — 528.

Фоменко А. Т. Методы статистического анализа исторических текстов: Приложения к хронологи: в 2 ч. / А. Т. Фоменко — М., 1999. — Ч. I. Критика скалигеровской хронологии и новые методы датирования. — 832 с.

Фоменко А.Т. Методы статистического анализа исторических текстов: в 2 ч. / А. Т. Фоменко — М., 1999. — М., 1999. — Ч. II. Династические параллелизмы. - 832 с

Циба В. Т. Основы теорії кваліметрії: навч.посіб. / В. Т. Циба — К.: ІЗМН, 1997. — 158 с.

Черниш Н. Соціологія: курс лекцій. / Н. Черниш / 3-тє вид. — Львів: Кальварія, 2003. — 544 с.

Шаленко В. Н. Программа социологического исследования: учебно-методич. пособ. / В. Н. Шаленко. — М.: Изд-во МГУ, 1987. — 68 с.

Шварц Г. Выборочный метод: руководство по применению статистических методов оценивания Г. Шварц. — М.: Статистика, 1978 — 211с.

Шереги Ф. Э. Интерпретация полученных данных / Ф. Э. Шереги // Основы прикладной социологии: учебн. для вузов: в 2 т. — М.: Центр социального прогнозирования и маркетинга, 1995. — Т.2 — С. 54-66.

Эко У. Как написать дипломную работу. Гуманитарные науки: учебно-методическое пособие / У. Эко / пер. с ит. Е. Костюкович. — М.: Книжный дом "Университет", 2001 — 240 с.

Ядов В. Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности / В. Ядов. — М.: Добросвет, 2001. — 596 с.

Яковенко Ю.И. Почтовый опрос в социологическом исследовании / Ю. И. Яковенко, В. И. Паниотто. — К.: Наукова думка, 1988. — 139 с.

2. Статті та повідомлення.

Алексеев Б. К. Изучение общественного мнения: вопросы организации исследований / Б. К. Алексеев, Б. З. Докторов, Б. М. Фирсов // Социолог. исслед. 1981. — № 1. — С. 78-85.

Алексеева О. Настрої студентської молоді факультету соціології та психології під час політичного страйку на Майдані незалежності (за результатами пілотажного соціологічного дослідження) / О. Алексеева, Г. Кищенко, Н. Шуневич // Соціологія, психологія, педагогіка: Вісник КНУ. — 2006. — № 24 - 25. — С.6-10.

Андреенков В.Г. К вопросу о создании банка социологической информации / В. Г. Андреенков, В. А. Чередниченко // Социолог. исслед. — 1982. — № 1. — С.140-146.

Білосвіт К.Д. Вимірювання у конкретно-соціологічному дослідженні / К. Д. Білосвіт, В. І. Паніотто // Філософська думка. — 1976. — № 5. - С.83-93.

Батыгин Г.С. Опыт построения типологии социальных показателей образа жизни / Г. С. Батыгин // Социолог. исслед. — 1977. — №2. — С.131-139.

Брік Т. Про що мовчать соціологи. Які дані масових опитувань ми аналізуємо? / Брік Т. // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2009. — № 3. — С. 207-213

Бутенко И.А. Использование новых технологий при опросах / И. А. Бутенко // СОЦИС. — 2000. — № 10. — С.118-125.

Бутенко И.А. Трудный вопрос опросах / И. А. Бутенко // Социолог. исслед. — 1989. — № 4. — С.112-117.

Ворона В. Становлення соціологічної науки та формування громадянського суспільства в Україні / В. Ворона // Філософська і соціологічна думка. — 1996. — № 5-6. — С. 190-201.

Ворона В.М. Соціологічна наука і суспільство / В. М. Ворона // Вісник НАН України. — 2001. — № 6. — С.50-53.

Головаха Є. Соціальний портрет сучасної України / Є. Головаха, Н. Паніна // Напередодні. Українана рубежі ХХІ ст. — К.: Український вимір, 2000. — С.42-53.

Головаха Є. Соціологічне знання: специфіка, критерії науковості та перспектива розвитку / Є. Головаха // Соціологія: Теорія, методи, маркетинг. — 2004. — № 1. — С.5-20.

Горбачик О. Комп'ютерна обробка текстів у якісних та кількісних соціологічних дослідженнях / О. Горбачик // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2006. — № 1. — С. 124 — 134.

Грицак Я. Двадцять дві України / Я. Грицак // Критика. — 2002. — № 4.

Гуреев С. Анализ рисунков в социологических исследованиях / С. Гуреев // Социс. — 2007. — № 10. — С. 132 — 140.

Давыдов А. А Ремонт выборки / А. А. Давыдов, А. О. Крыштановский // Социолог. исслед. — 1989. — № 5. — С.100-105.

Давыдов А. А. Анализ одномерных частотных распределений в социологии: эволюция подходов / А. А. Давыдов // Социс. — 1995. — № 5. — С.113-116.

Даниленко О. Роль якісних методів у дослідженні соціальних конфліктів / О. Даниленко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2006. — № 1. — С. 110 — 124.

Дембіцький С. Теоретична валідність вимірювальної процедури і зміщення даних у соціологічному дослідженні / С. Дембіцький // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2008. — № 3. — С. 99 — 119.

Докторов Б. З. Метрологическая карта исследования общественного мнения / Б. З. Докторов // Социолог. исслед. — 1984. — N 1. — С.115-123.

Докторов Б.З. Поштове опитування у соціологічному дослідженні / Б. З. Докторов, В. І. Паніотто // Філософська думка. — 1982. — № 4. — С. 42-51.

Дышлевой И.А. "Управление" свободой в трансформирующемся обществе: методологическая перспектива социологического анализа / И.А. Дышлевой // Вісник Одеського Національного університету. — Одеса, 2007. — Т.12. — Вип.14. — С.43-51.

Елецкая М. "Хороший" и "плохой" : образы героев мультфильмов советской и постсоветской эпох / М. Елецкая // Человек. — 2008. — № 2. — С.144-157.

Ермолаєва Г. Сучасні вимоги до керівних кадрів бібліотечної системи України. (Огляд результатів соціологічних досліджень дев'яностих років двадцятого та початку двадцять першого століття) / Г. Ермолаєва // Вісник книжкової палати. — 2006. — № 10. — С. 22 — 28.

Жабский М. И. Возможности, границы и техника опроса / М. И. Жабский // Социолог. исслед. — 1984. — № 3. — С. 164-172.

Жабский М. И. Обоснование репрезентативности социологического исследования / М. И. Жабский // Социолог. исслед. — 1983. — №2. — С. 148-158.

Жабский М. И. Принципы стандартизированного интервью / М. И. Жабский // Социолог. исслед. — 1985. — № 3. — С. 131-136.

Жабський М. І. Репрезентативність у соціологічному дослідженні / Жабський М. І // Філософська думка. — 1974. — № 5. — С. 81-91.

Заславская Т. И. Методологические проблемы исследования посткоммунистических трансформационных процессов / Т. И. Заславская // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: зб. наук.праць. — Харків: Вид-во ХДУ, 1999. — С.3-9.

Знанецкий Ф. Мемуары как объект исследования / Ф. Знанецкий // СОЦИС. — 1989. — № 1. — С.106-110.

Ильясов Ф. Н. Экспериментальное обоснование количества делений шкалы / Ф. Н. Ильясов // Социолог. исслед. — 1984. — № 4. — С.113-117.

Иноземцев В. Л. Теория постиндустриального общества как методологическая парадигма российского обществоведения / В. Л. Иноземцев // Вопросы философии. — 1997. — № 10. — С.29-44.

Качанов Ю. Л. Теоретические предпосылки эмпирического исследования социологической теории / Ю. Л. Качанов // СОЦИС. — 2000. — № 10. — С.3-10.

Кириленко О. Соціологічний аналіз спортивної активності населення України / О. Кириленко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2007. — № 3. — С.169-188.

Кірюхін Д. Уявлення про справедливість в Росії та в Україні: повсякденність та ідеологія / Д. Кірюхін // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2007. — № 1. — С. 136 — 151

Клюенко Е. Вимірювання потенціалу протесту і соціальної напруженості: застосування методичних підходів Лайкерта і Терстоуна для конструювання інтегральних кількісних показників / Е. Клюенко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 1999. — № 3. — С.89-100.

Колесникова Т. Сучасна бібліотека вищої школи очима студентів: за результатами соціологічного дослідження / Т. Колесникова // Вісник книжкової палати. — 2009. — № 7. — С.26-30.

Крижний С. Г. Застосування методів усної історії в соціологічному дослідженні явища колабораціонізму в Харкові під час окупації 1941 - 1943 рр. / С. Г. Крижний // Вісник Львівського університету: збірник наукових праць. — Львів, 2007. — Вип. 1. — С. 177-189.

Куракіна В. Фокусовані групі інтерв'ю як метод збирання соціологічної інформації / В. Куракіна // Філософська і соціологічна думка. — 1993. — № 2. — С.151-157.

Курдіна І. Пізнавальні можливості експертного оцінювання в соціологічних дослідженнях: постановка проблеми / І. Курдіна // Соціологія, психологія, педагогіка: вісник КНУ. — 2006. — № 24-25. — С.70-73.

Кутуєв П. Світова система як предмет соціологічного аналізу: нова дослідницька програма Андре Гундера Франка / П. Кутуєв // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2007. — № 2. — С.17-35.

Лакутин О. В. Качественная и количественная информация в социологии / О. В. Лакутин, Ю. Н. Толстова // Социс. — 1992. — № 8. — С.72-77.

Лассауэлл Г. Д. Принцип тройного воздействия: ключ к анализу социальных процесов / Г. Д. Лассауел // СОЦИС. — 1994. — № 1. — С.135-143.

Малахов В. А. Группировка социологической информации / В. А. Малахов // Социолог. исслед. — 1989. — № 2. — С. 98-102.

Маслова О.М. Познавательные возможности открытых и закрытых вопросов / О. М. Маслова // Социолог. исслед. — 1984. — N 2. — С.129-138.

Михальченко М. І. Україна ХХІ століття: спроба політико-соціологічного прогнозу / М. І. Михальченко // Сучасність. — 2001. — № 4. — С.59-75.

Мікко М. Як одержати достовірні результати соціологічних досліджень з питань НАТО: досвід Естонії / М. Мікко // Економічний часопис - ХХІ. — 2008. — № 5-6. — С.32-33.

Міщенко М. Застосування вуличних опитувань у дослідженнях електоральних орієнтацій / М. Міщенко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2006. — № 1. — С. 88 – 110

Моин В. Б. Две стратегии измерения / В. Б. Моин // Социолог. исслед. — 1989. - № 6. — С.112-119.

Мусієздов О. Феномен міської ідентичності у контексті соціологічного аналізу / О. Мусієздов // Схід-захід: текст іст.-культуролог. зб. / голов. ред. В. В. Кравченко. — Харків, 2008. — Вип. 9-10. — С. 115-126.

Олейник А. Н. Мнимые и действительные риски для социолога при проведении исследований / А. Н. Олейник // Общественные науки и современность. — 2006. — № 6. — С. 81 – 88

Панина Н. Факторы национальной идентичности, толерантности, ксенофобии и антисемитизма в современной Украине /Н. Панина // Социология: теория, методы, маркетинг. — 2005. - № 4. — С. 26-45.

Паніна Н. Неподолана дистанція / Н. Паніна // — Критика. — К., 2003. — № 7-8.- С. 17-20.

Паніна Н. Щодо застосування шкали соціальної дистанції у дослідженнях національної толерантності в Україні / Н. Паніна // Соціологія: Теорія, методи, маркетинг. — 2003. — № 4. — С.21-43.

Парето В. О применении социологической теории / В. Паретто // СОЦИС. — 1996. — № 2. — С.115-124.

Пилипенко В. Людина за ринкових умов: вербальна поведінка та оцінка реформ / В. Пилипенко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2006. — № 1. — С. 153 – 166

Побєда Н. Соціальне здоров'я та соціальна реабілітація як предмет соціологічного дослідження (методологічні підходи) / Н. О. Побєда, Т. Є. Мосійчук, О. Г. Плахотний // Вісник Одеського Національного університету. — Одеса, 2007. — Т.12. — Вип.14. — С.23-35.

Погоріла Н. Об'єктивні та суб'єктивні чинники психологічного благополуччя (Польща, Угорщина, Грузія) / Н. Погоріла, Т. Дієва // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2007. — № 1. — С. 151 – 167.

Прибиткова І. Демографічна ситуація в Україні у дзеркалі Всеукраїнського перепису населення 2001 року / І. Прибиткова // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2002. — № 3. — С.133-142.

Резнік В. Стан соціальної легітимності приватної власності як предмет емпіричного соціологічного аналізу / В. Резнік // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2007. — № 2. — С.70-102.

Романович Н.А. Почтовый контроль как метод повышения качества информации в социологии / Н. А. Романович, А. Л. Доморацкая // Социс. — 1994. — № 2. — С.96-100.

Рудень В. Взаємини душі та тіла - архіважливість у благополуччі стану здоров'я людини (за вислідами соціологічного дослідження) / В. Рудень // Наука Релігія Суспільство. — 2008. — № 3. — С.187-195.

Рудень В. Молитва Людини в період недугу до Господа Бога - як остання надія на зцілення тіла та оздоровлення душі (за вислідами соціалістичного дослідження) // Наука. Релігія. Суспільство. — 2008. — № 4. — С.193-203.

Савчук С. Соціологічне дослідження фізичної культури студентів вищого технічного закладу освіти / С. Савчук // Педагогіка, психологія та методико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту / під ред. С. С. Єрмакова — Харків, 2001. — № 6. - С.25-29.

- Саенко Ю. Состояние общества. К вопросу о его измерении / Ю. Саенко // СОЦИС. — 1999. — № 10. — С.26-30.
- Сергеева О. В. Исследовательское поле визуальной социологии / Ю. В. Сергеева // Журнал социологии и социальной антропологии. — М., 2008, . - Т. XI. - № 1. — С. 136-146.
- Серета В. Один день із життя українського соціуму (за результатами застосування методики дослідження повсякденних подій, запропонованої Н.В.Паніною) / В. Серета // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2008. — № 3. — С.5 — 24
- Симончук О. Класифікатор професій ISCO - 88 : історія розроблення, концептуальні засади, модель операціоналізації, застосування в соціологічних дослідженнях / О. Симончук // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2008. — № 3. — С. 24 — 42
- Сірін А. Сталий розвиток суспільства як об'єкт соціологічного дослідження / А. Сірін // Проблеми освіти в суспільстві ноосферної епохи (освіта сталого розвитку): матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 19 квітня 2007 р.). — К., 2007. — С.93-99.
- Скокова Л. Флоріан Знанецький: автобіографічний метод у соціології / Л. Скокова // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 1998. — № 6. — С.160-175.
- Стацевич Т. Л. Особенности работы интервьюеров при телефонных опросах / Т. Л. Стацевич // Социс. — 1992. — № 8. — С.72-77.
- Стрельник О. Поняття соціального потенціалу в інтерпретації проблеми гендерної нерівності (за матеріалами соціологічних досліджень) / О. Стрельник // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2006. — № 4. — С. 147 — 161
- Танчер В. Українська соціологія сьогодні — нелегкий шлях до теорії / В. Танчер // Філософська і соціологічна думка. — 1993. — № 11-12. — С.77-87.
- Темницький А. Л. Учебное исследование — форма практических занятий / А. Л. Темницький // СОЦИС. — 2001. — № 3. — С.117-123.
- Тодчук Ю.Н. Социологическая служба в регионе / Ю. Н. Тодчук, И. Б. Турчанинова // Социс. — 1995. — № 1. — С.84-91.
- Толстова Ю.Н., Масленников Е.В. Количественная и качественная стратегии: эмпирическое исследование как измерение в широком смысле / Ю. Н. Толстова, Е. В. Масленников // СОЦИС. — 2000. — №10. — С.101-109.
- Топюк Л. М. Стаціонарна система опитувань громадської думки в місті (з досвіду створення СОГД в Дніпропетровську) / Л. М. Топюк, В. А. Полторак // Філософська думка. — 1988. — № 4. — С. 47-57.

- Тощенко Ж. Т. Метаморфозы общественного сознания: методологические основы социологического анализа / Ж. Т. Тощенко // СОЦИС. — 2001. — № 6. — С.3-15.
- Урсуленко К. Класичні праці з методології соціологічних досліджень в уявленнях студентів - соціологів / К. Урсуленко, Т. Любіва // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2007. — № 3. — С.154-169.
- Федоров И. В. Причины пропуска ответов при анкетном опросе / Федоров И. В. // Социолог. исслед. — 1982. — № 2. — С.185-189.
- Филиппова Т. В. Интернет как инструмент социологического исследования / Т. В. Филиппова // СОЦИС. — 2001. — № 9. — С.115-123.
- Филиппова Т. В. Социология в Интернете /Т. В. Филиппова // СОЦИС. — 2000. — № 5. — С.131-138.
- Хініч М. Просторовий аналіз парламентських виборів — 2006 в Україні / М. Хініч, В. Хмелько, М. Клочко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2008. — № 2. — С.45 — 66.
- Хмелько В. Ставлення громадян України до її вступу до Євросоюзу і НАТО і їхні оцінки своєї обізнаності стосовно цих організацій / В. Хмелько // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2006. — № 1. — С.54 — 71.
- Черниш Н. Варіації на тему ідентичності для соціокультурного оркестру / Н. Черниш, О. Ровенчак // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2007. — № 1. — С. 18 — 33
- Черниш Н. Львів-Донецьк: Регіональні відмінності в оцінці політичних процесів / Черниш Н., Романюк А. // Студії політологічного Центру «Генеца». — 1995. — № 1. — С.26-34.
- Чубарев В.Л. Вибірка за методом квот / В. Л. Чубарев, В. О. Хотеев // Філософська думка. — 1985. — № 4. — С. 76-84.
- Чурилов Н. Н. Труднодоступные единицы наблюдения — источник систематических ошибок / Н. Н. Чурилов // Социолог. исслед. — 1986. — №1. — С. 116-125.
- Шереги Ф. Э. Методические проблемы выборки и репрезентативности в социологической практике / Ф. Э. Шереги // Социолог. исслед. — 1977. - № 1. — С.112-122.
- Штомпка П. Понятие социальной структуры: попытка обобщения / П. Штомпка // СОЦИС. — 2001. — № 9. — С.3-13.
- Шуман Г. Открытый и закрытый вопрос /Г. Шуман, С. Прессер // Социолог. исслед. — 1982. — №3. — С.145-156.
- 3. Монографії та збірники праць.**
- Аванесов В.С. Тесты в социологическом исследовании / В. С. Аванесов. — М.: Наука, 1982. — 200 с.

- Аверьянов Л.Я. Почему люди задают вопросы? / Л. Я. Аверьянов. — М.: Социолог, 1993 — 152 с.
- Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. — М.: Наука, 2000. — 351 с.
- Андреев В.Г. Интерпретация и анализ данных в социологических исследованиях / В.Г. Андреев, Ю. Н. Толстова. — Москва: Наука, 1987 — 253 с.
- Аптон Г. Анализ таблиц сопряженности / Г. Аптон. — М.: Финансы и статистика, 1982. — 140 с.
- Артемов В. А. Структура исследования. Программа (проект) исследования / В. А. Артемов // Бюджет времени (вопросы изучения и использования). — Новосибирск: Наука, 1977. — С.102-113.
- Бабин Б.А. Предпрогнозная ориентация. Программа исследования / Б. А. Бабин, И. В. Бестужев-Лада // Прогнозирование социальных потребностей молодежи. — М.: Наука, 1978. — С.7-44.
- Батыгин Г. С. Обоснование научного вывода в прикладной социологии / Г. С. Батыгин. — М.: Наука, 1986 — 270 с.
- Батыгин Г.С. Преобразование концептуальной модели в систему показателей / Г. С. Батыгин, А. Н. Малинкин, А. Л. Цыденкова // Социальные показатели образа жизни советского общества. — М.: Наука, 1980. — С. 65-101.
- Бешелев С.Д. Экспертные оценки / С. Д. Бешелев, Ф. Г. Гурвич. — М.: Наука, 1973. — 159 с.
- Благуш П. Факторный анализ с обобщениями / П. Благуш. — М.: Финансы и статистика, 1989. — 248 с.
- Бурлачук В.Ф. Символ и власть: роль символических структур в построении картины социального мира / В. Ф. Буларчук. — К.: Ин-т социологии НАН Украины, 2002. — 266 с.
- Бутенко И. А. Анкетный опрос как общение социолога с респондентами / И. А. Бутенко. — М.: Высшая школа, 1989. — 176 с.
- Бутенко И. А. Социальное познание и мир повседневности. Горизонты и тупики феноменологической социологии / И. А. Бутенко. — М.: Наука, 1987 — 145 с.
- Войтович С. О. Світ соціальних відносин в українській культурі: історико-соціол. Дослідження / С. О. Войтович. — К.: Ін-т соціології НАН України, 1994. — 145 с.
- Волович В. И. Надежность информации в социологическом исследовании: проблемы методологии и методики / В. И. Волович. — К.: Наук. думка, 1974. — 135 с.
- Головаха Е. Социологическая публицистика / Е. Головаха. — К.: Ин-т социологии НАН Украины, 2001. — 227 с.

- Головаха Е. И. Обоснование гипотез и показателей / И. Е. Головаха // Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи. — К.: Наукова думка, 1988. — С. 43-60.
- Головаха Е. И. Социальное безумие: история, теория и современная практика / И. Е. Головаха, Н. В. Панина. — К.: Абрис, 1994. — 168 с.
- Головаха Е. Суспільство, що трансформується: досвід соціологічного моніторингу в Україні / Е. Головаха. — К.: Ін-т соціології НАН України, 1997. — 156 с.
- Горшков М. К. Общественное мнение, история и современность / М. К. Горшков. — М.: Политиздат, 1988. — 383 с.
- Горшков М. К. Примерная программа социологического исследования производственной дисциплины на предприятии / М. К. Горшков, Ф. Э. Шереги // Как провести социологическое исследование. — М.: Политиздат, 1985. — С.142-150.
- Громадська думка: теоретичні та методичні проблеми дослідження. — К.: Ін-т соціології НАН України, 2001. — 337 с.
- Давимука С. А. Львівщина на порозі ХХІ століття: соціальний портрет / С. А. Давимука, А. Ф. Колодій, Ю. А. Кужелюк, В. М. Подгорнов, Н. Й. Черниш. — Львів: Ін-т регіональних досліджень НАН України, 2001. — 352 с.
- Давыдов А.А. Конкурентные преимущества системной социологии / А. А. Давыдов // Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.isras.ru/publ.html?id=855>
- Давыдов А. А. Системный подход в социологии: новые направления, теории и методы анализа социальных систем / А. А. Давыдов. — М.: КомКнига, 2005 — 328 с.
- Джердж С. Вплив результатів соціологічних досліджень на формування позицій громадян щодо вступу України в НАТО / С. Джердж // Вступ до НАТО - стратегічний вибір України: монографія / за заг. ред. О.І.Соскіна. — К., 2008. — С. 153-155.
- Дмитриева Е. Фокус-группы в маркетинге и социологии / Е. Дмитриева. — М.: Центр, 1998. — 144 с.
- Долженков О. Тоталитаризм в Україні: проблеми формування та трансформації / О. Долженков. — Одеса: Ін-т внутрішніх справ, 2000. — 195 с.
- Долженков О. Україна-Білорусь: досвід політичної трансформації / О. Долженков. — Одеса: Астропринт, 2003. — 264 с.
- Дудар Н. Нові релігійні течії: український контекст. Огляд, документи, переклади / Н. Дудар, Л. Филипович. — К.: Наукова думка, 2000. — 132 с.

Дэвид Г. Метод парных сравнений / Г. Дэвид. — М.: Статистика, 1978. — 142 с.

Дюран Б. Кластерный анализ / Б. Дюран, П. Оделл. — М.: Статистика, 1977. — 128 с.

Есть мнение! Итоги социологического опроса / под общ. ред. Ю. А. Левады. — М.: Прогресс, 1990. — 296 с.

Жамбю М. Иерархический кластер-анализ и соответствия / М. Жамбю. — Москва: Финансы и статистика, 1988 — 342 с.

Иберла К. Факторный анализ / К. Иберла. — М.: Статистика, 1980. — 398 с.

Иванов В. Социология сегодня: опыт и проблемы социологических исследований / В. Иванов. — М.: Наука, 1989. — 175 с.

Иванов Д. В. Парадигмы в социологии / Д. В. Иванов. — Омск: ОмГУ, 2005. — 72 с.

Интерпретация и анализ данных в социологических исследованиях / под ред. В. Андреевкова, Ю. Толстова. — М.: Наука, 1987. — 255 с.

Информационные технологии в социальных науках / под ред. И. Б. Орловой. — М.: ВШ, 2000. — 120 с.

Кендалл М., Стьюарт А. Статистические выводы и святы / М. Кендалл, А. Стьюарт. — М.: Наука, 1973 — 900 с.

Кендэл М. Ранговые корреляции / М. Кендалл. — Москва: Статистика, 1975 — 216 с.

Київ і кияни: соціологічні хроніки незалежності / заг. ред. В. М. Ворони, В. П. Чорноволенка. — К.: Ін-т соціології НАН України, 2000. — 352 с.

Клигер С. А. Шкалирование при сборе и анализе социологической информации / С. А. Клигер, М. С. Косолапов, Ю. Н. Толстова. — М.: Наука, 1978. — 112 с.

Костенко Н. Досвід контент-аналізу: моделі та практики: монографія / Н. Костенко, В. Иванов. — К.: Центр вільної преси, 2003 — 200 с.

Крымский С. В. Верификация социальных прогнозов: методологический аспект / С. В. Крымский, В.Э.Пилипенко, Ю. В. Салюк. — К.: Наукова думка, 1992. — 237 с.

Левада Ю. А. От мнений к пониманию: социологические очерки (1993-2000) / Ю. А. Левада. — М., 2000. — 576 с.

Липпман У. Общественное мнение / У. Липпман. — М.: Институт фонда "Общественное мнение", 2004. — 384 с.

Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии / Б. Ф. Ломов. — М.: Наука, 1984. — 442 с.

Лоули Д. Факторный анализ как статистический метод / Д. Лоули, А. Максвелл. — Москва: Мир, 1967. — 143 с.

Макеєв С. О. Права і свободи людини в Україні: результати загальнонаціонального опитування громадської думки / С. О. Макеєв, С. М. Оксамитна, В. С. Бондар. — К.: Сфера, 2000. — 116 с.

Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: збірник наукових праць. — Харків: ХНУ, 2001. — 569 с.

Михальченко М. І. Украинское общество: трансформация, модернизация или лимитроф Европы? / М. І. Михальченко. — К.: Ін-т соціології НАН України, 2001. — 440 с.

Молодь України у дзеркалі соціології. — К.: Український інститут соціальних досліджень, 2001. — 210 с.

Назаров М. М. Массовая коммуникация в современном мире: методология анализа и практика исследований / М. М. Назаров. — 2-е изд., исправл. — М.: Едиториал УРСС, 2002 — 240 с.

Національна самосвідомість студентської молоді (Соціологічний аналіз) / авт.-упор. і ред. Н. Черниш. — Торонто; Едмонтон; Львів: Вид-во Канадського інституту українських студій, 1993. — 158 с.

Ніколаєнко Л. Г. Методи соціологічного пояснення: монографія / Л. Г. Ніколаєнко. — К., 2006 — 200 с.

Панина Н.В. Методика измерения жизненной удовлетворенности / Н.В. Панина // «Lifeline» и другие новые методы психолого-биографического исследования. — М.: Прогресс, 1993. — С.97- 105.

Паниотто В. И. Качество социологической информации / В. И. Паниотто. — К.: Наукова думка, 1986 — 206 с.

Ростегаева Н. И. О некоторых методических аспектах построения социологических индексов / И. Н. Ростегаева // Комплексный подход к анализу данных в социологии. — М.: ИС АН СССР, 1989. — С. 43-52.

Скокова Л. Г. Біографічні дослідження в соціології: традиція і сучасний досвід / Л. Г. Скокова. — К.: Ін-т соціології НАН України, 2004. — 214 с.

Сохань Л. Время Нового Мира и Человек: глобальные риски цивилизации поиск пути / Л. Сохань, И. Сохань. — К.: ВІПОЛ, 2001. — 132 с.

Соціальна експертиза в Україні: методологія, методика, досвід впровадження / за ред. Ю. Саєнка. — К.: Ін-т соціології НАН України, 2000. — 193 с.

Стегній О. Регіоналізм в Україні як об'єкт соціологічного дослідження / О. Стегній, М. Чурилов. — К.: Социс, 1998. — 188 с.

Тарасенко В. И. Социология потребления: методологические проблемы / В. И. Тарасенко. — К.: Наукова думка, 1993 — 166 с.

Толстова Ю. Н. Логика математического анализа социологических данных / Ю. Н. Толстова. — М.: Наука, 1991. — 111 с.

Українське суспільство на порозі третього тисячоліття / під ред. М. О. Шульги. — К.: ІС НАН України. — 1999. — 337 с.

Ушакова Т. Н. Слово в действии: интент-анализ политического дискурса / Т. Н. Ушакова, Н. Д. Павлова / под ред. Н. Д. Павловой. — СПб.: Алетейя, 2000. — 316 с.

Федотова Л. Н. Анализ содержания: социологический метод изучения средств массовой коммуникации / Л. Н. Федотова. — М.: Научный мир, 2001. — 214 с.

Флейс Дж. Статистические методы для изучения таблиц долей и пропорций / Дж. Флейс. — Москва: Финансы и статистика, 1989. — 319 с.

Хейс Д. Причинный анализ в статистических исследованиях / Д. Хейс. — Москва: Финансы и статистика, 1981. — 255 с.

Хеллевик О. Социологический метод / О. Хеллевик. — М.: Весь мир, 2002. — 192 с.

Чурилов Н. Проектирование выборочного социологического исследования (некоторые методологические и методические проблемы) / Н. Чурилов. — К.: Наук. думка, 1986. — 183 с.

Шляпентох В. Э. Проблемы достоверности статистической информации в социологических исследованиях / В. Э. Шляпентох. — М.: Статистика, 1973. — 144 с.

Щепанский Я. Элементарные понятия социологии / Я. Щепанский. — М.: Прогресс, 1969. — 240 с.

4. Джерела документальні: документи, матеріали, статистичні дані та результати проведених соціологічних досліджень.

Виховання національно свідомого, патріотично зорієнтованого молодого покоління, створення умов для його розвитку як чинник забезпечення національних інтересів України: аналітично-інформаційні матеріали. — К.: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2003. — 191 с.

Виховний потенціал сім'ї в сучасних умовах: тематична доповідь про становище сімей в Україні за підсумками 2001 року. — К., Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2002. — 144 с.

Головаха Є. Україна та Європа: результати міжнародного порівняльного соціологічного дослідження / Є. Головаха, А. Горбачик, Н. Паніна. — К.: Інститут соціології НАН України, 2006. — 146 с.

Економічний розвиток України // Соціогуманітарні дослідження у Національній академії наук України. 2004-2008: звіт Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України до 90-річчя НАН України / редкол.: В. М. Литвин (голова) та ін. — К., 2008. — С. 14-56.

Інтеграція молоді в сучасні економічні відносини: щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2000 року). — К.: Український інститут соціальних досліджень, 2001. — 166 с.

Молоді люди, які вживають ін'єкційні наркотики: проінформованість, усвідомлення ризику ВІЛ-інфікування, поведінка. Аналітичний звіт за результатами опитування споживачів ін'єкційних наркотиків у рамках проекту «Профілактика ВІЛ/СНІДу серед молодих людей, які вживають наркотики ін'єкційним шляхом». — К.: Представництво ЮНІСЕФ в Україні; Державний центр соціальних служб для молоді; Український інститут соціальних досліджень, 2001. — 64 с.

Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Документи і матеріали: довідник у 2-х т. / за ред. В. Ф. Панібудьласки. — К.: Вища школа, 1997. — Т.1. — 583 с; Т. 2. — 704 с.

Нове покоління незалежної України (1991-2001 роки): щорічна доповідь Президентів України, Верховній раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2001 р.). — К.: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2002. — 211 с.

Оцінка ефективності програми «Здоров'я та розвиток молоді» (1997-2001). — К.: Представництво дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, Український інститут соціальних досліджень, 2002. — 96 с.

Результати досліджень проблем євроатлантичної інтеграції України // Актуальні проблеми інтеграції України в НАТО: громадська думка та експертні оцінки: збірник науково-аналітичних матеріалів / за заг. ред. В. П. Горбуліна. — К., 2005. — Вип. 4., Ч. 1. — С.67-153. — (Дослідження і розробки у сфері євроатлантичної інтеграції України)

Тематична державна доповідь про становище дітей в Україні: праця дітей в Україні. — К.: Український інститут соціальних досліджень, 2001. — 127 с.

Указ Президента України «Про розвиток соціологічної науки в Україні» // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2001. — № 2. — С.5-7.

Україна – 2002. Моніторинг соціальних змін / за ред. В. Ворони. — К.: Інститут соціології НАН України, 2002. — 668 с.

Україна: етнопонаціональна палітра суспільного розвитку: словник-довідник / відп. ред. Ю. І. Римаренко. — К.: Вид-во УАДУ, 1997. — 272 с.

Українське суспільство 1992-2002 (соціологічний моніторинг / за ред. Н. Паніної. — К.: Інститут соціології НАН України, 2003. — 116 с.

Українське суспільство 1994-2001: результати опитування громадської думки. — К.: Інститут соціології НАН України; МІА «Подія», 2001. — 128 с.

Українське суспільство: соціологічний моніторинг 1994-2003 / за ред. Н. Паніної. — К.: Інститут соціології НАН України, 2003. — 98 с.

Шарма Р. Ставлення та очікування: опитування громадської думки в Україні 2003. Висновки опитування Міжнародної фундації виборчих систем / Р. Шарма. — К., 2004.

Golovakha E., Panina N. Tendencies in the Development of Ukrainian Society (1994-2001): Sociological Indicators / E. Golovakha, N. Panina. — Kiev: National Academy of Science of Ukraine, Institute of Sociology, 2001. — 136 p.

Golovakha E., Panina N. Tendencies in the Development of Ukrainian Society (1994-1998). Sociological Indicators (Tables, Illustrations and Commentaries) / E. Golovakha, N. Panina. — K.: Institute of Sociology, 1999 — 164 p.

5. Джерела авторські.

Американская социологическая мысль: тексты. — М.: МГУ, 1994. — 496 с.

Бауман З. Мыслить социологически: учеб. пособ. / З. Бауман / пер. с англ. под ред. А. Ф. Филиппов. — М.: Аспект-Пресс, 1996. — 255 с.

Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл. — М.: Асадcmia, 1999. — 956 с.

Бергер П. Социальное конструирование реальности: трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман. — М.: Медиум, 2001. — 324 с.

Вебер М. Избранные произведения / М. Вебер. — М.: Прогресс, 1990. — 804 с.

Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму / М. Вебер. — К.: Основи, 1994. — 261 с.

Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика / М. Вебер. — К.: Основи, 1998. — 534 с.

Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження, категорії громадянське суспільство / Ю. Габермас. — Львів: Літопис, 2000. — 318 с.

Гуттман Л. Основные компоненты шкального анализа / Л. Гуттман // Математические методы в современной буржуазной социологии — М.: Прогресс, 1966. — С.288-343.

Дюркгайм Е. Самогубство: соціологічне дослідження / Е. Дюркгайм. — К.: Основи, 1998. — 519 с.

Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод в социологии / Э. Дюркгейм. — М.: Наука, 1990. — 575 с.

Дюркгейм Э. Социология. Ее предмет, метод, предназначение / Э. Дюркгейм. — М.: Канон, 1995. — 350 с.

Лазарсфельд П. Измерение в социологии / П. Лазарсфельд // Американская социология: перспективы, проблемы, методы. — М.: Прогресс, 1972. — С.134-149.

Лазарсфельд П. Логические и математические основания латентно-структурного анализа / П. Лазарсфельд // Математические методы в современной буржуазной социологии. — М.: Прогресс, 1966. — С.344-401.

Леві-Строс К. Структурна антропологія / К. Леві-Строс. — К.: Основи, 1997. — 387 с.

Леш С. Соціологія постмодернізму / С. Леш. — Львів: Кальварія, 2003. — 344 с.

Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна / Ж.-Ф. Лиотар. — СПб: Алетейя, 1998. — 160 с.

Мангейм К. Очерки социологии знания: теория познания — мировоззрение — историзм / К. Мангейм. — М.: ИНИОН РАН, 1998. — 249 с.

Мертон Р. Социальная теория и социальная структура: фрагменты / Р. Мертон / ред. В. Танчер — К.: Абрис, 1996. — 109 с.

Мертон Р. Фокусированное интервью / Р. Мертон, М. Фиске, П. Кендалл / пер. с англ. Т. Н. Федоровской; под ред. С. А. Белановского. — М., 1991 — 82 с.

Миллс Ч. Социологическое воображение / Ч. Миллс. — М.: Стратегия, 2000. — 264 с.

Мід Дж. Г. Дух, самість і суспільство з точки зору соціального біхевіориста / Дж. Г. Мід. — К.: Укр. Центр дух.культури, 2000. — 416 с.

Морено Я.-Л. Социометрия: экспериментальный метод и наука об обществе / Я.-Л. Морено. — М.: Академический проект, 2004. — 320 с.

Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги: у 2 т / К. Поппер. — К.: Основи. — Т.1. — 444 с. Т. 2. — 494 с.

Ритцер Дж. Современные социологические теории / Дж. Ритцер. — 5-е изд. — СПб.: Питер, 2002. — 688 с.

Садмен С. Как правильно задавать вопросы: введение в проектирование опросного инструмента / С. Садмен, Н. Брэдберн / пер. с англ. А. А. Винницкой; научн. ред. Д. М. Рогозин. — М.: Институт Фонда "Общественное мнение", 2002 — 382 с.

Садовський В. Північно-західна Україна в світлі статистики / В. Садовський. — Львів: Друкарня Новочасна, 1924. — 23 с.

Слотердаjk П. Критика цинічного розуму / П. Слотердаjk. — К.: Тандем, 2002. — 544 с.

Смелзер Н. Социология / Н. Смелзер. — М.: Феникс, 1994. — 687 с.

Смелзер Н. Дж. Проблемы социологии / Н. Дж. Смелзер. – Львів: Кальварія, 2003. – 128 с.

Сорокин П. Социальная и культурная динамика: исследование изменений в больших системах искусства, истины, этики, права и общественных отношений / П. Сорокин. – СПб.: РХГИ, 2000. – 1056 с.

Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество / П. Сорокин. — М.: Политиздат, 1992. — 543 с.

Сорокин П.А. Заметки социолога: социологическая публицистика / П. Сорокин. — СПб.: Алетейя, 2000. — 300 с.

Суспільство / за ред. М.Шаповала. — Прага: Укр. Ін-т Громадознавства, 1927. — 161 с.

Тернер Дж. Структура социологической теории / Дж. Тернер / ред. Г. В. Осипова. – М.: Прогресс, 1985 – 471 с.

Тоффлер Э. Третья волна / Э Тоффлер. - М.: ООО "Фирма "Издательство АСТ", 1999 – 261 с.

Филлипс Л. Дж. Дискурс-анализ: теория и метод / Л. Дж. Филлипс, М. В. Йоргенсен /пер. с англ. – 2-е изд., испр.– Харків : Гуманитарний Центр, 2008. – 352 с.

Шаповал М. До питання про організацію українських соціологічних студій / М. Шаповал. — Прага: Легіографія, 1925. — 20 с.

Шаповал М. Загальна соціологія / М. Шаповал. — К.: Укр.центр духов.культури, 1996. — 367 с.

Шаповал М. Українська соціологія / М. Шаповал. — Прага: Вільна Спілка, 1934. — 236 с.

Штомпка П. Визуальная социология: фотография как метод исследования / П. Штомпка. – М.: Логос, 2007. – 168 с.

Щербина Ф. Статистика: история статистики и история статистических установ / Ф. Щербина. — Подебради: Вид-во Т-ва при УГА, 1922. — 105 с.

6. Ресурси мережі Інтернет.

Американский институт общественного мнения (Gallup International Association): www.gallup.com.

Аналитический центр Юрия Левады: www.levada.ru

Анотований покажчик Інтернет-ресурсів з соціології: www.sosig.esrc.bris.ac.uk/sociology

Бібліотека «ГУМЕР»: <http://www.gumer.info>

Видання з соціології: www.blackwellpublishers.co.uk/asp/sociolog.asp

Гендерні дослідження в Україні: <http://www.genderstudies-ukraine.org>

«Демоскоп WEEKLY»: <http://demoscope.ru/>

Домашня сторінка харківських соціологів: www.sociology.kharkov.ua

Домашня сторінка Центру незалежних соціологічних досліджень: www.indepsores.spb.ru

Електронна бібліотека соціологічного факультету МДУ ім.

М.В.Ломоносова: <http://lib.socio.msu.ru/l/library>

Журнал «Археология, этнография и антропология Евразии»:

www.archaeology.nsc.ru/Lists/List9/AllItems.aspx

Журнал «Вопросы гуманитарных наук»: www.sputnikplus.ru

Журнал «Вопросы философии»: www.vphil@logic.ru; електронний каталог: <http://systes.isa.ru/vf/index.htm>

Журнал «Общественные науки и современность»:

www.ecsocman.edu.ru/ons

Журнал «Проблемы прогнозирования»: www.pp@ecfor.ru

Журнал «Социологические исследования»:

<http://www.isras.ru/socis.html>

Журнал социологии и социальной антропологии:

www.ecsocman.edu.ru/jssa/volumes.html

Инфоцентр: <http://www.ino-center.ru>

Институт демографических исследований: <http://www.demographia.ru>

Институт научной информации по общественным наукам: <http://www.inion.ru>

Институт социологии ГУГН: <http://www.socio.msk.ru/>

Институт социологии НАН України: www.i-soc.com.ua

Институт социологии РАН: www.isras.ru

Институт суспільних наук Одеського національного університету ім.

І. Мечнікова: www.onu.edu.ua

Інформаційно-пошукова система з соціології:

www.pscw.uva.nl/sociosite/index/html

Кафедра теорії та історії соціології Львівського національного університету ім. І. Франка:

www.franko.lviv.ua/faculty/webhistory/soc/stuff.html

Київський міжнародний інститут соціології (KMIC): www.kiis.com.ua/

Офіційний сайт Державного комітету статистики України:

www.ukrstat.gov.ua

Офіційний сайт Головного управління статистики в Івано-

Франківській області: <http://stat.if.ukrtel.net>

• Офіційний сайт Соціологічної асоціації України:

<http://www.sau.kiev.ua>

Офіційний сайт Української асоціації маркетингу:

<http://www.uam.in.ua>

Путівник соціологічних ресурсів в Інтернеті: www.socioweb.com

Социологический журнал: www.nir.ru/socio/scipubl/socjour.htm

Социологический клуб «ГОРОД»: www.gorod.org.ru
Сетевой клуб осмысления и обсуждения проблем, связанных с различными гуманитарными проблемами российского общественного бытия «Социум»: www.socium.fom-discurs.ru
Сумісний проект соціологічного факультету Харківського національного університету та Східноукраїнського фонду соціальних досліджень: www.sociology.kharkov.ua/index.php?option=com...task..
Сучасна російська соціологія: www.socnet.narod
Український інститут соціальних досліджень імені О.Яременка: www.uisr.org.ua
Факультет соціології Київського національного університету ім. Т. Шевченка: <http://www.soc.univ.kiev.ua>
Факультет соціології Харківського національного університету ім. В.Каразіна: www.univer.kharkov.ua
Центр розвитку магістерських програм Львівського національного університету ім. І. Франка: www.office@cfh.lviv.ua
Центр "Соціальний моніторинг": www.smc.org.ua/
Центр соціальних та маркетингових досліджень «SOCIS»: www.socis.kiev.ua
Центр социологического образования:
<http://www.sociology.ru/onlib.html>
Часопис «Схід:аналітико-інформаційний журнал»:
www.nbuu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Skhid/index.html
Часопис «Політична думка»: www.politdumka@bigmir.net
Часопис «Соціологія: теорія, методи, маркетинг»:
www.journal@socnet.kiev.ua
Часопис «Наука. Релігія. Суспільство»:
www.nbuu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nrs/index.html
Этнографическое бюро: <http://ethnobs.ru/library>
American Sociological Association: www.asanet.org
Analyzing and overcoming sociological fragmentation in Europe:
<http://www.anovasofie.net>
Dept. of Sociology, University of Chicago: www.social-sciences.uchicago.edu/sociology
Eurasian Monitor: <http://www.eurasiamonitor.org>
European communication Research and Education Association:
<http://ecrea.eu/>
European Research Council: <http://erc.europa.eu>
European Sociological Association (ESA):
<http://www.europeansociology.org>
European Social Survey (ESS): <http://www.europeansocialsurvey.org>

European Values Study: <http://www.europeanvaluesstudy.eu>
Freedom House: www.freedomhouse.org
Guide on How to Build a Survey: <http://members.tripod.com/frededast/conseilla.html>
Independent Guide to Sociological Resources on the Internet:
www.socioweb.com/-markbl/socioweb
International Social Survey Programme (ISSP): <http://www.issp.org>
International Sociological Association (ISA): <http://www.isa-sociology.org>
Map for Sociological Theory: www.theory.htm
Resources for Methods in Evaluation and Social Research:
www.gsociology.icaap.org/methods
Social Science Information Gateway: www.sosig.ac.uk
Sociological Research Online:
<http://www.socresonline.org.uk/home.html>
Sociological Research Online: www.socresonline.org.uk
Sociology Central: www.sociology.org.uk
Sociology Internet Resources: www.wcsu.edu/socialsci/socres.html
Sociology Online: www.sociologyonline.f9.co.uk
SocioSite www.pscw.uva.nl/sociosite
The Bertelsmann Transformation Index (BTI): www.bertelsmann-stiftung.org/publications
Survey Question Bank: www.surveynet.ac.uk/sqb
UN' Human Development Index: www.undp.org
Virtual Library: www.mcmaster.ca/socscidocs/w3virtsoclib/index.htm
Virtual Library: Sociology, Sociological Theory and Theorists:
www.theories.htm
World Development Report:
www.worldbank.org/poverty/wdrpoverty/report/index.htm

Додаток 1.

Указ Президента України
Про розвиток соціологічної науки в Україні¹⁴

З метою створення сприятливих умов для розвитку соціологічної науки в Україні, підвищення її ролі у здійсненні соціально-економічних і політичних реформ, зміцненні демократичних засад суспільства та забезпеченні прогнозованості суспільних процесів постановляю:

1. Кабінету Міністрів України:

- розробити разом з Національною академією наук України та затвердити до 1 липня 2001 року Комплексні заходи щодо державної підтримки розвитку соціологічної науки в Україні, передбачивши, зокрема:
  - започаткування державних наукових програм у галузі соціології з метою вивчення найактуальніших соціальних, у тому числі соціально-психологічних, проблем українського суспільства та розроблення пропозицій щодо його дальшого розвитку;
  - заснування державних грантів ученим для здійснення наукових досліджень у галузі теорії і методології соціологічної науки;
  - створення за участю об'єднань громадян, що здійснюють соціологічні дослідження, банку соціологічних даних з метою забезпечення органів виконавчої влади, засобів масової інформації та інших користувачів науково обґрунтованими соціологічними даними;
  - розширення міжнародного співробітництва у галузі соціології;
  - проведення у другому півріччі 2001 року в м. Києві всеукраїнського семінару для обговорення питань сучасного стану соціологічної науки, її завдань і ролі в суспільно-політичному та соціально-економічному розвитку України;
  - вивчення питання щодо створення та поновлення соціологічних і соціально-психологічних служб на державних підприємствах, в установах та організаціях, насамперед у навчальних закладах, та їх кадрового забезпечення фахівцями у галузі соціології;
  - поширення соціологічних знань серед населення;
  - надання підтримки вітчизняним соціологічним виданням;
  - забезпечити щорічне включення до державного замовлення на науково-технічну продукцію завдань з проведення прикладних соціологічних досліджень;

¹⁴ офіційний сайт Соціологічної асоціації України: <http://www.sau.kiev.ua/>

- передбачати під час формування проектів Державного бюджету України на 2002 та наступні роки фінансування проведення прикладних соціологічних досліджень, які здійснюються за державним замовленням, а також збільшення коштів для забезпечення державних бібліотек вітчизняними й іноземними виданнями з соціології та суміжних наук;

- розробити та подати в установленому порядку на розгляд Верховної Ради України законопроект про внесення змін і доповнень до Закону України "Про інформацію" щодо регулювання діяльності організацій, які здійснюють соціологічні дослідження.

2. Міністерству освіти і науки України:

- розглянути питання щодо запровадження в загальноосвітніх навчальних закладах курсу з основ соціології та психології;
- розробити до 1 липня 2001 року перспективний план підготовки кадрів за спеціальністю "Соціологія" у вищих навчальних закладах, передбачивши підвищення вимог до ліцензування і державної акредитації вищих навчальних закладів, що здійснюють підготовку фахівців у галузі соціології;
- запровадити із залученням Соціологічної асоціації України, починаючи з 2002 року, проведення конкурсів студентських робіт з питань соціології та соціальної психології, організацію літніх студентських та аспірантських шкіл за спеціальністю "Соціологія" із залученням до роботи в них провідних вітчизняних та іноземних фахівців;
- передбачити збільшення у 2001/2002 навчальному році кількості годин викладання соціології у вищих навчальних закладах;
- вжити разом з Національною академією наук України і Академією педагогічних наук України заходів до поліпшення організаційного та матеріально-технічного забезпечення вищих навчальних закладів, що займаються підвищенням кваліфікації спеціалістів у галузі соціології, наданням другої вищої освіти за спеціальністю "Соціологія".

3. Вищій атестаційній комісії України протягом 2001 року:

- переглянути перелік спеціальностей, за якими проводиться захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань у галузі соціологічної науки, та в разі необхідності внести до нього відповідні зміни;
- розглянути питання щодо забезпеченості держави науковими і науково-педагогічними кадрами вищої кваліфікації в галузі соціологічної науки.

4. Кабінету Міністрів України, Раді Міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським

державним адміністраціям сприяти діяльності Соціологічної асоціації України.

5. Державному комітету інформаційної політики, телебачення і радіомовлення України, Національній академії наук України разом з Соціологічною асоціацією України до 1 червня 2001 року:

- розробити заходи щодо поліпшення висвітлення у засобах масової інформації результатів соціологічних досліджень, недопущення використання недостовірних соціологічних даних;

- розглянути питання щодо заснування всеукраїнського соціологічного журналу та за результатами розгляду внести в установленому порядку відповідні пропозиції.

Президент України Л. КУЧМА

м. Київ

25 квітня 2001 року

№ 275/2001

Кодекс професійної етики соціолога¹⁵

(Затверджений П'ятим з'їздом Соціологічної асоціації України,
20 травня 2004 року, Київ)

ВСТУП

Кодекс професійної етики соціолога Соціологічної асоціації України (САУ) визначає принципи й етичні норми професійної відповідальності та поведінки соціологів. Кодекс складається зі вступу, преамбули, основних принципів і конкретних етичних норм. До складу Кодексу входить розділ "Відповідальність за порушення Кодексу професійної етики соціолога", що описує процедури подання, розгляду і розв'язання скарг у зв'язку з неетичною поведінкою Комісією з професійної етики (КПЕ) САУ.

Преамбула та основні принципи кодексу визначають головні етичні орієнтири діяльності членів Асоціації відповідно до її вищих ідеалів. Хоча преамбула та основні принципи не є правилами до обов'язкового виконання, соціологи мають ними керуватися при розв'язанні етичних проблем, пов'язаних із професійною діяльністю, а Комісія з професійної етики має спиратися на них при інтерпретації етичних норм.

Етичні норми встановлюють правила поведінки соціологів. Більшість етичних норм сформульовано у загальному вигляді, так, щоб їх можна було застосувати до різних ситуацій. Склад наведених норм не є вичерпним. Якщо у Кодексі не йдеться про якусь конкретну форму поведінки, це не означає, що поведінку не слід оцінювати з позиції загальних етичних принципів і норм.

Членство в САУ передбачає прийняття Кодексу професійної етики соціолога САУ і дотримання процедур, проваджуваних Комісією з професійної етики.

При вступі до САУ приймається зобов'язання виконувати ці положення. Порушення положень кодексу може призвести до застосування санкцій, аж до виключення з членів Асоціації.

Особиста діяльність, що не впливає на виконання соціологами їхніх професійних ролей, не є предметом Кодексу професійної етики соціолога.

ПРЕАМБУЛА

Кодекс професійної етики соціолога встановлює загальну систему цінностей, відповідно до якої соціологи будують свою професійну роботу.

¹⁵ офіційний сайт Соціологічної асоціації України: <http://www.sau.kiev.ua/>

Кодекс складено так, щоб подати основні принципи і правила, що стосуються професійних ситуацій, з якими можуть зустрітись соціологи. Головною метою є благополуччя і захист індивідів і груп, з якими працюють соціологи. Дотримання норм професійної етики при проведенні наукової роботи, у викладанні, практичній діяльності та при наданні послуг входить до сфери індивідуальної відповідальності кожного соціолога.

Кожен соціолог може доповнювати свої правила поведінки, виходячи з власних особистих цінностей, культури і досвіду, але не порушуючи зафіксовані в цьому кодексі.

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ

Наведені нижче основні принципи мають розглядатися соціологом як орієнтир при виборі етичного варіанта поведінки в різних контекстах. Вони є критеріями професійної поведінки відповідно до вищих ідеалів у цій сфері людської діяльності.

I. Повага до прав людини, її гідності та індивідуальності

Соціологи зобов'язані поважати права, гідність та індивідуальність кожної людини. У своїй професійній діяльності вони зобов'язані уникати упередження, будь-яких форм нетолерантності й дискримінації стосовно статі; віку; етнічної належності; раси; національного походження; мови; релігії; недієздатності; стану здоров'я; сімейного стану кожної людини. Вони зобов'язані бути уважними до культурних, індивідуальних і рольових відмінностей при наданні послуг, навчанні й дослідженні груп людей із різними характеристиками. В усій своїй практичній діяльності соціологи мають визнавати права інших людей на свої цінності, думки і ставлення, відмінні від їхніх власних.

II. Професійна компетентність

Соціологи зобов'язані підтримувати найвищий рівень компетентності у своїй роботі; вони розуміють, що їхні професійні можливості мають певні межі й беруться лише за ті завдання, для яких мають належну освіту, вміння і досвід. Вони визнають необхідність постійного підвищення свого освітнього рівня, щоб залишатися професійно компетентними; вони використовують відповідні наукові, професійні, технічні й адміністративні засоби, потрібні для підтримки їхньої професійної діяльності на компетентному рівні. Вони консультуються з іншими професіоналами з метою поліпшення своєї роботи зі студентами, учасниками дослідження й замовниками.

III. Чесність

У своїй професійній діяльності - у наукових дослідженнях, викладанні, практичній роботі, наданні послуг - соціологи зобов'язані діяти чесно,

справедливо і шанувати права й інтереси один одного та інших людей, яких заторкує їхня професійна діяльність. Свої взаємовідносини соціологи зобов'язані будувати на засадах довіри один до одного й у жодному разі свідомо не висувати тверджень, що вводять в оману.

IV. Професійна відповідальність

Соціологи зобов'язані дотримуватися найвищих професійних норм і брати на себе відповідальність за свою роботу. У своїй професійній діяльності вони виходять з того, що всі разом вони становлять одну спільноту й відповідають за розвиток соціологічного знання та підтримання авторитету соціології у науковій і соціально-практичній сферах життя суспільства. Соціологи усвідомлюють цінність довіри громадськості до висновків соціології, вони зацікавлені в етичній поведінці один одного, їх непокоїть те, що дії декого з них можуть скомпрометувати цю довіру. Соціологи мають прагнути діяти колегіально, але не повинні дозволяти цьому прагненню до колегіальності ставати важливішими за їхню особисту відповідальність за етичну поведінку. У разі потреби соціологи мають консультуватися з колегами, щоб уникати порушення етичних норм.

V. Соціальна відповідальність

Соціологи мають усвідомлювати свою професійну відповідальність перед суспільством, у якому вони живуть і працюють. Вони зобов'язані подавати громадськості свої знання й уміння на благо самого суспільства. Здійснюючи дослідження, соціологи мають намагатися розвивати соціологію як науку і приносити користь суспільству.

1. ЕТИЧНІ НОРМИ

1. Організація професійної діяльності і трудові відносини

1.1. Професійна діяльність соціолога (дослідження, викладання, консультування, експертиза, надання послуг, публічні виступи) здійснюється тільки в межах компетентності, ґрунтованої на його освіті або на досвіді, здобутому під відповідним науковим керівництвом.

1.2. Наймаючись на роботу, соціолог надає роботодавцю точну і повну інформацію про свою професійну кваліфікацію і досвід роботи. При звільненні з роботи соціолог здійснює можливі кроки для зменшення негативних наслідків свого звільнення.

1.3. Соціолог відповідає за моральний дух і ставлення до професії своїх підлеглих, співробітників, студентів і ніколи не демонструє зневаги до професійно-етичних принципів наукової і викладацької роботи.

1.4. У процесі роботи, а також при прийнятті на роботу та звільненні з роботи соціолог обстоює справедливе ставлення до всіх працівників, утримуючись від дискримінації залежно від віку, статі, раси,

національності, етнічного походження, мови, релігії, стану здоров'я, сімейного стану або якихось інших обставин, що захищаються законом.

1.5. Виступаючи в ролі керівника дослідницького колективу (постійного або тимчасового), соціолог при прийнятті на роботу співробітників або укладаючи тимчасову трудову угоду на період роботи над проектом, чітко визначає вимоги для прийняття на роботу, функції співробітника, його права й обов'язки, термін перебування на посаді, тривалість роботи, умови і розміри оплати праці, можливості посадового підвищення.

1.6. Соціолог не дає завдання своїм підлеглим, співробітникам, студентам, якщо їхню освіту або професійний досвід не можна оцінити як достатні для того, щоб це завдання було виконане на належному професійному рівні.

1.7. Жодні міркування персональної, економічної або професійної вигоди не дають права соціологам на експлуатацію людей, якими вони керують і роботу яких оцінюють (студентів, підлеглих, співробітників або учасників дослідження).

1.8. Соціолог утримується від діяльності, якщо його особисті обставини можуть вплинути на професійну роботу або завдати шкоди людям, перед якими він професійно відповідальний.

1.9. При поданні заявок на гранти соціолог зобов'язується зберігати чесність стосовно можливих конкурентів і не вдаватися до використання неформальних відносин із членами конкурсної комісії, рецензентами, співробітниками організацій, що фінансують гранти.

2. НАУКОВО-ДОСЛІДНА ДІЯЛЬНІСТЬ

2.1. Соціолог вважає своїм професійним обов'язком бути в курсі наукової і професійної інформації у своїй сфері діяльності, підтримувати високий рівень професійної компетентності.

2.2. Соціолог проводить дослідження, викладання, практичну роботу в новій царині або із залученням нових технологій тільки після вжиття необхідних заходів, що гарантують компетентність його роботи у цій царині.

2.3. У будь-якому виді діяльності, пов'язаному з виконанням професійних обов'язків, соціолог ніколи свідомо не спотворює істину, хоч би які обставини провокували його на дії такого роду.

2.4. Соціолог виявляє наукову чесність і коректність в оцінюванні свого дослідження, чітко усвідомлюючи й посилаючись на внесок попередників, колег і підлеглих у теоретичні засади, методу, організаційний процес і результати дослідження.

2.5. Соціолог несе особисту відповідальність за результати, отримані ним на базі програм і методик інших дослідників, а також за використання чужих ідей і результатів у власній науковій праці.

2.6. Соціолог не допускає того, щоб при аналізі соціальних проблем його особисті інтереси та інші сторонні впливи перешкождали встановленню наукової істини.

2.7. Керуючись ідеалом досягнення істини, соціолог приділяє особливу увагу надійності соціологічної інформації; достовірності висновків і рекомендацій, що робляться на основі аналізу цієї інформації.

2.8. Соціолог має чітко усвідомлювати обмеженість застосовуваних методик, своїх пізнавальних можливостей, обсягу наявних ресурсів і братися за реалізацію лише тих дослідницьких цілей, які можуть бути досягнуті у рамках цих обмежень.

2.9. Соціолог уживає заходів для захисту прав і добробуту учасників дослідження та інших осіб, що підпадають під вплив цього дослідження.

2.10. Соціолог відповідальний за етичне проведення дослідження не тільки зі свого боку, а й з боку тих осіб, якими він керує або яких контролює.

2.11. Соціолог не припускає використання методів, техніки, процедур, які вражають гідність особистості респондентів (обстежуваних) та порушують їхні інтереси.

2.12. Соціолог, котрий проводить дослідження, має діставати згоду від учасників дослідження: 1) якщо дані збираються від учасників дослідження шляхом спілкування (опитування) або втручання в їхнє життя; 2) якщо проведення дослідження відбувається у приватних умовах, коли респондент не очікує жодної реєстрації того, що відбувається.

2.13. Соціолог має діставати згоду учасників дослідження до проведення відеозапису, кінозйомок чи будь-якого іншого виду документування, якщо це не безпосередні спостереження у громадських місцях.

2.14. Соціолог інформує учасників дослідження про характер дослідження, звертає їхню увагу на те, що їхня участь є добровільною і будь-якої миті може бути перервана за бажанням обстежуваного (респондента).

2.15. Соціолог інформує учасників дослідження про важливі чинники, здатні вплинути на їхнє бажання взяти в ньому участь (наприклад, імовірний ризик і вигода від цієї участі); він пояснює інші аспекти дослідження і відповідає на питання майбутніх учасників. Соціолог пояснює, що відхилення або відмова від участі в дослідженні в цілому або в якійсь його частині не тягне за собою жодного покарання.

2.16. Соціолог ніколи не обманює учасників дослідження стосовно аспектів, здатних істотно впливати на їхнє бажання брати участь (наприклад, фізичний ризик, дискомфорт, неприємні емоційні наслідки).

2.17. Соціолог дотримується всіх зобов'язань, які він дає учасникам дослідження у процесі одержання згоди.

2.18. При проведенні дослідження з дітьми соціолог дістає згоду батьків або чинно уповноваженого опікуна. Соціолог може не звертатися за згодою до батьків або опікуна, якщо: 1) дослідження призведе до мінімального ризику для його учасників; 2) дослідження практично неможливо провести у разі отримання такої згоди; 3) згода батьків або опікуна не є необхідним актом захисту дитини (наприклад, від батьків, позбавлених батьківських прав).

2.19. Соціолог не використовує облудні методи, крім тих випадків, коли визначено, що ці методи не завдадуть шкоди учасникам дослідження; встановлено, що вони мають наукову, освітню або прикладну цінність і рівні за ефективністю методи, що не використовують облуду, в цьому разі незастосовні й коли на це є дозвіл органу САУ, що проводить експертизу з етичних питань дослідження.

2.20. У взаємодосинах із респондентами соціолог суворо дотримується гарантії конфіденційності, нерозголошення повідомлених респондентами відомостей. Виняток становлять випадки, коли це не передбачено програмою збирання даних, про що респонденти (обстежувані) мають бути завчасно попереджені.

2.21. При використанні особистої інформації соціолог захищає конфіденційність інформації, за якою ідентифікується особистість людини. Інформація розглядається як особиста, якщо людина вважає, що вона не має стати надбанням громадськості. Конфіденційність не потрібна при дослідженнях, проведених у громадських місцях, під час акцій, здійснюваних привселюдно, або інших дій, щодо яких законом не охороняються права на приватне життя.

2.22. Соціолог не повинен використовувати інформацію, зібрану конфіденційно, таким чином, щоб вона компрометувала учасників дослідження, співробітників, замовників або інших осіб.

2.23. Коли конфіденційна інформація, що стосується учасників дослідження, замовників або інших одержувачів наданих послуг, надходить у бази або системи документів, доступні людям, котрі не мають на це попереднього дозволу відповідних сторін, соціолог забезпечує недоступність індивідуальних ідентифікаторів. Коли соціолог передає конфіденційні записи, дані або інформацію іншим людям або організаціям, він одержує гарантії того, що одержувач вживе заходи для захисту конфіденційності не меншою мірою, ніж це було раніше. Соціолог

планує свою роботу так, щоб конфіденційні записи, дані та інформація були захищені у разі його смерті, недієздатності, звільнення з посади або зміни професії.

2.24. Соціолог, що виконує функції керівника дослідницького проекту, має забезпечувати цілість усієї робочої документації польового етапу емпіричного дослідження, що дає змогу здійснити перевірку його якості, методичних та організаційних особливостей (заповнені бланки опитувальників, інструкції інтерв'юерам, супервайзерам, звіти інтерв'юєрів, супервайзерів, менеджерів проекту, керівника дослідження, опис вибірки, інструкції з добору респондентів, відео- та аудіозаписи тощо) впродовж як мінімум 12 місяців після публікації, що містить докладну інформацію про організаційні й методичні принципи дослідження (опис вибірки, методик, організаційних особливостей), але не менш як за 2 роки після завершення дослідження.

2.25. При плануванні та проведенні дослідження соціолог визначає його сумісність із Кодексом професійної етики соціолога. Якщо виникають сумніви стосовно питань етичності такої роботи, соціолог консультується з Комісією з етики САУ.

3. НАУКОВЕ СПІЛКУВАННЯ

3.1. Соціолог обстоює свої погляди, ідеї і концепції, незважаючи на кон'юнктуру й авторитети.

3.2. Ставлення соціолога до інших ідей і людей - авторів або прихильників цих ідей - визначається толерантністю й повагою. Наукова критика і полеміка як природні для науки форми її розвитку несумісні з навішуванням ідеологічних ярликів та з будь-якими спробами зведення рахунків з опонентами.

3.3. У професійних дискусіях соціолог намагається не дискредитувати своїх опонентів у професійному та особистісному аспектах, не маючи для цього вагомих підстав, пов'язаних із грубим порушенням ними етики наукової і викладацької діяльності.

3.4. Соціолог не шукає персональної вигоди в інформації, отриманій в конфіденційному контексті (наприклад, у знаннях, отриманих при рецензуванні рукопису або при наданні допомоги в роботі із замовленнями на дослідження), не маючи на те авторського дозволу або до широкого оприлюднення цих матеріалів.

3.5. Соціологи обмінюються інформацією у формі, що є сумісною з інтересами учасників дослідження, не порушує встановлені межі конфіденційності та узгоджується з Кодексом професійної етики соціолога.

3.6. Соціолог за узгодженням із науковим керівником проекту або замовником дослідження відкриває доступ до своїх даних після завершення проекту або після основних публікацій, крім тих випадків, коли існують спеціальні домовленості з керівництвом чи замовниками на заборону такого доступу або якщо неможливо надати ці дані з огляду на їх конфіденційність або загрозу розкриття анонімності учасників дослідження (наприклад, записи польового етапу робіт, детальна інформація етнографічних інтерв'ю).

3.7. Доступ до своїх даних соціолог забезпечує: 1) публікаціями; 2) переданням матеріалів дослідження в архіви соціологічної інформації; 3) переданням матеріалів дослідження іншим соціологам, котрі запитують дані для подальшого аналізу; 4) співробітництвом із засобами масової інформації. Соціолог може в разі потреби зажадати від тих, хто запитує його дані для подальшого аналізу, оплатити пов'язані з цим витрати.

3.8. Керівник дослідницького колективу, що здійснює виконання того або того наукового проекту, визначає порядок і черговість оприлюднення отриманих результатів; він може передоручити цю функцію відповідальному виконавцю конкретного наукового проекту. Здійснюючи цю діяльність, керівник (або відповідальний виконавець) намагається знаходити компромісні рішення для запобігання можливих конфліктів інтересів: 1) між зацікавленістю соціологів у якомога швидшому оприлюдненні отриманих результатів і необхідністю перевірки достовірності результатів, обґрунтованості інтерпретації, висновків і рекомендацій; 2) між особистими науковими інтересами співвиконавців проекту.

3.9. Будучи членом дослідницького колективу, що здійснює емпіричні дослідження, соціолог завчасно погоджує з керівником проекту порядок оприлюднення або іншого використання у власних наукових чи практичних цілях результатів колективних соціологічних досліджень, у яких він брав участь. У тих випадках, коли соціолог своєчасно не узгодив ці питання, він має дістати дозвіл керівника проекту на оприлюднення, передання іншим особам або якимсь інше застосування отриманих результатів.

4. ПРЕЗЕНТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ І НАУКОВІ ПУБЛІКАЦІЇ

4.1. Соціолог вважає своїм обов'язком повідомляти про результати проведеного дослідження, крім випадків виникнення непередбачених обставин або спеціальних домовленостей із керівництвом або замовниками на заборону такого повідомлення.

4.2. Соціолог не фабрикує дані, не фальсифікує результати і не пропонує у своїх публікаціях і презентаціях недостатньо обґрунтовані висновки, рекомендації, соціально-політичні узагальнення та ярлики.

4.3. Соціолог утримується від поспішних публікацій, якщо подані в них ідеї або дані недостатньо обґрунтовані чи перевірені. Особливу скрупульозність соціолог виявляє в тих випадках, коли недостатньо обґрунтовані або перевірені результати дослідження можуть вплинути на репутацію й авторитет конкретних людей або організацій.

4.4. Презентуючи свою роботу, соціолог повідомляє повну інформацію про неї і не пропускає дані, які не узгоджуються з його гіпотезами і концепціями. Він оголошує результати незалежно від того, збігаються вони з прогнозованими чи суперечать їм.

4.5. Після публічної презентації результатів свого дослідження соціолог дозволяє іншим ученим проводити відкрите оцінювання й верифікацію методів і даних із належними заходами обережності, якщо це необхідно для захисту конфіденційності учасників дослідження.

4.6. Якщо соціолог виявив серйозні помилки у своїх публікаціях або інших формах подання інформації, він вживає заходів для виправлення цього у спеціальних заявах або інших прийнятих у науковому співтоваристві формах.

4.7. У своїх публікаціях, наукових доповідях і повідомленнях соціолог використовує неопубліковані дані досліджень інших учених тільки з їхнього письмового дозволу, в якому вказується, які дані й у якій формі можуть бути використані. У тих випадках, коли між колегами склалися довірчі відносини, згода може бути отримана в усній формі. Проте при цьому соціолог, що використовує дані, усвідомлює можливий ризик і перебирає на себе відповідальність за виникнення конфліктних ситуацій, пов'язаних із різним тлумаченням згоди на використання чужих даних.

4.8. При посиланнях на роботи інших учених соціолог відповідальний за слушність викладу цих робіт, концептуальних положень, методів і результатів, які вони містять, за точність цитованих текстів.

4.9. Соціологічні публікації, особливо якщо вони спираються на емпіричну базу, крім відповідності загальнонауковим вимогам мають містити інформацію, що дає змогу професійно оцінити коректність постановки дослідницьких завдань і ступінь достовірності отриманих даних.

4.10. Соціолог із повагою ставиться до праці своїх колег, обов'язково згадує про частку їхньої участі в його дослідженні і допомогу в роботі над опублікованою науковою працею (звітом про дослідження), висловлюючи подяку за будь-яку допомогу, що не дає права на співавторство.

4.11. Шануючи працю колег і авторське право інтелектуальної власності, соціолог при використанні у своїх дослідженнях методик (частин методик, методичних фрагментів), запозичених з інших робіт, або наводячи дані інших досліджень, завжди посилається на авторів методик і програм дослідження.

4.12. Плагіат і привласнення в будь-яких формах чужих ідей, текстів, методик і даних досліджень неприпустимі й несумісні з професійною діяльністю соціолога.

4.13. Соціолог не розкриває у своїх статтях, лекціях, інших привселюдних виступах конфіденційну інформацію, що дає змогу ідентифікувати учасників дослідження, якщо на це немає згоди самих цих людей або їхніх законних представників.

4.14. У своїх статтях соціолог повідомляє про джерела фінансування. В особливих випадках соціологи можуть не розкривати імені конкретного спонсора, але при цьому вони подають повний і адекватний опис цілей спонсора і його інтересів.

5. ПУБЛІЧНІ ВИСТУПИ

5.1. Соціологи не роблять привселюдних заяв, якщо вони фальшиві, хибні, вводять в оману з приводу: 1) професійної підготовки, досвіду або компетентності соціологів; 2) академічних ступенів; 3) повноважень соціологів; 4) зв'язків соціологів із інститутами або асоціаціями; 5) послуг соціологів; 6) гонорарів; 7) публікацій або наукових результатів; 8) наукової бази, результатів або міри успішності своєї професійної діяльності.

5.2. Якщо соціолог дає професійні поради або коментарі у публічній лекції, інтерв'ю, радіо- або телевізійній програмі, попередньо записаному відео- або аудіоматеріалі, в інформації, підготовленій для ЗМІ, то він має вжити заходів, які гарантують, що ці твердження ґрунтовані на перевірених наукових даних і не суперечать Кодексу професійної етики соціолога.

5.3. Соціолог, що співробітничав з іншими особами й організаціями, які створюють або презентують продукти його роботи, несе цілковиту відповідальність за ті повідомлення, що надходять від цих осіб і організацій, якщо вони стосуються його роботи.

5.4. У роботі з пресою, радіо, телебаченням, іншими комунікаційними засобами соціолог усвідомлює потенційну можливість неадекватної інтерпретації його висловлювань журналістами, що пояснюється розбіжностями існуючих фахових вимог до професій соціолога і журналіста, і вживає заходів, щоб ця інтерпретація була адекватною.

5.5. Соціолог стежить за тим, щоб матеріали преси, радіо і телебачення, які прямо або опосередковано використовують результати проведеного ним дослідження, містили адекватну інтерпретацію його даних і необхідний мінімум інформації, що дає змогу аудиторії ЗМІ одержати уявлення про особливості організації і проведення дослідження (опис складу й обсягу вибірки, вказівка на похибку репрезентативності, терміни проведення дослідження, соціологічну організацію, відповідальну за якість інформації).

6. РЕДАКЦІЙНО-ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ

6.1. Передаючи рукопис у професійний часопис, регулярне видання або книгу, що редагується, соціологи гарантують, що це перше подання на публікацію, крім випадків, коли чітко дозволене багатократне подання. Соціологи не передають рукопис на повторну публікацію до одержання офіційного рішення про прийняття до публікації або до повернення рукопису з відмовою.

6.2. При повторному поданні своєї опублікованої роботи в редакцію або видавництво соціолог повідомляє видавців - коли і де ця робота була опублікована раніше.

6.3. Працюючи редактором часопису або регулярного видання, соціолог не керується особистими або ідеологічними перевагами, дотримується конфіденційності процесу рецензування, вживає заходів для своєчасного розгляду всіх рукописів і надання оперативних відповідей на запити про стан розгляду, не заважає публікації всіх рукописів, прийнятих до публікації, якщо в них немає серйозних помилок, виявлених після ухвалення рішення про публікацію (наприклад, плагіат або фальсифікація дослідження).

6.4. Рецензуючи роботи своїх колег, соціолог керується критеріями істини, об'єктивності, професійної компетентності й етики наукової діяльності, уникаючи демонстрації свого власного ставлення до автора, емоційних оцінок, а також навішування ідеологічних і політичних ярликів.

6.5. Вважаючи за благо критичний аналіз своєї роботи на всіх її етапах, соціолог із повагою ставиться до критичних зауважень своїх колег і не розглядає наукових опонентів як особистих ворогів або недоброзичливців.

6.6. Рецензуючи матеріал, поданий до публікації, одержання гранта або з іншою метою, соціолог поважає конфіденційність цього процесу і права власності на інформацію тих, хто подав цей матеріал.

6.7. Соціолог може відмовитися рецензувати роботи інших людей, якщо це стосується його особистих інтересів, особистих взаємовідносин

або якщо він вагається щодо чесності когось із тих, хто зацікавлений у результатах рецензування.

7. ОСВІТА, ВИКЛАДАННЯ, ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА

7.1. Беручись до викладацької діяльності, соціолог оцінює свої знання і навички з погляду їх відповідності вимогам якісної соціологічної освіти і, за потреби, вживає заходів для підвищення своєї викладацької кваліфікації.

7.2. На початку свого курсу соціолог надає студентам і слухачам чітку інформацію про зміст курсу і критерії оцінювання знань і навичок, набутих у процесі навчання, якими він керуватиметься при оцінюванні успішності.

7.3. Зміст курсу, вимоги до студентів і слухачів, оцінювання успішності соціолог визначає, керуючись критеріями якісної освіти, забезпечення сучасного рівня соціологічних знань, справедливості оцінок успішності.

7.4. Соціолог не дозволяє особистому неприйняттю або інтелектуальній розбіжності стати на заваді спілкуванню зі студентами і слухачами або впливати на їхнє навчання, успішність чи професійну діяльність.

7.5. Працюючи викладачем, соціолог прагне того, щоб уявлення про майбутню професію у студентів і слухачів формувалися в суворій відповідності із Кодексом професійної етики соціолога.

8. КОНСУЛЬТУВАННЯ Й ЕКСПЕРТИЗА

8.1. Соціолог погоджується працювати експертом або консультантом тільки тоді, коли він детально обізнаний з предмета, методів і технологій, якими він планує користуватися.

8.2. Перш ніж братися до роботи експерта або консультанта, соціолог надає зацікавленій особі або організації, яким він планує надавати послуги, точну й повну інформацію про свою професійну кваліфікацію, підтверджену освітою, публікаціями і досвідом наукової праці у відповідній сфері. Соціолог не вводить в оману щодо своєї кваліфікації у сфері роботи, що відповідає предмету консультування й експертизи.

8.3. Представляючи свої професійні судження або експертні висновки, соціолог точно, детально і чесно говорить про обмеженість цих висновків.

8.4. Соціолог не береться за роботу з консультації та експертизи, якщо це вимагає порушення норм Кодексу професійної етики соціолога. Соціолог відмовляється від цієї діяльності, коли виявляє таке порушення і не може домогтися виправлення ситуації.

8.5. Якщо соціолог дізнається про неправильне використання або неправильне подання своєї роботи, він має вжити заходів для виправлення

ситуації або мінімізації наслідків цього неправильного використання або неправильного подання.

9. РОБОТА ЗА КОНТРАКТОМ І НАДАННЯ ПОСЛУГ

9.1. У відносинах із замовниками соціолог суворо дотримується умов, передбачених договірними зобов'язаннями.

9.2. Соціолог не береться за роботу на замовлення, якщо це вимагає порушення норм Кодексу професійної етики соціолога. Соціолог відмежовується від цієї діяльності, коли виявляє таке порушення і не може домогтися виправлення ситуації.

9.3. При укладанні угоди замовник має право на конфіденційність: 1) факту виконання замовлення; 2) свого імені та назви своєї організації; 3) отриманої в результаті дослідження інформації (всієї або якоїсь її частини).

9.4. Розробляючи положення контракту на дослідження або інші послуги, соціолог на самому початку роботи визначає характер відносин із замовником, зокрема пункти і міру конфіденційності замовлення. За згодою замовника в умовах контракту застерігають обмеження і можливості соціолога в майбутньому використовувати результати дослідження у своїй науковій діяльності та публікаціях, графік роботи, оплату та її форму.

9.5. Соціолог має чесно і своєчасно (до підписання угоди або укладання контракту) попередити замовника, що у випадках оприлюднення соціологом результатів емпіричного дослідження він має вказувати спонсора проекту, а отже, згодою на оприлюднення отриманої інформації замовник скасовує можливість конфіденційності організації, яку він презентує.

9.6. Соціолог також має попередити замовника, що в тих випадках, коли замовник планує сам публікувати або якимось іншим шляхом подавати дані соціологічного дослідження для оприлюднення, він має як інформацію, що супроводжує результати, вказувати ім'я соціолога, котрий здійснює керівництво соціологічним проектом, або соціолога - відповідального виконавця соціологічної частини проекту (автора програми), а також назву організації, що здійснює збирання первинної соціологічної інформації.

9.7. Соціолог гарантує збереження конфіденційності, узгодженої в договірному зобов'язанні або контракті, за винятком тих випадків, коли поширення цієї інформації додатково узгоджене із самим замовником або коли розголошення стає необхідним з огляду на вимоги, застережені законодавством.

9.8. Соціолог уживає заходів, щоб утримати тих, з ким він співробітничав (до таких можуть належати роботодавці, видавці, спонсори, організації-замовники, засоби масової інформації), від облудних заяв стосовно його посади, освіти, наукових ступенів, професійної наукової праці, викладання або практичної діяльності.

9.9. Соціолог не дістає вигоди з інформації або матеріалів, пов'язаних із взаємовідносинами з замовником, без дозволу на те замовника.

Відповідальність за порушення Кодексу професійної етики соціолога

1. Соціолог зобов'язаний знати Кодекс професійної етики соціолога. Незнання або нерозуміння етичних норм саме по собі не є виправданням неетичної поведінки.

2. Якщо соціолог почувачється непевно в якійсь ситуації або вважає, що якісь дії можуть порушити Кодекс професійної етики соціолога, він консультується з іншими соціологами і Комісією з професійної етики САУ.

3. Коли соціолог має серйозну причину вважати, що його колега порушив етичні норми, і не бачить інших шляхів розв'язання етичного конфлікту, він може звернутися до Комісії з професійної етики САУ із заявою.

4. Соціолог не подає і не підтримує подання безпідставних скарг на неетичну поведінку, що мають за мету радше завдати шкоди уявному порушнику, а не захистити чистоту професійного співтовариства.

5. Комісія з професійної етики САУ наділяється правом одержувати і розглядати заяви з порушення Кодексу професійної етики соціолога членами САУ. Якщо відповідач виходить із членів САУ одразу після подання на нього заяви, КПЕ має розглянути заяву таким чином у разі, коли б відповідач залишався членом САУ.

6. Якщо подія, зазначена в заяві, є або може стати предметом юридичного розгляду, Комісія з професійної етики може відкласти подальший розгляд цієї заяви до завершення юридичної процедури.

7. Кожен член САУ, а також інші особи, котрі вважають, що член САУ порушив етичні норми, може подати заяву до Комісії з професійної етики.

8. Заява може бути подана і від імені самої Комісії з професійної етики.

9. Заява може бути не прийнята до розгляду, якщо вона подається більш як через 12 місяців після факту неетичної поведінки або після виявлення цього факту. Заява, отримана після закінчення терміну в 12 місяців, може не розглядатися, крім ситуації, коли Голова Комісії з професійної етики ухвалить рішення про те, що цей випадок заслуговує на розгляд, незважаючи на завершення терміну. Жодна заява не

розглядається, якщо минуло понад три роки після факту неетичної поведінки або виявлення цього факту.

10. У заяві варто зазначити ім'я та адресу позивача; ім'я та адресу відповідача; порушені положення Кодексу професійної етики соціолога; заяву про те, що з цього приводу не було порушено інших юридичних або організаційних процесів, а якщо було, то в якій стадії вони зараз перебувають; повний опис факту поведінки, що порушує Кодекс професійної етики соціолога, включно із джерелами інформації, на якій ґрунтуються ці звинувачення; копії усіх документів, що підтверджують звинувачення, і в разі потреби прохання про скасування обмеження 12-місячного терміну давнини. Анонімні заяви не розглядаються. Якщо анонімно наданий матеріал має публічний характер, то Комісія з професійної етики може використовувати його для подання заяви від свого імені.

11. Член Комісії з професійної етики САУ розглядає кожну заяву і визначає, чи є відповідач членом САУ і чи підпадає його поведінка під дію Кодексу. Якщо позивач не надіслав інформацію, зазначену як необхідна в попередньому пункті, КПЕ інформує про це позивача і дає змогу надати додаткову інформацію. Якщо через 30 днів відповідь не отримано, тоді справу закривають і позивача про це сповіщають.

12. Якщо заява складена відповідно до вимог Кодексу професійної етики соціолога, то Комісія з професійної етики приймає рішення стосовно того, чи вдаватиметься вона до дій за цією справою. Дії матимуть місце, якщо в поведінці відповідача виявлені обставини, пов'язані з можливим порушенням етичних норм. При цьому до уваги не беруться неймовірні, спекулятивні і/або відверто непослідовні обвинувачення. У разі позитивного рішення про те, що дії матимуть місце, відкривається формальна справа. Якщо ж прийнято рішення не вдаватися до дій, у розгляді заяви відмовляють і повідомляють про це позивача.

13. Якщо Комісія з професійної етики вирішує, що доказів достатньо для розгляду заяви, вона призначає групу розгляду в складі трьох членів КПЕ для проведення розгляду. Ця група може спілкуватися з позивачем, відповідачем, свідками, іншими джерелами інформації, необхідними для виконання групою своїх функцій. Упродовж 90 днів група подає письмовий звіт про результати роботи і рекомендації з приводу санкцій КПЕ, крім випадків, коли, на думку Голови КПЕ, необхідний більш тривалий термін. Копії результатів роботи групи і рекомендацій передають позивачу і відповідачу, котрі мають право відповісти на них упродовж не більш як 30-ти днів.

14. Комісія з професійної етики визначає, чи було порушення Кодексу професійної етики соціолога, виходячи з заяви, відповіді, інформації,

наданої групою розслідування, рекомендацій і результатів роботи групи, наступних відповідей сторін. КПЕ може заслухати свідків, якщо це істотно для справедливого розгляду. КПЕ може повернути матеріали групі для подальшого розслідування. На завершення цього процесу КПЕ ухвалює визначення про те, чи мало місце порушення Кодексу професійної етики соціолога, а також готує підсумковий документ і визначає відповідні санкції.

15. У будь-якому разі, коли було ухвалено визначення про порушення Кодексу професійної етики соціолога, Комісія з професійної етики може не застосовувати санкцій або застосувати одну санкцію чи більше з наведених далі:

- Приватна догана. У разі порушення етичних норм, яке не завдало серйозного персонального і/або професійного збитку, відповідачеві може бути надіслано повчальне послання з приводу цього порушення з умовою виконання вимог щодо виправлення ситуації. Відмова задовольнити вимоги, зазначені в догані, може призвести до призначення більш серйозних санкцій;

- Публічна догана. Якщо Комісія з професійної етики вважатиме, що порушення заслугує більшого, ніж приватна догана, вона може належним чином зробити текст догани надбанням громадськості;

- Припинення членства. Якщо мало місце серйозне порушення етичних норм, яке завдало істотний персональний і/або професійний збиток, членство відповідача у САУ може бути припинене на період, визначений Комісією з професійної етики. Поновлення членства після закінчення цього терміну може відбуватися автоматично або ж бути зумовлене, у разі потреби, подальшим рішенням Комісії з професійної етики.

16. Голова Комісії з професійної етики повідомляє позивача і відповідача про рішення КПЕ.

17. Відповідач, котрий за рішенням Комісії з професійної етики порушив Кодекс професійної етики соціолога і до якого застосовані санкції, може оскаржити це рішення, звернувшись з оскарженням із зазначенням причин не пізніше 30 днів після одержання рішення Комісії з професійної етики. Якщо оскарження подано, Президент САУ призначає групу розгляду оскарження з трьох осіб (членів Правління САУ) для перевірки інформації, розглянутої КПЕ, і для прийняття, не пізніше як через 90 днів, рішення про підтвердження або скасування рішення КПЕ. Група розгляду оскарження може визначити, що рішення і санкції КПЕ не відповідають ситуації. Рішення групи розгляду оскарження виносять на Президію або з'їзд САУ для остаточного рішення про характер порушень і санкцій.

18. Подання заяви на члена САУ і всі процедури, описані у розділі 10 цього документа, є конфіденційною інформацією Комісії з професійної етики, групи розслідування, групи розгляду оскарження і Президента САУ до винесення остаточного рішення. Рішення КПЕ про порушення Кодексу професійної етики соціолога або такі самі рішення групи розгляду оскаржень є конфіденційними, крім випадків, коли йдеться про припинення членства, або якщо санкція передбачає ознайомлення з цим рішенням громадськості. Імена членів асоціації, виключених з її складу, і стислі пояснення причин щороку подають у Правління САУ і друкують в офіційному бюлетені САУ.

Навчальне видання

Максимович Ольга Володимирівна

**Основи методології та методів соціологічних досліджень:
навчально-методичний комплекс для студентів
напрямку підготовки 0301 «Філософія»**

Підп. до друку 12.09.2011. Формат 60x84/16.

Папір офс. Друк різнографічний. Гарн. Times New Roman.

Умовн. др. арк. 6,51. Наклад 100.

Видавець та виготівник «Симфонія форте»

76019, м. Івано-Франківськ, вул. Крайківського, 2

тел. (0342) 77-98-92

Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців та виготівників видавничої продукції: серія ДК № 3312 від 12.11. 2008 р.